

АГРОСВІТ

№24 грудень 2023

Науково-практичний журнал

ISSN 2306-6792

9 772306 679204

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Васильєва Наталя Костянтинівна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри інформаційних систем і технологій, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Вініченко Ігор Іванович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР: Кучеренко Г. Б.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Андрющенко Катерина Анатоліївна, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки та підприємництва, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Безус Роман Миколайович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Василенко Леся Олексіївна, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри технологій захисту навколишнього середовища та охорона праці, Київський національний університет будівництва і архітектури, академік академії будівництва України

Гончаренко Оксана Володимирівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Грабчук Оксана Миколаївна, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Добровальська Олена Володимирівна, доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Козловський Сергій Володимирович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри підприємництва, корпоративної та просторової економіки, Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця)

Каткова Наталя Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри обліку і економічного аналізу, Національний університет кораблебудування ім. адмірала Макарова

Качула Світлана Валентинівна, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Козловський Сергій Володимирович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри підприємництва, корпоративної та просторової економіки, Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця

Крючко Леся Станіславівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Кураташвілі Альфред Анзоревич (Тбілісі, Грузія), доктор економічних, філософських і юридичних наук, професор в галузі суспільних наук, професор Грузинського технічного університету в області Публічного права (Факультет Права і Міжнародних відносин), науковий керівник Інституту Бізнесу і Права факультетів Права і Міжнародних відносин і Бізнестехнологій ГТУ, завідувач відділом економічної теорії Інституту економіки імені П.Гугушвілі Тбіліського державного університету імені Іване Джавахішвілі

Курбачка Лариса Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Лозинський Дмитро Леонідович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту, Державний університет «Житомирська політехніка»

Павлова Галина Євгенівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Пантелеєва Наталя Миколаївна, доктор економічних наук, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та банківської справи, Черкаський навчально-науковий інститут Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи»

Самойленко Алла Олександрівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та туристичного бізнесу, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Сегеда Сергій Андрійович, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри маркетингу та бізнес-аналітики, Донецький національний університет імені Василя Стуса

Трусова Наталя Вікторівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Таврійського державного агротехнологічного університету, Таврійський державний агротехнологічний університет

Федоренко Станіслав Валентинович, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри технологій захисту навколишнього середовища та охорона праці, Київський національний університет будівництва і архітектури, академік академії будівництва України

Фролова Тетяна Олександрівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародних фінансів, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Халатур Світлана Миколаївна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Череп Олександр Григорович, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки, Запорізький національний університет

Чирва Ольга Григорівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Шабатура Тетяна Сергіївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії і економіки підприємства, Одеський державний аграрний університет

Журнал засновано у січні 2001 року. Виходить 2 рази на місяць.

№ 24 грудень 2023 р.

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»).

Наказ Міністерства освіти і науки України
№ 975 від 11.07.2019 р.

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

ІНДЕКСАЦІЯ ВИДАННЯ В НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗАХ:

- Index Copernicus (IC);
- SIS;
- Google Scholar.

Свідоцтво KB № 23728-13568ПР від 27.12.2018 року
ISSN 2306-6792

Передплатний індекс: 21847

Адреса редакції:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Поштова адреса:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Телефон: (044) 458-10-73
(050) 382-06-63

E-mail: economy_2008@ukr.net
www.nayka.com.ua
www.agrosvit.info

Засновники:
Дніпровський державний аграрно-економічний університет,
ТОВ "ДКС Центр"
Видавець:
ТОВ "ДКС Центр"

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій.

За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Рекомендовано до друку Вченою Радою 14.12.23 р.
Підписано до друку 14.12.23 р.

Формат 60x84 1/8, Ум. друк. арк. 8.4
Наклад — 1000 прим.

Папір крейдований, друк офсетний.
Замовлення № 1412/1.

Віддруковано у ТОВ «ДКС Центр»
м. Київ, пров. Куренівський, 17
Тел. (044) 537-14-34

© АгроСвіт, 2023

У НОМЕРІ:Ємельянов О. Ю., Мицишин О. А., Петрушка Т. О.

Групування та оцінювання чинників, які впливають на процеси формування та розвитку агропромислових кластерів 3

Нечипорук Н. В., Фесун І. Ю., Абрамова О. С., Аванесова Н. Е.

Сучасний підхід до організації обліку запасів на підприємстві 10

Тульчинська С. О., Копійка С. В.

Проблеми забезпечення ефективного управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств в умовах воєнного стану 17

Чуніхіна Т. С., Кваско А. В., Чернишов О. Ю., Шевченко В. М.

Виклики функціонування маркетингової політики на локальних ринках енергетики 23

Гончар М. Ф., Смолінська Н. В., Рінка Р. О.

Управління якістю організації митної служби та розвиток її потенціалу в умовах динамічних змін ринку 28

Меліхова Т. О., Птіцина Л. А., Трикоз І. В.

Удосконалення обліку, оподаткування та контролю заробітної плати з метою проведення бізнес-планування та бюджетування для обліково-аналітичного забезпечення стартапів та розрахунок економічної ефективності її впливу на результати роботи підприємства 34

Глуценко О. В., Швайко М. А., Хмельков А. В., Гончаренко В. В.

Депозитна політика банку 42

Бухало О. В., Кузіна В. Ю.

Агрокліматична залежність кон'юнктури ринку пивоварного ячменю 49

Олешкевич С. І., Нагорна І. І.

Специфіка цифрової трансформації підприємств АПК в сучасних умовах здійснення підприємницької діяльності 56

№ 24 / 2023**CONTENTS:**Yemelyanov O., Myshchyshyn O., Petrushka T.

GROUPING AND EVALUATION OF FACTORS THAT INFLUENCE THE PROCESSES OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF AGRO-INDUSTRIAL CLUSTERS 3

Nechyporuk N., Fesun I., Abramova O., Avanesova N.

CONTEMPORARY APPROACH TO THE ORGANIZATION OF INVENTORY ACCOUNTING AT THE ENTERPRISE 10

Tulchynska S., Kopyika S.

PROBLEMS OF ENSURING EFFECTIVE FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES MANAGEMENT OF ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW 17

Chunikhina T., Kvasko A., Chernyshov O., Shevchenko V.

CHALLENGES OF MARKETING POLICY FUNCTIONING IN LOCAL ENERGY MARKETS 23

Honchar M., Smolinska N., Ripka R.

QUALITY MANAGEMENT OF THE CUSTOMS SERVICE AND DEVELOPMENT OF ITS POTENTIAL IN CONDITIONS OF DYNAMIC CHANGES IN THE MARKET 28

Melikhova T., Pticyna L., Trykoz I.

IMPROVEMENT OF ACCOUNTING, TAXATION AND SALARY CONTROL FOR THE PURPOSE OF BUSINESS PLANNING AND BUDGETING FOR ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT OF STARTUPS AND CALCULATION OF THE ECONOMIC EFFICIENCY OF ITS IMPACT ON THE RESULTS OF THE ENTERPRISE 34

Hlushchenko O., Shvayko M., Khmelkov A., Honcharenko V.

DEPOSIT POLICY OF THE BANK 42

Bukhalo O., Kuzina V.

AGROCLIMATIC DEPENDENCE OF THE MALTING BARLEY MARKET CONDITIONS 49

Oleshkevych S., Nahorna I.

SPECIFICS OF DIGITAL TRANSFORMATION OF AGRO-INDUSTRIAL ENTERPRISES IN THE CURRENT CONDITIONS OF ENTREPRENEURSHIP 56

УДК 631.145

О. Ю. Ємельянов,

д. е. н., професор, професор кафедри економіки підприємства та інвестицій,

Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1743-1646>

О. А. Мишишин,

доктор філософії в галузі економіки, доцент кафедри економіки підприємства

та інвестицій, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7677-4625>

Т. О. Петрушка,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства та інвестицій,

Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2005-5573>

DOI: 10.32702/2306-6792.2023.24.3

ГРУПУВАННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЧИННИКІВ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ПРОЦЕСИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВИХ КЛАСТЕРІВ

O. Yemelyanov,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department
of Business Economics and Investment, Lviv Polytechnic National University

O. Myshchysyn,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department
of Business Economics and Investment, Lviv Polytechnic National University

T. Petrushka,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department
of Business Economics and Investment, Lviv Polytechnic National University

GROUPING AND EVALUATION OF FACTORS THAT INFLUENCE THE PROCESSES OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF AGRO-INDUSTRIAL CLUSTERS

Мета цього дослідження полягала у групуванні та оцінюванні чинників, які впливають на процеси формування та розвитку агропромислових кластерів. Виділено чотири групи таких чинників, а саме: наявність потреби зацікавлених осіб в отриманні величини певного ефекту від формування та розвитку агропромислових кластерів; наявність засобів, за допомогою яких формування та розвиток кластерів можуть забезпечити отримання певних ефектів; організаційне та інфраструктурне забезпечення процесів формування та розвитку кластерів; методологічне та нормативно-правове забезпечення зазначених процесів. Виділено достатньо повний перелік чинників, які впливають на процеси формування та розвитку агропромислових кластерів, у межах кожної з перелічених груп цих чинників. Запропоновано та апробовано методичний підхід до оцінювання зазначених чинників. Результати виконаного емпіричного аналізу показали, зокрема, що засоби, за допомогою яких формування та розвиток агропромислових кластерів можуть забезпечити отримання економічного та інших ефектів, є у наявності. Водночас, існуючі на теперішній час організаційне, інфраструктурне, методологічне та нормативно-правове забезпечення процесів формування та розвитку кластерів є незадовільними.

The needs to reduce the risk of economic activity and to increase the level of its economic efficiency determine the desire of many business entities to create and develop cluster structures. The formation and further development of clusters makes it possible to streamline relations between subjects of economic activity, reduce the costs of its implementation, and make the conditions and future results of such an operation more predictable. The listed tasks are also relevant for the enterprises of the agro-industrial complex of Ukraine. In particular, this concerns both producers of agricultural products and enterprises that carry out their processing, perform material and technical maintenance of agricultural production and conduct commercial activities. At the same time, various obstacles appear on the way to the creation of new and further development of existing agro-industrial clusters, a significant number of which are of an organizational and administrative nature. The development of mechanisms to overcome these obstacles, among other things, requires the grouping and evaluation of factors that affect the processes of formation and development of agro-industrial clusters. The purpose of this study is to group and evaluate factors that influence the processes of formation and development of agro-industrial clusters. Four groups of such factors are identified, namely: the presence of the need of interested persons to obtain the value of a certain effect; the availability of means by which the formation and development of clusters can ensure obtaining certain effects; organizational and infrastructural support of cluster formation and development processes; methodological and regulatory support for the processes of formation and development of clusters. A sufficiently complete list of factors influencing the formation and development of agro-industrial clusters within each of the listed groups of these factors has been identified. A methodical approach to the evaluation of these factors is proposed and tested. The results of the performed empirical analysis showed, in particular, that the means by which the formation and development of agro-industrial clusters can provide economic and other effects are available. At the same time, the currently existing organizational, infrastructural, methodological and regulatory support for the processes of formation and development of clusters are unsatisfactory.

Ключові слова: агропромисловий кластер, підприємство, учасник кластеру, агропромисловий комплекс, організаційне забезпечення, інфраструктурне забезпечення.

Key words: agro-industrial cluster, enterprise, cluster member, agro-industrial complex, organizational support, infrastructural support.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Необхідність зниження ризику господарської діяльності та потреба в підвищенні рівня її економічної ефективності зумовлюють прагнення багатьох суб'єктів підприємництва створювати та розвивати кластерні структури. Формування та подальший розвиток кластерів дає змогу впорядкувати взаємовідносини між суб'єктами господарської діяльності, скоротити витрати на її провадження, а також зробити умови та майбутні результати такого провадження більш передбачуваними. Перелічені завдання є актуальними і для підприємств агропромислового комплексу України. Зокрема, це стосується як виробників сільськогосподарської продукції, так і підприємств, які здійснюють її переробку, виконують матеріально-технічне обслуговування аграрного виробництва та провадять комерційну діяльність. Водночас, на шляху до створення нових та подальшого розвитку існуючих агропромислових кластерів постають різноманітні перешкоди, значна кількість яких має організаційно-управлінський характер. Розроблення механізмів подо-

лання цих перешкод потребує, серед іншого, групування та оцінювання чинників, які впливають на процеси формування та розвитку агропромислових кластерів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вивчення закономірностей утворення та розвитку кластерних структур знаходиться у центрі уваги багатьох дослідників. Зокрема, значних успіхів при проведенні зазначених досліджень досягли М. П. Войнаренко [1], Н. Ф. Добрева [2], В. В. Осокольський [3] та ін., а стосовно агропродовольчих та агропромислових кластерів плідні результати отримано такими вченими, як Л. О. Богінська [4], Н. С. Венгерська [5], С. М. Гужвенко [8], Л. А. Кірова [6], Ю. А. Кормишкін [7], О. М. Маслак [8], Д. В. Мельникова [5], К. І. Полівода [7], В. А. Самофатова [9, 10], О. С. Тудой [7] та ін. Серед іншого, дослідниками було визначено роль, яку відіграють агропромислові кластери у підвищенні ефективності сільськогосподарського виробництва та у забезпеченні сталого розвитку агропромислових підприємств, побудовано моделі агропромислових кластерів, розроблено дієві організаційні механізми їхнього фор-

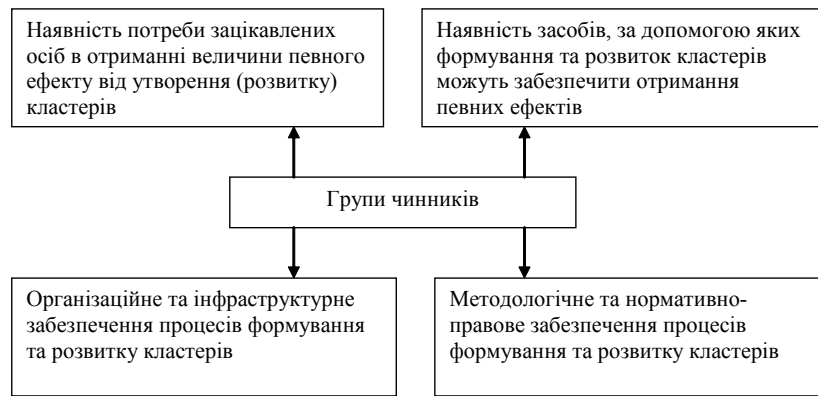

Рис. 1. Групи чинників, які впливають на процеси формування та розвитку агропромислових кластерів

Джерело: розроблено авторами.

мування, проаналізовано можливі соціально-економічні наслідки утворення таких кластерів тощо. Проте, питання групування та оцінювання чинників, які впливають на процеси формування та розвитку агропромислових кластерів, не є остаточно вирішеними та потребують подальшого дослідження.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є групування та оцінювання чинників, які впливають на процеси формування та розвитку агропромислових кластерів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Формування та розвиток агропромислових кластерів повинен бути спрямований, насамперед, на зростання виробничо-збутових можливостей його учасників [11] та підвищення їхньої конкурентоспроможності [12]. При цьому можливо назвати чотири головні види ефекту від формування нових та розвитку діючих агропромислових кластерів, а саме — економічний, соціальний, бюджетний та екологічний. Відповідно, можливо виділити першу групу чинників, які впливають на процеси формування та розвитку агропромислових кластерних структур, а саме — наявну потребу зацікавлених осіб в отриманні певного ефекту (рис. 1). При цьому, очевидно, що зазначена потреба існує завжди, а питання полягає лише у тому, наскільки вона на даний час є гострою.

Важливо відмітити, що існує ієрархія чинників, які обумовлюють потребу зацікавлених осіб в отриманні певного ефекту від створення нового або розвитку існуючого агропромислового кластеру. Зокрема, стосовно отримання підприємствами економічного ефекту, то потреба у цьому може бути поділена на два складника — потребу у зростанні величини

фінансових результатів діяльності суб'єктів господарювання та потребу в зниженні рівня ризикованості цієї діяльності. Своєю чергою, потреба у збільшенні величини фінансових результатів діяльності може бути представлена як така, що складається з трьох складників — потреби у зростанні фізичних обсягів виробництва та збуту продукції та (або) зміни її асортименту, потреби у зниженні собівартості продукції та потреби у збільшенні цін на неї. При цьому доволі часто потреби, які знаходяться на одному рівні їх ієрархії, не можуть бути повністю задоволені одночасно. Зокрема, можлива ситуація, за якої зростання величини фінансових результатів господарської діяльності підприємств у разі реалізації певних заходів, спрямованих на таке зростання, супроводжується не зниженням, а підвищенням рівня економічного ризику функціонування цих підприємств.

Друга група чинників, які впливають на процеси формування та розвитку агропромислових кластерних структур, являє собою сукупність засобів, за допомогою яких ці процеси можуть забезпечити отримання зацікавленими особами відповідних видів ефектів. Зокрема, такими засобами можуть виступати:

- формування нового агропромислового кластеру;
- збільшення кількості учасників існуючого агропромислового кластеру;
- збільшення кількості зв'язків між учасниками існуючого агропромислового кластеру;
- покращення координації діяльності учасників існуючого агропромислового кластеру;
- покращення якості зв'язків між учасниками існуючого агропромислового кластеру, зокрема, завдяки більш обґрунтованому процесу укладання угод між ними.

Таким чином, наявність чинників другої групи свідчить про те, що формування та розвиток агропромислових кластерних структур можуть принаймні частково задовольнити потребу зацікавлених осіб в отриманні певних видів ефектів. Водночас, рівень цього задоволення у кожному конкретному випадку буде різним і залежати, серед іншого, від того, наскільки гострою є потреба в отриманні певних ефектів.

Той факт, що утворення нового або розвиток діючого агропромислового кластеру можуть задовольнити потребу зацікавлених осіб в отриманні ними ефектів, ще не означає фактичної реалізації програми такого утворення або розвитку. Цілком можливою є ситуація, за якої формування або розвиток агропромислового кластеру може надати суттєвий економічний та (або) інший ефект, однак на практиці такого формування або розвитку не відбувається. Така ситуація може бути обумовлена недостатнім рівнем ще двох груп чинників, які впливають на процеси формування та розвитку агропромислових кластерних структур, а саме: наявності організаційного та інфраструктурного забезпечення та наявності належного методологічного та нормативно-правового забезпечення цих процесів.

Стосовно наявності організаційного та інфраструктурного забезпечення процесів формування та розвитку агропромислових кластерних структур, то ця група чинників включає такі:

- наявність органів та окремих осіб, які регулюють та координують процеси формування та розвитку агропромислових кластерів. Необхідно відзначити, що ці органи та особи можуть як входити до складу відповідних кластерів, так і знаходитися поза ними;

- наявність належного рівня компетентності органів та окремих осіб, які регулюють та координують процеси формування та розвитку агропромислових кластерів, стосовно правильного та ефективного організування цих процесів;

- наявність організаційної структури управління процесами формування та розвитку агропромислових кластерів (зокрема, належним чином побудованих взаємозв'язків між органами та посадовими особами, які здійснюють таке управління);

- наявність здатності існуючих та потенційних учасників агропромислових кластерів до самостійного налагодження взаємозв'язків між собою;

- наявність у існуючих та потенційних учасників агропромислових кластерів належного рівня компетентності у сфері формування та розвитку цих кластерів;

- наявність належної інфраструктури, необхідної для забезпечення формування та розвитку агропромислових кластерів;

- наявність належного рівня компетентності осіб, які надають послуги із інфраструктурного забезпечення процесів формування та розвитку агропромислових кластерів, стосовно правильності та ефективності такого забезпечення.

Варто відзначити, що не усі перелічені чинники третьої групи можуть бути однаково важливими у різних ситуаціях, у яких можуть опинитися існуючі та потенційні учасники агропромислових кластерів. Зокрема, не завжди створення та розвиток агропромислових кластерних утворень потребує наявності відповідної організаційної структури управління цими процесами. Можливою є ситуація, за якої створення агропромислових кластерів відбувається виключно завдяки укладанню договорів між їх майбутніми учасниками без залучення координаційних органів. За таких умов важливого значення набуває чинник здатності існуючих та потенційних учасників агропромислових кластерів до самостійного налагодження взаємозв'язків між собою.

Зрештою, щодо четвертої групи чинників, які впливають на процеси формування та розвитку агропромислових кластерних структур, а саме — наявності належного методологічного та нормативно-правового забезпечення цих процесів, то до зазначених чинників потрібно, насамперед, такі:

- наявність та рівень методологічного забезпечення органів та окремих осіб, які регулюють та координують процеси формування та розвитку агропромислових кластерів;

- наявність та рівень методологічного забезпечення потенційних учасників агропромислових кластерів стосовно їх формування та розвитку;

- наявність та рівень методологічного забезпечення суб'єктів інфраструктури агропромислових кластерів стосовно їх формування та розвитку;

- наявність та рівень нормативно-правового забезпечення органів та окремих осіб, які регулюють та координують процеси формування та розвитку агропромислових кластерів;

— наявність та рівень нормативно-правового забезпечення потенційних учасників агропромислових кластерів стосовно їх формування та розвитку;

— наявність та рівень нормативно-правового забезпечення суб'єктів інфраструктури агропромислових кластерів стосовно їх формування та розвитку.

Необхідно відмітити існування певного зв'язку між переліченими вище чинниками третьої та четвертої груп. Дійсно, від наявності та рівня методологічного та нормативно-правового забезпечення процесів формування та розвитку агропромислових кластерів безпосередньо залежить здатність відповідних органів, посадових осіб та учасників цих кластерів до ефективного організування процесів їх утворення, функціонування та подальшого розвитку. При цьому методологічне забезпечення процесів формування та розвитку агропромислових кластерів повинно бути поставленим на наукову основу, тобто виробниками цього забезпечення повинні виступати науковці, що є компетентними у відповідних питаннях.

Необхідно відмітити той факт, що, окрім перелічених вище чотирьох груп факторів, які справляють вплив на формування та розвиток агропромислових кластерних систем, існує також і п'ята група таких факторів, а саме — економіко-географічні чинники. Специфікою цієї п'ятої групи чинників впливу на процеси утворення й розвитку агропромислових кластерів є те, що, на відміну від перших чотирьох груп таких чинників, вплив економіко-географічних факторів є не прямим, а опосередкованим. Інакше кажучи, економіко-географічні фактори справляють вплив на формування та розвиток агропромислових кластерних утворень не напряду, а через наявність засобів, за допомогою яких формування та розвиток агропромислових кластерів можуть забезпечити отримання певних ефектів. При цьому до головних підгруп групи економіко-географічних факторів слід віднести такі: наявність потенціалу нарощування ділової активності та (або) підвищення прибутковості діяльності підприємств, установ та організацій, що знаходяться у відповідних регіонах, на засадах створення та (або) розвитку агропромислових кластерів; наявність логістичної інфраструктури, що дає змогу здійсню-

Таблиця 1. Усереднені за опитуваними експертами результати аналізування чинників, які впливають на процеси формування та розвитку агропромислових кластерів

Назви груп чинників	Назви чинників	Усереднені результати опитування у балах
Наявність потреби зацікавлених осіб в отриманні величини певного ефекту	Потреба в отриманні економічного ефекту	6,4
	Потреба в отриманні соціального ефекту	8,3
	Потреба в отриманні бюджетного ефекту	7,6
	Потреба в отриманні екологічного ефекту	6,2
Наявність засобів, за допомогою яких формування та розвиток агропромислових кластерів можуть забезпечити отримання певних ефектів	Можливість формування нового кластеру	7,5
	Можливість збільшення кількості учасників існуючих кластерів	7,8
	Можливість збільшення кількості зв'язків між учасниками кластерів	7,8
	Можливість покращення координації діяльності учасників кластерів	7,6
	Можливість покращення якості зв'язків між учасниками кластерів	7,9
Організаційне та інфраструктурне забезпечення процесів формування та розвитку агропромислових кластерів	Наявність органів та осіб, які регулюють та координують процеси формування та розвитку агропромислових кластерів	4,5
	Наявність належного рівня компетентності органів та осіб, які регулюють та координують процеси формування та розвитку агропромислових кластерів	3,9
	Наявність організаційної структури управління процесами формування та розвитку агропромислових кластерів	3,2
	Наявність здатності потенційних учасників кластерів до самостійного налагодження зв'язків	4,3
	Наявність у потенційних учасників кластерів належного рівня компетентності	2,8
	Наявність належної інфраструктури	3,7
	Наявність належної компетентності осіб, які надають послуги із інфраструктурного забезпечення	3,5
	Наявність та рівень методологічного забезпечення потенційних учасників кластерів стосовно їх формування та розвитку	3,3
Методологічне та нормативно-правове забезпечення процесів формування та розвитку агропромислових кластерів	Наявність та рівень методологічного забезпечення суб'єктів інфраструктури кластерів стосовно їх формування та розвитку	3,3
	Наявність та рівень методологічного забезпечення органів та окремих осіб, які регулюють та координують процеси формування та розвитку кластерів	3,0
	Наявність та рівень нормативно-правового забезпечення процесів формування та розвитку агропромислових кластерів	3,7

Джерело: розраховано авторами.

вати матеріальні, фінансові та інформаційні потоки між учасниками агропромислових кластерів, зокрема, наявність усіх необхідних транспортних комунікацій; наявність зручного розташування потенційних учасників агропромислового кластеру тощо.

Виділення чинників, які безпосередньо впливають на процеси формування та розвитку агропромислових кластерів, є попереднім етапом процесу оцінювання таких чинників. Зазначене оцінювання можливо виконати на засадах оброблення результатів експертного опитування. При цьому стосовно першої групи чинників, які безпосередньо впливають на процеси формування та розвитку агропромислових кластерів, тобто наявності потреби зацікавлених осіб в отриманні певного ефекту, то

експертами повинні виступати відповідні підприємства, фінансові установи, місцеві органи влади тощо. Стосовно інших трьох груп чинників, то експертами, що оцінюватимуть їх рівень, повинні виступати фахівці у сфері утворення та розвитку відповідних кластерних структур. З метою оцінювання чинників формування та розвитку агропромислових кластерів у західному регіоні України нами було сформовано такі дві групи експертів, кожна з яких містила тридцять осіб. При цьому результати оцінювання подавалися у десятибальній шкалі, де більш високі бали характеризували більш високий рівень відповідного чинника. Після перевірки узгодженості думок експертів було виконано усереднення отриманих результатів опитування (табл. 1).

Отже, як випливає з даних, представлених у табл. 1, рівень потреби зацікавлених осіб в отриманні економічного та інших видів ефектів є досить високим (приблизно 6-8 балів у десятибальній шкалі). Особливо це стосується потреби в отриманні соціального ефекту, що обумовлено недостатнім рівнем соціального розвитку досліджуваних регіонів України. При цьому, не дивлячись на те, що згідно з результатами опитування засоби, за допомогою яких формування та розвиток агропромислових кластерів можуть забезпечити отримання певних ефектів, є у наявності, існуючі на теперішній час організаційне, інфраструктурне, методологічне та нормативно-правове забезпечення процесів формування та розвитку кластерів є незадовільними (рівень більшості відповідних чинників оцінено у діапазоні від 3 до 4 балів у десятибальній шкалі). Отже, існують значні резерви покращення організаційного, інфраструктурного, методологічного та нормативно-правового забезпечення процесів формування та розвитку агропромислових кластерів.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Існує чотири групи чинників, які впливають на процеси формування та розвитку агропромислових кластерів, а саме: наявність потреби зацікавлених осіб в отриманні величини певного ефекту; наявність засобів, за допомогою яких формування та розвиток кластерів можуть забезпечити отримання певних ефектів; організаційне та інфраструктурне забезпечення процесів формування та розвитку кластерів; методологічне та нормативно-правове забезпечення процесів формування та розвитку кластерів.

Окрім перелічених вище чотирьох груп факторів, які справляють вплив на формування та розвиток агропромислових кластерних систем, існує також і п'ята група таких факторів, а саме — економіко-географічні чинники. Специфікою цієї п'ятої групи чинників впливу на процеси утворення й розвитку агропромислових кластерів є те, що, на відміну від перших чотирьох груп таких чинників, вплив економіко-географічних факторів є не прямим, а опосередкованим.

Виділення чинників, які безпосередньо впливають на процеси формування та розвитку агропромислових кластерів, є попереднім етапом процесу оцінювання таких чинників. Зазначене оцінювання можливо виконати на засадах оброблення результатів експертного опитування. При цьому стосовно першої групи чинників, які безпосередньо впливають на процеси формування та розвитку агропромислових кластерів, тобто наявності потреби зацікавлених осіб в отриманні певного ефекту, то експертами повинні виступати відповідні підприємства, фінансові установи, місцеві органи влади тощо. Стосовно інших трьох груп чинників, то експертами, що оцінюватимуть їх рівень, повинні виступати фахівці у сфері утворення та розвитку відповідних кластерних структур.

Результати виконаного емпіричного аналізу показали, зокрема, що засоби, за допомогою яких формування та розвиток агропромислових кластерів у західному регіоні України можуть забезпечити отримання економічного та інших ефектів, є у наявності. Водночас, існуючі на теперішній час організаційне, інфраструктурне, методологічне та нормативно-правове забезпечення процесів формування та розвитку кластерів є незадовільними.

Подальші дослідження повинні передбачати, зокрема, побудову формалізованих моделей оцінювання впливу чинників на процеси утворення та розвитку агропромислових кластерів.

Література:

1. Войнаренко М. П. Кластери як полюси зростання конкурентоспроможності регіонів. 2008. Економіст. № 10. С. 27—30.
2. Добре́ва Н. Ф. Основні напрями розвитку транскордонних кластерів в Україні. Ефективність державного управління. 2013. Вип. 34. С. 246—253.
3. Осокольський В. В. Кластеризація — вагомий фактор підвищення конкурентоспро-

можності економіки України. Економіка України. 2014. № 11. С. 3—12.

4. Богінська Л. О. Кластерний підхід до підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва Сумської області. Вісник Сумського національного аграрного університету. 2009. № 1. С. 248—252.

5. Венгерська Н. С., Мельникова Д. В. Класифікація як фактор розвитку агропромислового комплексу України. Вісник Запорізького національного університету. 2014. № 3 (23). С. 95—102.

6. Кірова Л. Л. Дослідження досвіду формування і розвитку транскордонних агропромислових кластерів у ЄС та можливостей його застосування в країнах з ринковою економікою, що розвивається. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2014. № 4. С. 13—16.

7. Kormyshkin Yu. A., Polivoda K. I., Tudos O. S. World experience of agricultural clusters formation and their development in Ukraine. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка. 2018. Вип. 15. С. 83—89.

8. Маслак О. М., Гужвенко С. М. Створення регіональних органічних сільськогосподарських кластерів в Україні [Електронний ресурс]. Інфраструктура ринку. 2017. Вип. 6. Режим доступу: <http://www.market-infr.od.ua/uk/6-2017>.

9. Самофатова В. А. Формування зернового кластеру як передумова сталого розвитку агропродовольчої сфери Південного регіону. Регіональна економіка 2017. № 1. С. 30—37.

10. Самофатова В. А., Карп А. О. Роль агропродовольчих кластерів у підвищенні міжнародної конкурентоспроможності причорноморського регіону. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 33. С. 154—158.

11. Emelyanov O., Petrushka, T., Lesyk L., Hryshko, V. The Impact of the Technological Development Level of Ukrainian Enterprises on the Competitiveness of Their Products. International Journal of Business, Humanities and Technology. 2014. № 4. P. 129—135.

12. Emelyanov A., Kurylo O., Vysotskij A. Structuring expenses of industrial enterprises in the evaluation process of its production and sales potential. Ekontechmod. An international quarterly journal. 2013. № 4. P. 11—17.

References:

1. Voinarenko, M. P. (2008), "Clusters as poles of growth of competitiveness of regions", *Ekonomist*, vol. 10, pp. 27—30.

2. Dobrieva, N. F. (2013), "The main directions of development of cross-border clusters in

Ukraine", *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*, vol. 34, pp. 246—253.

3. Osokolskyi, V. V. (2014), "Clustering is an important factor in increasing the competitiveness of Ukraine's economy", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 11, pp. 3—12.

4. Bohinska, L. O. (2009), "Cluster approach to improving the efficiency of agricultural production in Sumy region", *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu*, vol. 1, pp. 248—252.

5. Venherska, N. S. and Melnykova, D. V. (2014), "Clustering as a factor in the development of the agro-industrial complex of Ukraine", *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, vol. 3 (23), pp. 95—102.

6. Kirova, L. L. (2014), "Research of experience of formation and development of cross-border agro-industrial clusters in the EU and possibilities of its application in the countries with market economy developing", *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, vol. 4, pp. 13—16.

7. Kormyshkin, Yu. A., Polivoda, K. I. and Tudos, O. S. (2018), "World experience of agricultural clusters formation and their development in Ukraine", *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu*, Seria: Ekonomika, vol. 15, pp. 83—89.

8. Maslak, O. M. and Huzhvenko, S. M. (2017), "Creation of regional organic agricultural clusters in Ukraine", *Infrastruktura rynku*, [Online], vol. 6, available at: <http://www.market-infr.od.ua/uk/6-2017> (Accessed 05 Dec 2023).

9. Samofatova, V. A. (2017), "Formation of a grain cluster as a prerequisite for sustainable development of the agri-food sector of the Southern region", *Rehionalna ekonomika*, vol. 1, pp. 30—37.

10. Samofatova, V. A. and Karp, A. O. (2018), "The role of agri-food clusters in increasing the international competitiveness of the Black Sea region", *Prychornomorski ekonomichni studii*, vol. 33, pp. 154—158.

11. Emelyanov, O., Petrushka, T., Lesyk, L. and Hryshko, V. (2014), "The Impact of the Technological Development Level of Ukrainian Enterprises on the Competitiveness of Their Products", *International journal of business, humanities and technology*, vol. 4, pp. 129—135.

12. Emelyanov, A., Kurylo, O. and Vysotskij, A. (2013), "Structuring expenses of industrial enterprises in the evaluation process of its production and sales potential", *Ekontechmod. An international quarterly journal*, vol. 4, pp. 11—17. *Стаття надійшла до редакції 10.12.2023 р.*

УДК 657.1:658

Н. В. Нечипорук,

к. е. н., доцент, Інститут економіки та менеджменту Університет "Україна"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9547-8557>

І. Ю. Фесун,

к. е. н., Хмельницький національний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2901-031X>

О. С. Абрамова,

к. е. н., доцент, ННІ "Каразінський банківський інститут" ХНУ імені В.Н. Каразіна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6372-9542>

Н. Е. Аванесова,

д. е. н., професор, Харківський національний університет

міського господарства імені О.М. Бекетова

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3636-9769>

DOI: 10.32702/2306-6792.2023.24.10

СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ЗАПАСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

N. Nechyporuk,

PhD in Economics, Associate Professor, Open International University of Human Development "Ukraine"

I. Fesun,

PhD in Economics, Khmelnytskyi National University

O. Abramova,

PhD in Economics, Associate Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University

N. Avanesova,

Doctor of Economic Science, Professor, Kharkiv National Academy of Municipal Economy named after O.M. Beketova

CONTEMPORARY APPROACH TO THE ORGANIZATION OF INVENTORY ACCOUNTING AT THE ENTERPRISE

У статті досліджено методичні та організаційні аспекти обліку запасів у сучасних умовах господарювання. Розглянуто особливості організації обліку виробничих запасів, а саме організаційну структуру управління бухгалтерії, чисельність працівників, штатний розклад, документообіг графік руху документів, оперограми. За допомогою програмного забезпечення Microsoft Visio було розроблено схему потоків облікових документів на підприємстві. Побудована Схема потоків облікових документів з обліку виробничих запасів між підрозділами підприємства на основі концепції "центрів відповідальності" та системи cost pool. Розширено аналітичні розрізи рахунків щодо обліку виробничих запасів, що стало основою удосконаленого порядку відображення господарських операцій. Доведено, що реалізація перелічених напрямів удосконалення обліку запасів дозволить налагодити більш дієвий і менш трудомісткий облік, контроль за наявністю, рухом і використанням виробничих запасів, досягти їх економії.

The article examines the methodological and organizational aspects of inventory accounting in modern economic conditions. The peculiarities of the organization of accounting of production inventories, namely the organizational structure of management of accounting, number of employees, staffing, document circulation schedule of motion of documents, operograms. With the help of Microsoft Visio software, a scheme of accounting documents at the enterprise was developed. The scheme of flows of accounting documents on accounting of inventories between units of the enterprise on the basis of the concept of "responsibility centers" and the Cost Pool system is constructed. Important for successful activities is to understand the flow of accounting documents between the units of the enterprise. Such schemes are mostly

quite cumbersome and informative, which complicates perception. However, it is enough to use this problem to solve the scheme of accounting documents for calculating the salary of the employee in the MS Visio software. This software product allows you to separate with the help of "pools" separate structural units, which greatly simplifies the analysis of the information provided. Analytical cuts inventory accounting accounts have been expanded, which became the basis of an improved order of displaying business transactions. It is also necessary to introduce effective forms of preliminary and current control over compliance with inventories and costs of material resources, to pay more attention to increasing the likelihood of operational accounting of the movement of semi-finished products, components, parts and units in production. Accounting data should contain information for finding reserves for reducing the cost of products in terms of rational use of materials, reducing cost standards, ensuring proper storage. It is proved that the implementation of these areas of improvement of inventory accounting will allow you to establish a more effective and less time-consuming accounting, control over the availability, movement and use of production inventories, to achieve their savings.

Ключові слова: запас, організація обліку, оцінка, транспортно-заготівельні витрати, термін зберігання.

Key words: stock, accounting organization, estimation, transportation and procurement, shelf life.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасній науковій думці все більше приділяється дослідженню обліку запасів на підприємстві. Актуальність даної теми обумовлена важливою роллю запасів у сучасній економіці: товарні запаси необхідні для безперервного забезпечення споживачів товарно-матеріальними цінностями. Дослідження їх управління допомагає зробити розрахунки більш точними, звести до мінімуму ризики дефіцитів тих чи інших товарів, забезпечити безперервність процесу обороту запасів. Відображення та підтвердження здійснених операцій з постачання та продажу запасів знаходиться в бухгалтерському обліку, а тому важливо правильно організувати роботу в даній сфері. Контроль за сумлінним веденням обліку та складанням фінансової звітності покликаний здійснювати аудит, а на підприємстві перевірка обліку запасів є надважливою, оскільки товарно-матеріальні цінності є основою діяльності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Основні положення щодо методичних аспектів обліку запасів на торговельному підприємстві досліджені багатьма українськими науковцями.

Польова Т. В. та Охрей Т. С. сформували порядок технології обліку виробничих запасів, який суттєво впливає на ефективну реалізацію положень облікової політики підприємства через виокремлення відповідних модулів: організація обліку руху виробничих запасів, синте-

тичний і аналітичний облік руху виробничих запасів та формування звітних форм, де розкривається інформація про стан і рух виробничих запасів [1].

Рагуліна І. І. та Нижня А. С. довели, що забезпечення правильної організації обліку та внутрішнього аудиту виробничих запасів є важливою умовою реалізації планів з виробництва продукції, зменшення її собівартості, зростання рентабельності та прибутковості підприємства [2].

Шевченко А. Я. та Мулява В. Р. визначили проблеми, що виникають при існуючому порядку ведення обліку виробничих запасів на підприємстві, що пов'язані із забезпеченням ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства: недоцільне використання методів списання запасів; недостатня автоматизація первинного обліку виробничих запасів, проблема визначення оцінки запасів на дату балансу [3]. Авторки запропонували дії для вирішення цих та інших проблем для покращення якості обліку на підприємстві: створення загальнодержавної бази стосовно середніх цін на ринках на розповсюджені види активів; визначено умови ведення доцільної методики списання запасів для визначення достовірної оцінки виробничих запасів; проведення внутрішньої перевірки на підприємстві із залученням кваліфікованих фахівців; використання автоматизації розрахунків із планування, обліку та аналізу використання матеріальних ресурсів [3].

Роева О.С. та Решетов В.О. обґрунтували необхідність врахування під час організації обліку на підприємства в контексті його спрямованості на формування повної і

Таблиця 1. Фрагмент розрахунку норми часу на складання бухгалтерського обліку виробничих запасів

№ з/п	Найменування виду виконаної роботи (господарської операції)	Норма часу, год	Обсяг виробничих запасів, од	Загальна норма часу виконання, год
Облік надходження запасів				
1.	Облік придбання запасів за грошові кошти у постачальника	0,2	1896	379,2
2.	Облік придбання запасів підвітною особою	0,2	612	122,4
3.	Надходження запасів власного виробництва	0,1	1563	156,3
4.	Облік надходження запасів результаті внеску до капіталу	0,1	623	62,3
5.	Облік безоплатного надходження запасів	0,1	25	2,5
6.	Облік оприбуткування надлишків виявлених під час інвентаризації	0,1	65	6,5
Разом				729,2
Облік запасів на складі та в бухгалтерії				
7.	Облік запасів на складі та в бухгалтерії	0,15	2356	353,4
Разом				353,4
Облік переоцінки запасів				
8.	Уцінка запасів у разі, коли втратили свою первісну вартість	0,2	102	20,4
9.	Дооцінка балансової вартості запасів	0,2	112	22,4
10.	Відображення уцінки запасів у реєстрах бухгалтерського обліку	0,2	423	84,6
Разом				127,4
Облік вибуття запасів				
11.	Оцінка запасів у разі вибуття у виробництві	0,06	396	23,76
12.	Облік списання запасів з балансу у зв'язку з їх реалізацією	0,06	1136	68,16
Разом				91,92
Всього				1301,92

Джерело: авторська розробка.

Таблиця 2. Розрахунок нормативної чисельності бухгалтерів, зайнятих у розрахунках з обліку виробничих запасів

№ з/п	Показник	Одиниця виміру	Значення
1.	Загальна трудомісткість робіт із розрахунків з обліку виробничих запасів	год.	1301,9
2.	Норма робочого часу одного працівника при 40-годинному робочому тижні	год./рік	1993
3.	Загальна кількість співробітників	осіб	250
4.	Коефіцієнт невиходу на роботу	-	1,15
5.	Коефіцієнт автоматизації обліку (75%)	-	1,2
6.	Чисельність персоналу бухгалтерської служби, зайнятих у розрахунках з обліку виробничих запасів	осіб	1

Джерело: авторська розробка.

достовірної інформації про запаси на етапі формування запасів для провадження інноваційної діяльності, в процесі зберігання запасів, в процесі безпосереднього провадження інноваційної діяльності та в процесі зберігання й реалізації інноваційної продукції [4].

Хмелюк А. В. та Черненко П. В. запропонували на основі стратегії "мінімізація максимального жалю" зменшити виникнення нерелевантних виробничих запасів при організації їх обліку [5].

Сучасні теоретичні й практичні розробки з обліку запасів на підприємстві відображають ґрунтовне розуміння проблем, пов'язаних із трансформацією вітчизняної системи обліку. Проте низка питань щодо обліку запасів на вітчизняних підприємствах недостатньо досліджені й залишаються невирішеними.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою роботи є дослідження методичних та організаційних аспектів обліку запасів у сучасних умовах господарювання.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Відомо, що в будь-якій сфері для ефективного функціонування механізму важливим чинником є організація самого процесу. Безперечно, це стосується і бухгалтерського обліку. Тут під терміном "організація" слід розуміти впорядкування, налагодження певної системи, яка, у свою чергу, включає впорядковані складові елементи, вузли окремо та в цілому. Отже, відпрацювання всіх елементів системи обліку характеризує організацію бухгалтерського обліку, що полягає у цілеспрямованому впорядкуванні та вдосконаленні механізму, структури і процесів бухгалтерського обліку в умовах конкретного підприємства.

Сучасна система обліку базується на ґрунтовних аналітичних та контрольних оцінках. Тобто такі категорії, як "аналіз" та "контроль", практично є невід'ємними методологічними складовими, що забезпечують ефективне функціонування облікової системи.

Організаційна структура управління (ОСУ) підприємством — це сукупність і взаємозв'язок його підрозділів, які виконують різні функції управління підприємством задля досягнення його місії. В залежності від виду ОСУ підприємства визначають зв'язки бухгалтерської служби з іншими його підрозділами. При лінійній ОСУ всі потоки інформації відбуваються через лінійного керівника підрозділу до спеціаліста бухгалтерської служби.

Фрагмент розрахунку норми часу на складання бухгалтерського обліку виробничих запасів розглянемо у табл. 1.

Використовуючи отримані дані розрахуємо необхідну кількість облікових працівників. Усі необхідні дані для розрахунку нормативної чисельності бухгалтерів, зайнятих у розрахунках з обліку виробничих запасів, подано у табл. 2.

Отже, за умови загальної трудомісткості виконаних робіт (1301,9 людино-години), річного фонду робочого часу одного працівника (1993 години), коефіцієнта невиходів працівників з причин відпусток, хвороби (1,15), коефіцієнта, що враховує питому вагу робіт з бухгалтерського обліку та звітності, яка виконується на ПЕОМ (1,2) чисельність працівників відділу бухгалтерського обліку з обліку виробничих запасів становить 1 особу.

Згідно нормативної карти для підприємства чисельністю 250 осіб і кількістю самостійних структурних підрозділів — 10 одиниць нормативна чисельність працівників бухгалтерського обліку (Н) становить 5,8 осіб.

Загальна нормативна чисельність працівників бухгалтерського обліку з врахуванням коефіцієнта питомої ваги робіт з бухгалтерського обліку та звітності, яка виконується у межах 75 відсотків на ПЕОМ становить 7 осіб.

Організація документообігу за графіком в значній мірі полегшує впровадження щоденного оперативного обліку, сприяє отриманню

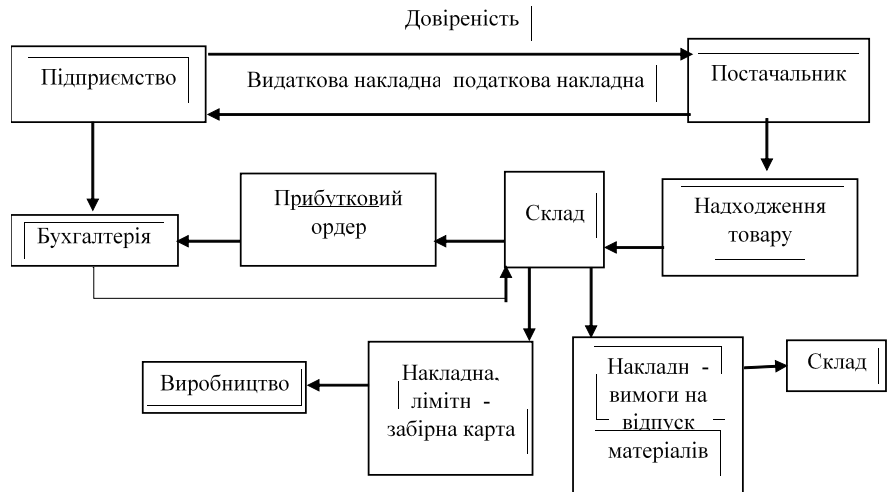

Рис. 1. Схема руху облікових документів між підрозділами підприємства

Джерело: авторська розробка.

різномісної і якісної інформації про роботу підрозділів підприємства і разом з тим покращує облікову дисципліну, скорочує строки обробки документів. Саме тому при організації щоденного оперативного обліку використання виробничих запасів необхідно на самому початку розробити графік руху і обробки первинної документації. Слід також зазначити, що від оформлення документу залежить і його сприйняття.

Удосконалення технічної форми документів можливе за допомогою: уніфікації; стан-

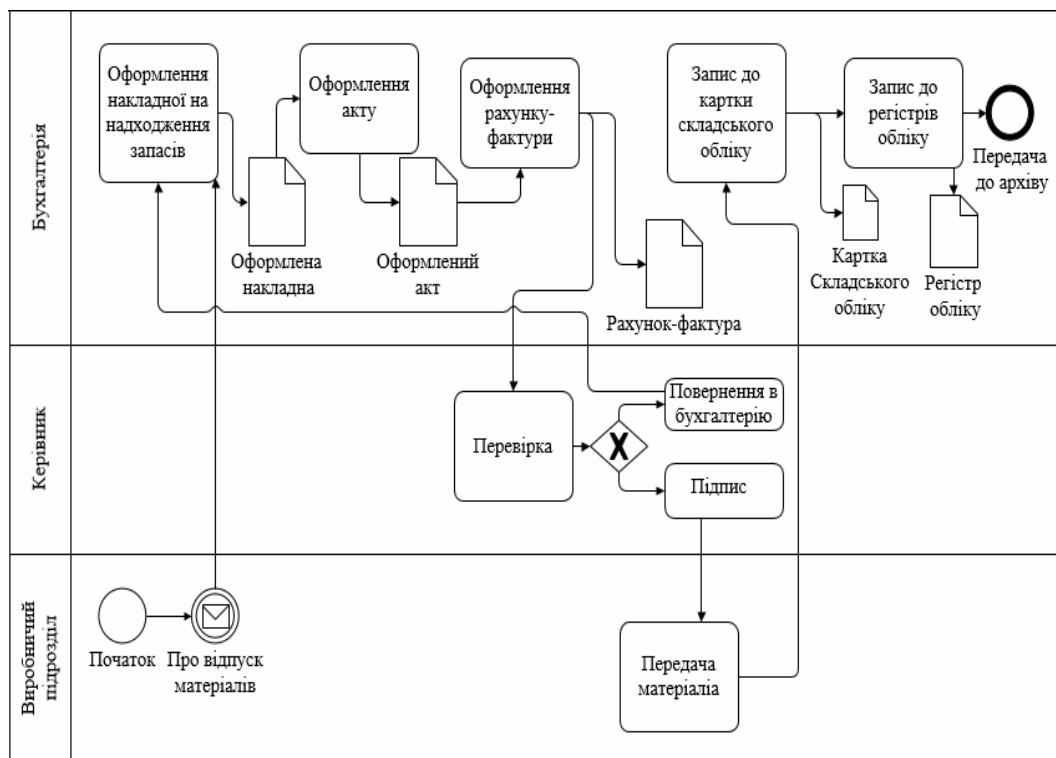

Рис. 2. Схема потоків облікових документів з обліку виробничих запасів

Джерело: авторська розробка.

Таблиця 3. Оперограма накладної-вимоги на відпуск матеріалів

Назва операції	Виконавці				
	Бухгалтер	Головний бухгалтер	Керівник	Комірник	Архіваріус
Складання накладної	●				
Перевірка і підпис		●	●		
Виконання операції				●	
Запис операції до картки складського обліку				●	
Приймання і перевірка	●				
Обробка і розцінка	●				
Запис операції до регістрів обліку відомості 5.1	●				
Передача до архіву					●

Джерело: авторська розробка.

дартизації; скорочення кількості примірників; вилучення постійних реквізитів та автоматизованої обробки.

Для отримання своєчасної та корисної інформації, мінімізації витрат робочого часу на обробку документів і скорочення термінів їх пересування між окремими службами підприємства, повинна бути складена схема потоків облікових документів між підрозділами підприємства (рис. 1).

Для відображення схеми потоків облікових документів використаємо програмне забезпечення Visio. Сформована схема потоку документів обліку виробничих запасів подана на рис. 2.

Для наочного відображення руху первинних документів по підприємству створюють додаткові документи — оперограми (табл. 3—4). У такій технологічній послідовності створення і використання первинного документа показано усі роботи, які виконують з початку складання документа до передавання його в архів. Ця форма графіка дає змогу визначити тривалість складання документа в годинах, днях, відповідальних осіб і характер роботи.

Згідно з економічною класифікацією запасів будується система рахунків, де формується найважливіші синтетичні характеристики наявності, руху і використання запасів до їх споживання у процесі виробництва. Згідно з

Таблиця 4. Оперограма руху лімітно-забірної картки

Назва операції	Виконавці				
	Відділ забезпечення	Завідувач складом	Бухгалтер	Керівник	Архіваріус
Отримання дозволу на відпуск матеріалів	●				
Складання документа на отримання матеріалів			●		
Відбір і передача матеріалів		●			
Заповнення документа на отримання матеріалів			●		
Перевірка та таксування документа					●
Підписування документа				●	
Відмітка про надходження обробку і зберігання у бухгалтерію			●		
Передача до архіву					●

Джерело: авторська розробка.

Таблиця 5. Рекомендований склад рахунка 210 "Витрати на придбання виробничих запасів"

Код субрахунку	Назва аналітичного рахунку
20111	Транспортно-заготівельні витрати
20112	Оплата праці вантажникам
20113	Витрати на ремонт приймального пункту
20114	Витрати на відрядження робітників із укладанням договорів
20115	Семінари
20116	Витрати на зберігання виробничих запасів
20117	Інші витрати

Джерело: авторська розробка.

діючим Планом рахунків бухгалтерського обліку, для обліку наявності та руху матеріалів використовують такі субрахунки: "Сировина і матеріали", "Купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби", "Паливо", "Тара і тарні матеріали", "Матеріали, передані у переробку", "Запасні частини", "Матеріали сільськогосподарського призначення", "Інші матеріали".

Процес заготівлі сировини, а також витрати, пов'язані із транспортуванням, мають знайти відображення в обліку. На підприємствах для накопичення інформації про транспортно-заготівельні витрати використовують різні рахунки. Нами запропоновано використовувати рахунок 2011 "Витрати на придбання виробничих запасів" та, відповідно, субрахунки, наведені до нього в табл. 5.

В окремих підприємствах ведеться облік первісної оцінки запасів тільки в цінах придбання, без урахування транспортно-заготівельних витрат. Згідно з діючими нормативними документами, для цілей обліку первісну вартість визначають сумою витрат, пов'язаних із придбанням відповідних активів і доведення їх до міста призначення [6]. Витрати на придбання сировини, які входять у прибутковий документ постачальника, що стосуються тільки одного виду, можна прямим методом включати в їхню первісну вартість [7].

Інші витрати (заробітна плата вантажникам, амортизація транспортних засобів, паливо) на придбання, доставку неможливо прямим методом віднести на дебет рахунків з обліку виробничих запасів, тому їх доцільно враховувати на окремому аналітичному рахунку 2011 "Витрати на придбання виробничих запасів", який потрібно ввести до складу субрахунків по рахунку 20 "Виробничі запаси".

Необхідно також впроваджувати ефективні форми попереднього й поточного контролю за дотриманням норм запасів і витратами матеріальних ресурсів, приділяти більше уваги підви-

щенню вірогідності оперативного обліку руху напівфабрикатів, комплектуючих виробів, деталей і вузлів у виробництві. Дані бухгалтерського обліку повинні містити інформацію для знаходження резервів зниження собівартості продукції в частині раціонального використання матеріалів, зниження норм витрат, забезпечення належного зберігання [8].

Доцільною також є розробка єдиної форми документа (на відпущення матеріалу), призначеної для машинної обробки. У цей документ варто включити всі об'єкти основного та допоміжного виробництва під відповідними кодами, які б указували напрям використання матеріальних ресурсів — основні вироби, запасні частини, товари народного споживання, разові замовлення, ремонтно-експлуатаційні потреби.

Таким чином, усі понесені витрати, пов'язані з придбанням запасів у процесі господарської діяльності, протягом місяця будуть обліковуватись на субрахунок 2011, а в кінці місяця витрати повинні включатися, згідно зі спеціальним розрахунком, у собівартість реалізованих сировини і матеріалів.

Отже, реалізація перелічених напрямів удосконалення обліку запасів призведе до значного підвищення результативності їх фінансово-економічної діяльності, дозволить налагодити більш дієвий і менш трудомісткий облік, контроль за наявністю, рухом і використанням виробничих запасів, досягти їх економії, а також допоможе прискорити роботу бухгалтерів, полегшити та покращити процес обліку.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Правильна організація бухгалтерського обліку виробничих запасів у сучасних економічних умовах є необхідною умовою для діяльності підприємства. Від достовірності та об'єктивності відображення в бухгалтерському обліку та звітності операцій із виробничими запасами залежить правильність визначення основних показників, які характеризують результати господарської діяльності та реальний фінансовий стан підприємства.

Розглянуто особливості організації обліку виробничих запасів, а саме ОСУ бухгалтерії, чисельність працівників, штатний розклад, документообіг графік руху документів, оперограми. За допомогою програмного забезпечення Microsoft Visio було розроблено схему по-

токів облікових документів на підприємстві. Досліджено, що для організації синтетичного обліку наявності і руху виробничих запасів використовується рахунок 20 "Виробничі запаси" за субрахунками. По дебету рахунка 20 "Виробничі запаси" та його субрахунків відображають надходження відповідних запасів на підприємство та збільшення їх вартості в результаті дооцінки, по кредиту — витрати на виробництво, відпуск в переробку, на сторону, а також зменшення вартості запасів внаслідок уцінки.

Запропоновано шляхи щодо вдосконалення обліку та аналізу виробничих запасів на підприємстві.

— покращення обліку виробничих запасів через вдосконалення документів і облікових регістрів, накопичувальних документів і оперативних документів на ЕОМ, карток складського обліку;

— запропоновано класифікацію матеріалів, яка дозволить точніше розподіляти відхилення в їх вартості по напрямках витрат;

— запропоновано відкрити додаткові групи аналітичних рахунків для обліку сировини й матеріалів: 20101 "Основна сировина", 20102 "Додаткова сировина", 20103 "Допоміжні матеріали", 20104 "Зворотні відходи.

Запропоновані шляхи призведуть до значного покращення стану на підприємстві та формують перспективні умови його подальшого розвитку.

Література:

1. Польова Т. В., Охрей Т. С. Методично-організаційні особливості обліку виробничих запасів підприємств. *Економічний простір*. 2020. № 160. С. 124—128.

2. Рагуліна І. І., Нижня А. С. Облік та внутрішній аудит запасів на підприємстві: сучасний аспект. *Scientific community: interdisciplinary research*. 2021. № 40. С. 180—188.

3. Шевченко А. Я., Мулява В. Р. Сутність виробничих запасів, проблеми обліку та напрямки його вдосконалення на підприємстві. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. № 4 (102). С. 72—76.

4. Роева О. С., Решетов В. О. Вплив особливостей провадження інноваційної діяльності на організацію обліку запасів як чинник забезпечення економічної безпеки. *Modern engineering and innovative technologies*. 2022. № 4 (21—02). С. 121—128.

5. Хмельюк А. В., Черненко П. В. Організація обліку, контролю та аналізу виробничих запасів. *Економічний вісник Дніпровського*

державного технічного університету. 2023. № 1 (6). С. 135—143.

6. Шендригоренко М. Т. Виробничі запаси: нормативно-правове регулювання обліку та пропозиції з підвищення ефективності внутрішнього аудиту. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: "Економіка і менеджмент"*. 2019. № 36. С. 182—188.

7. Подмешальська Ю. В., Васильєва Н. О. Теоретичні засади та практикум з фінансового обліку запасів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 24. С. 57—63.

8. Подмешальська Ю. В., Скирдова О. А. Бухгалтерський облік та управлінський облік виробничих запасів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 21. С. 93—99.

References:

1. Polova, T. and Ohrey, T. (2020), "Methodical and organizational features of accounting of production inventories of enterprises", *Ekonomichnyi prostir*, vol. 160, pp. 124—128.

2. Ragulina, I. I. and Nizhny, A. S. (2021), "Accounting and internal audit of stocks in the enterprise: modern aspect", *Scientific community: interdisciplinary research*, vol. 40, pp. 180—188.

3. Shevchenko, L. Ya. and Mulava, V. R. (2022), "The essence of production inventories, problems of accounting and directions of its improvement at the enterprise", *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*, vol. 4 (102), pp. 72—76.

4. Roieva, O. S. and Reshetov, V. O. (2022), "Impact of peculiarities of innovative activity on storage accounting as a factor in ensuring economic security", *Modern engineering and innovative technologies*, vol. 4 (21—02), pp. 121—128.

5. Khmelyuk, A. and Chernenko, P. (2023), "Organization of accounting, control and analysis of production inventories", *Ekonomichnyi visnyk Dniprovskoho derzhavnoho tekhnichnoho universytetu*, vol. 1 (6), pp. 135—143.

6. Shendrigorenko, M. T. (2019), "Production inventories: regulatory regulation of accounting and proposals for improving the efficiency of internal audit", *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: "Ekonomika i menedzhment"*, vol. 36, pp. 182—188.

7. Podmeshalska, Yu. V. and Vasilyeva, N. O. (2021), "Theoretical foundations and workshops on inventory accounting", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 24, pp. 57—63.

8. Podmeshalska, Yu. V. and Skirdova O. A. (2021), "Accounting and Management Accounting of Support", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 21, pp. 93—99.

Стаття надійшла до редакції 08.12.2023 р.

УДК 339.9

С. О. Тульчинська,

д. е. н, професор, професор кафедри економіки і підприємництва, Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1409-3848>

С. В. Копійка,

магістрант кафедри економіки і підприємництва, Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-0640-185X>

DOI: 10.32702/2306-6792.2023.24.17

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

S. Tulchynska,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship, National technical university of Ukraine "Igor Sikorsky Kiev polytechnic institute"

S. Kopyika,

Master student of the Department of Economics and Entrepreneurship, National technical university of Ukraine "Igor Sikorsky Kiev polytechnic institute"

PROBLEMS OF ENSURING EFFECTIVE FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES MANAGEMENT OF ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Дана стаття присвячена дослідженню проблем забезпечення ефективного управління зовнішньоекономічною діяльністю вітчизняними підприємницькими утвореннями під впливом дії правового режиму воєнного стану у розрізі відповідних прямих та опосередкованих наслідків. Розглянуто особливості державних регуляторних заходів у сфері регламентації зовнішньоекономічної діяльності господарських структур в умовах воєнного стану. У рамках статті проведено ґрунтовний аналіз ключових статистичних даних, які відображають фактичні наслідки впливу активних бойових дій на потенціал вітчизняних підприємств до ефективного провадження зовнішньоекономічної діяльності. Узагальнено основні проблеми здійснення ефективного управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємствами у відповідності до актуальних реалій воєнної економіки. Розроблено перелік перспективних напрямків вдосконалення систем управління зовнішньоекономічною діяльністю вітчизняних підприємницьких утворень в умовах воєнного стану.

This article is devoted to the study of the problems of ensuring effective foreign economic activity management by domestic business entities under the influence of the legal regime of martial law in terms of the relevant direct and indirect consequences. Peculiarities of state regulatory measures in the field of regulation of foreign economic activity for economic structures in martial law conditions, related to issues of customs clearance procedures organization, implementation of settlement operations in foreign currency and corresponding restrictions, deferral of payments, quotas of certain types of product categories, licensing procedures, etc., are considered. Within the framework of the article, a thorough analysis of key statistical data that reflects the actual consequences of active hostilities on the potential of domestic enterprises for the effective implementation of foreign economic activity was carried out, including, on the one hand, analytical characteristics of the favorability level of the national environment for the implementation entrepreneurial activities in a war conditions, and on the other hand, statistical indicators of the export-import activity dynamics, the geography of foreign economic operations, dominant forms of cargo transportation and their correlations with structural indicators of the commodity products sale for export-oriented industries. The main problems of effective foreign economic

activity management by enterprises in accordance with the current realities of the military economy are summarized. Such problems include the destruction of the domestic industrial and production base, the radical reformatting of the organizational specifics of logistics transportation in terms of reorientation to automobile means of transport, the general deterioration of macroeconomic indicators and negative economic expectations, the increase in the cost of logistics transportation, etc.; a brief description of them is given. A list of perspective directions for improving foreign economic activity management systems of domestic business entities under martial law conditions has been developed.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, воєнний стан, підприємство, управління, зовнішні ринки.

Key words: foreign economic activity, martial law, enterprise, management, foreign markets.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Однією з фундаментальних рис сучасної парадигми соціально-економічних взаємодій є утвердження засад ринковості, конкурентності та глобальності процесів створення доданої вартості та досягнення інтенсифікованих форм економічного зростання. Означені характеристики обумовлюють активізацію процесів глобалізаційного розвитку національних економік, який полягає у поступовій інтеграції економічних суб'єктів у глобальні процеси світогосподарського розвитку за рахунок розширення діяльності, що виходить за межі національних кордонів. Дані процеси дозволяють підприємствам з одного боку, екстенсивно напрошувати доходні надходження шляхом розширення кола цільової аудиторії споживачів, а з іншого боку, інтенсифікувати внутрішньовиробничі процеси за рахунок запозичення та адаптації ефективних господарських практик, обміну технологіями, отримання доступу до інфраструктури глобальних фінансових ринків, забезпечувати ресурсну оптимізацію за витратним критерієм тощо. Утім незважаючи на наявність широкого кола об'єктивних економічних можливостей, провадження зовнішньоекономічної діяльності підприємницькими утвореннями сучасності стикається з низкою загрозливих факторів, які виявляють себе, по-перше, у високому рівні конкурентності глобальних ринків, необхідності впровадження інтелектуалізованих інноваційних організаційно-виробничих практик як ключової умови комерційної успішності, значній фінансовій бар'єрності входу на відповідні ринки тощо, по-друге, у наростанні комплексу системних протиріччів глобального рівня, що результує у вигляді високої волатильності ресурсних ринків, стагфляції національних економік, торговельних війнах, загальних рецесійних очікуваннях

тощо. Одним з чинників поглиблення порушеної проблематики стала повномасштабна військова агресія проти України, що за своїми прямими та опосередкованими наслідками істотно обмежила потенціал вітчизняного підприємницького сектору до реалізації зовнішньоекономічної діяльності як з позиції наявності фактичних промислових потужностей до налагодження виробничих процесів, так і щодо безпосереднього транспортування та організації логістичних перевезень. Окреслена ситуація актуалізує питання ґрунтового аналізу поточних проблем у формуванні цілісної управлінської політики у сфері здійснення зовнішньоекономічної діяльності вітчизняними підприємствами, враховуючи наявні виклики та загрози зумовлені загрозами фізичній безпеці функціонування підприємства та економічними наслідками воєнної економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження проблематики формування ефективних систем управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємницьких утворень знайшло своє широке теоретичне та прикладне висвітлення в численних наукових працях вітчизняних та іноземних дослідників. Особлива увага, серед згаданих робіт, приділяється питанням аналізу та обґрунтуванню принципових положень формування сучасних управлінських моделей реалізації зовнішньоекономічної діяльності, їх ресурсному, інформаційному та загальному інструментальному підкріпленню у межах цілісного організаційно-економічного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Варто відзначити, що передумови формування потужної теоретико-методичної бази вивчення проблематики управління зовнішньоекономічною діяльністю були закладені у роботах таких вчених як І. Бузько, О. Вівчар, М. Дідківський, А. Дем'яненко, Г. Дроздова, Ю. Кахович, О. Кири-

ченко, П. Клівець, І. Нижник, А. Прокоф'єва, А. Радеба, Ю. Сафонов, В. Чужиков, О. Шнирко, Н. Янковський.

Слід зауважити, що попри глибину теоретичної розробки науково-методичної бази провадження зовнішньоекономічної діяльності підприємницьких утворень, зберігають актуальність питання аналізу поточних проблем діяльності господарських структур у даній сфері, що зумовлено загальним динамізмом ринкового середовища та специфічністю впливів воєнної економіки на побудову стійких управлінських систем забезпечення ефективності зовнішньоекономічної діяльності.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Мета даної статті полягає у здійсненні аналізу та узагальненні ключових проблем реалізації ефективного управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємницьких структур в умовах воєнного стану та формування напрямків вдосконалення існуючих підходів до її реалізації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Організація ефективних систем управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємницьких утворень базується за реалізації комплексного підходу у взаємодії з різномірними елементами екзогенного середовища, тобто перед менеджментом підприємства постає широкий спектр завдань, який полягає з одного боку, у забезпеченні перманентного моніторингу змін інституційно-правового поля провадження зовнішньоекономічних операцій як у рамках національного, так і міжнародного законодавства, а з іншого, у розширенні об'єктного складу системи планування та прогнозування, вимагаючи оперативного відслідковування актуальних трендів ринкової кон'юнктури та економічного середовища в цілому з метою превенції їх потенційних деструктивних впливів на загальноекономічний стан підприємницької структури. Особливого значення, окреслений аспект управлінської діяльності, набуває в умовах воєнного стану, який характеризується проактивною позицією держави у частині зміни встановлених положень унормування стандартних процедур, вимог, регуляторних норм тощо. Окрім цього, зростає ступінь невизначеності та мінливості ринкового середовища з пропорційним ростом відповідних ризиків провадження діяльності, які відзначаються поліфункціональністю форм прояву та низьким рівнем прогнозованості виникнення.

Виходячи з цього, пропонуємо ґрунтовно проаналізувати ключові зміни нормативного поля провадження зовнішньоекономічної діяльності, викликані правовими обмеженнями воєнного стану, а також більш детально розглянути актуальні проблеми викликані прямими та опосередкованими наслідками функціонуванням воєнної економіки на підприємства, що здійснюють активні імпортно-експортні операції.

Аналізуючи чинні положення правових заasad провадження зовнішньоекономічної діяльності вітчизняними підприємствами у контексті актуальних змін в умовах воєнної економіки, можна виокремити наступні ключові аспекти [1]:

- надано дозвіл на відтермінування сплати встановленого розміру митних платежів (окрім специфічних груп товарів таких як медичні та лікарські засоби, товари критичного імпорту та військового призначення, харчові продукти), скасовано застосування елементів нетарифного регулювання;

- встановлено експортне квотування продукції харчової промисловості (сіль, цукор, м'ясна продукція, гречка тощо) та мінеральних добрив, визначений рівень квоти складає 0 тон, тобто фактично експортна діяльність за відповідними категоріями товарів заборонена;

- спрощено встановлений порядок реалізації процедур митного оформлення зокрема у частині скасування окремих видів документарних перевірок, митних платежів, зменшення часових рамок митного оформлення тощо;

- змінено часові обмеження щодо здійснення розрахункових процедур по операціям у валюті на період воєнного стану, встановлено відповідну граничну межу на рівні 90 днів з метою превенції негативних процесів відтоку капіталу та виникнення відповідних макроекономічних диспропорцій;

- спрощено загальний порядок процедури отримання ліцензійної документації на провадження зовнішньоекономічної діяльності, скасовано відповідні обов'язкові збори та надано можливість дистанційної подачі необхідних документів для отримання ліцензії.

Таким чином, зміна регуляторних положень щодо провадження зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнної економіки спрямована, перше, на спрощення окремих формальних процедур як чинника сприяння підприємницькій активності, по-друге, на забезпечення безпекового компоненту зовнішньоекономічної діяльності, зокрема у питаннях продовольчої безпеки та підтримки макроекономічної стабільності.

Далі пропонуємо проаналізувати прямі та опосередковані наслідки повномасштабної

військової агресії проти України та функціонування економічної системи в умовах воєнного стану у розрізі проблемних аспектів провадження зовнішньоекономічної діяльності вітчизняним підприємницьким сектором.

Початок активних бойових дій на території України разом із подальшим руйнуванням виробничо-промислового потенціалу, об'єктів інфраструктурного забезпечення, посилення процесів міграційного відтоку населення спричинив численні збитки національній економічній системі, які згідно аналітичних розрахунків [1] оцінюються на рівні 63 млрд дол (прямі втрати економічної системи), при цьому, показник загальний втрат (непрямі втрати) знаходиться у межах 543—600 млрд дол. Варто зазначити, що окрім фізичного знищення об'єктів національного економічного потенціалу, військові дії вплинули на рівень ділової активності підприємництва, зокрема впродовж першого кварталу 2022 року частка господарських структур, які повністю призупинили роботу сягнула 75,3 %, водночас, незважаючи на активне відновлення підприємницької активності протягом 2023 року, нині більш ніж половина господарських одиниць не змогли відновити роботу або працюють частково. У контексті розгляду індикаторів ділової активності, слід додати, що процеси її відновлення відзначаються повільною динамікою, що підтверджує значення Індексу активності підприємництва, який у 2023 склав 30,76 (за довоєнного рівня у 33,9). Дана ситуація знайшла своє пряме відображення на показниках збитковості підприємницьких структур, що за результатами самооцінки бізнес-сектору склали 85 млрд дол (у 2022 році) із загальним показником скорочення збуту на рівні 48 % [2]. Виходячи з цього, можна констатувати низький рівень сприятливості розвитку зовнішньоекономічної діяльності вітчизняними підприємствами з позиції базових економічних параметрів середовища їх функціонування.

Аналізуючи показники, що чинять прямий вплив на забезпечення ефективності провадження зовнішньоекономічних операцій, слід зазначити, значне ускладнення у частині організаційно-економічного забезпечення логістичних перевезень. Для прикладу, протягом 2022—2023 рр. в Україні було пошкоджено або цілковито зруйновано 8,265 тис. км автомобільних шляхів (збитки — 27 546 млн дол), 8 аеропортів (13 452 млн дол), 260 мостів (1 452 млн дол), пошкоджено портів та залізничної інфраструктури на 622 млн дол та 2 205 млн дол [3]. Істотним обмеженням у частині можливостей

налагодження транспортних перевезень стало блокування портової інфраструктури, що за оцінкою експертів у березні-травні 2022 року сприяло зростанню збитків агроекспортерів на рівні 200 млн дол щоденно [4].

Під впливом війни в Україні активних змін зазнала й географія зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних господарських структур, зокрема зафіксоване падіння частки експорту до країн СНД на 2,9 %, країн Африки — 2,6 %, Азії — 2,3 %, разом з тим експортна діяльність у країни ЄС зросла на 4,8 %. Загалом кількісні обсяги експортованої продукції у 2022 році знизилися на 35 % (здебільшого продовольчі товари та продукція металургії). Однією з причин зафіксованого падіння стало кардинальне переформатування структури транспортних перевезень, а саме скорочення обсягів морських перевезень на 55 %, паралельно зростанню залізничних та автомобільних перевезень на 3,4 % та 32,4 % відповідно. Зв'язок даних показників з рівнем експортних операцій стає очевидним, враховуючи структурні показники експорту відповідно до типу транспортних перевезень, адже продукція вітчизняних експортноорієнтованих галузей транспортувалася переважно морем — зернові (99,3 %), олія та насіння (89,2 %), металургія (69,9%), руди (68,4 %) [5].

Додатковою проблемою у забезпеченні ефективного управління зовнішньоекономічною діяльністю вітчизняних підприємств стала інтенсифікація напруженості у зовнішньоторговельних відносинах з ключовими країнами-партнерами. А саме накладені окремими країнами ЄС обмеження на ввезення агропродукції зумовили втрати вітчизняних аграріїв на рівні 143 млн дол. [6], разом з тим, актуальне нині блокування прикордонних пунктів пропуску вантажного транспорту зумовило виникнення 400 млн дол збитків для національної економіки у поточному році [7].

Узагальнюючи, результати приведеного вище аналізу статистичних даних щодо актуальних питань реалізації ефективного управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств пропонуємо сформулювати відповідний перелік ключових проблем:

- масштабна руйнація виробничих об'єктів промислово розвинутих регіонів країни, що істотно скорочує можливості до локалізації експортноорієнтованих галузей;

- виникнення значних обмежень в обранні засобів здійснення транспортних перевезень експортної/імпортної продукції, фактична зупинка морських перевезень;

- впровадження регуляторних обмежень експортної діяльності у частині квотування

окремих категорій товарів, викликане необхідністю підтримки продовольчої безпеки;

— значне здорожчання вартості транспортних перевезень, що зумовлене необхідністю переформатування існуючих логістичних маршрутів та загальним ростом цін на паливні матеріали;

— розрив сформованих ланцюгів постачання та збуту товарної продукції, спричинений припиненням діяльності широкого кола вітчизняних контрагентів та тимчасовою окупацією окремих регіонів держави;

— наростання негативних кон'юнктурних очікувань за рахунок спадних тенденцій динаміки ключових показників макроекономічної безпеки, прискорення інфлювання національної економіки, загального погіршення бізнес-клімату [7, с. 138];

— зростання зовнішньоторгівельної напруженості у ключових партнерських відносинах зокрема стосовно організаційних аспектів реалізації транзитних перевезень територіями сусідніх держав.

Виходячи з сформульованого спектру проблем провадження зовнішньоекономічної діяльності вітчизняними підприємствами в умовах воєнної економіки пропонуємо визначити перелік перспективних напрямків вдосконалення існуючих систем управління зовнішньоекономічною діяльністю: (1) формування системи альтернативних напрямків організації постачання ключових імпорتنних ресурсних компонентів та відповідних маршрутних напрямків їх доставки, здійснення технологічної диверсифікації з метою обмеження впливу ресурсного фактору на діяльність підприємницького утворення; (2) здійснення безперервного моніторингу зовнішнього кон'юнктурного середовища у частині ключових аспектів політичного, інституційно-правового та ринкового характеру; (3) формування внутрішніх резервних запасів підтримки сталого функціонування виробничої системи в умовах інтенсифікації ризиків нестабільності ресурсного забезпечення імпортними компонентами; (4) використання інноваційного інструментарію адаптивної логістики у частині збалансування витратного навантаження на систему постачання-збуту товарної продукції господарського утворення та відповідних ризиків воєнної економіки [8, с. 98]; (5) перерорієнтація на експортну діяльність, моніторинг актуальних зовнішніх можливостей з метою пошуку специфічних ринкових ніш, які виникли унаслідок виведення із зовнішнього ринку підприємств країни-агресора, з метою подальшого розширення діяльності.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що побудова ефективної системи управління зов-

нішньоекономічною діяльністю в умовах воєнного стану має базуватися на комплексних підходах, які дозволять забезпечити гнучкість підприємства у частині його реактивних властивостей протидії актуальним загрозам, моніторингу та превенції їх виникнення, формування внутрішніх резервів підтримання стійкого внутрішньо-господарського становища.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

В результаті проведеного дослідження було проведено ґрунтовний аналіз та здійснено теоретичне узагальнення ключових проблем імплементації ефективних практик управління зовнішньоекономічною діяльністю господарських утворень в умовах воєнного стану до яких віднесено руйнування вітчизняної промислововиробничої бази, кардинальне переформатування специфіки організації логістичних перевезень у частині переорієнтації на автомобільні види транспорту, загальне погіршення макроекономічних показників та негативні економічні очікування, зростання вартості логістичних перевезень тощо. На основі визначених проблем запропоновано перспективні напрямки вдосконалення систем управління зовнішньоекономічною діяльністю вітчизняними підприємницькими утвореннями.

Перспективними напрямки подальших наукових розвідок у даному дослідницькому напрямку може бути побудова цілісних моделей управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства в умовах воєнного стану у розрізі відповідного інструментарію та організаційно-економічного забезпечення.

Література:

1. Зовнішньоекономічна діяльність під час війни. AVS. 2023. URL: <https://avstudy.com.ua/zovnishnoekonomichna-diyalnist-pid-chas-vijni/> (дата звернення 05.12.2023).
2. Прямі збитки, нанесені інфраструктурі України в ході війни, складають майже \$63 млрд. Kyiv School of Economics. 2023. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-naneseni-infrastrukturi-ukrayini-v-hodi-vijni-skladayut-mayzhe-63-mlrd> (дата звернення 05.12.2023).
3. Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати опитування. Center for Innovations Development. 2022. URL: <https://cid.center/the-state-and-needs-of-business-in-wartime-survey-results/> (дата звернення 05.12.2023).
4. Економіка України в умовах війни. Національний банк України. 2023. URL: <https://>

bank.gov.ua/admin_uploads/article/Poharska_pr_01-02.06.2023.pdf?v=4 (дата звернення 05.12.2023).

5. Скільки економіка України втратила через блекаути та блокування портів Росією? Підрахунки економістів. Forbes. 2023. URL: <https://forbes.ua/money/skilki-ekonomika-ukraini-vtratila-cherez-blekauti-ta-blokuvannya-portiv-rosieyu-pidрахunki-ekonomistiv-02032023-12119> (дата звернення 05.12.2023).

6. Збитки України від введення Польщею обмежень на імпорту агропродукції вже перевищили \$140 млн Tripoli. 2023. URL: <https://tripoli.land/ua/news/ubytki-ukrainy-ot-vvedeniya-polshey-ogranicheniy-na-import-agroproduktii-uzhe-prevysili-140-mln> (дата звернення 05.12.2023).

7. Українська економіка втратила понад €400 млн від блокади кордону — Федерація роботодавців. Суспільне. 2023. URL: <https://suspilne.media/624531-ukrainska-ekonomika-vtratila-ponad-400-mln-vid-blokadi-kordonu-federacia-robotodavciv/> (дата звернення 05.12.2023).

8. Тульчинська С. О., Солосіч О. С. Проблеми забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану. Науковий погляд: економіка та управління. 2023. № 3 (83). С. 135—139. URL: http://www.scientificview.umsf.in.ua/archive/2023/3_83_2023/20.pdf (дата звернення 05.12.2023).

9. Тульчинська С. О., Солосіч О. С. Концептуальні засади забезпечення економічної безпеки підприємництва в умовах воєнного стану. Науковий погляд: економіка та управління. 2022. № 3 (79). С. 97—102. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/handle/123456789/5075> (дата звернення 05.12.2023).

10. Скопенко Н. С., Євсєєва-Северина І. В., Кириченко О. М. Проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності України в умовах війни. Ефективна економіка. 2023. № 3. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/1270/1279> (дата звернення 05.12.2023).

References:

1. AVS (2023), "Foreign economic activity during the war", available at: <https://avstudy.com.ua/zovnishnoekonomichna-diyalnist-pidchas-vijni/> (Accessed 05 December 2023).

2. The official site of Kyiv School of Economics (2023), "Direct damage caused to Ukraine's infrastructure during the war has already reached almost \$63 billion. Global economic losses are about \$543-600 billion", available at: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitkiananeseni-infrastrukturi-ukrayini-v-hodi-viyni-skladayut-mayzhe-63-mlrd> (Accessed 05 December 2023).

3. Center for Innovations Development (2022), "State and needs of business in war conditions: survey results", available at: <https://cid.centerforthe-state-and-needs-of-business-in-wartime-survey-results/> (Accessed 05 December 2023).

4. The official site of National Bank of Ukraine (2023), "The economy of Ukraine in the conditions of war", available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Poharska_pr_01-02.06.2023.pdf?v=4 (Accessed 05 December 2023).

5. Forbes (2023), "How much did Ukraine's economy lose due to blackouts and blocking of ports by Russia? Economists' calculations", available at: <https://forbes.ua/money/skilki-ekonomika-ukraini-vtratila-cherez-blekauti-ta-blokuvannya-portiv-rosieyu-pidрахunki-ekonomistiv-02032023-12119> (Accessed 05 December 2023).

6. Tripoli (2023), "Ukraine's losses from Poland's introduction of restrictions on the import of agricultural products have already exceeded \$140 million", available at: <https://tripoli.land/ua/news/ubytki-ukrainy-ot-vvedeniya-polshey-ogranicheniy-na-import-agroproduktii-uzhe-prevysili-140-mln> (Accessed 05 December 2023).

7. Suspil'ne (2023), "The Ukrainian economy lost more than €400 million from the border blockade — Federation of Employers", available at: <https://suspilne.media/624531-ukrainska-ekonomika-vtratila-ponad-400-mln-vid-blokadi-kordonu-federacia-robotodavciv/> (Accessed 05 December 2023).

8. Tul'chyn'ska, S.O. and Solosich, O.S. (2023), "Problems of ensuring the economic security of business entities under the conditions of martial law", Naukovyj pohliad: ekonomika ta upravlinnia, [Online], vol. 3 (83), pp. 135—139, available at: http://www.scientificview.umsf.in.ua/archive/2023/3_83_2023/20.pdf (Accessed 05 December 2023).

9. Tul'chyn'ska, S.O. and Solosich, O.S. (2022), "Conceptual principles of ensuring the economic security of enterprises under the conditions of martial law", Naukovyj pohliad: ekonomika ta upravlinnia, vol. 3 (79), pp. 97—102, available at: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/handle/123456789/5075> (Accessed 05 December 2023).

10. Skopenko, N.S. Yevsieieva-Severyna, I.V. and Kyrychenko, O.M. (2023), "Challenges and prospects for the development of Ukraine's foreign economic activity in the context of war", Efektyvna ekonomika, [Online], vol. 3, available at: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/1270/1279> (Accessed 05 December 2023).

Стаття надійшла до редакції 07.12.2023 р.

УДК 658.152

Т. С. Чуніхіна,

к. е. н., доцент, Державний торговельно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1386-6706>

А. В. Кваско,

к. е. н., доцент, Видавничо-поліграфічний інститут Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7726-4501>

О. Ю. Чернишов,

к. е. н., доцент, Національний авіаційний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0422-2252>

В. М. Шевченко,

к. держ. упр., доцент, Університет ім. Альфреда Нобеля

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0614-0648>

DOI: 10.32702/2306-6792.2023.24.23

ВИКЛИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ПОЛІТИКИ НА ЛОКАЛЬНИХ РИНКАХ ЕНЕРГЕТИКИ

T. Chunikhina,

PhD in Economics, Associate Professor, State University of Trade and Economics

A. Kvasko,

PhD in Economics, Associate Professor, Institute of Printing and Publishing of National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

O. Chernyshov,

PhD in Economics, Associate Professor, National Aviation University

V. Shevchenko,

PhD in Public Administration, Associate Professor, Alfred Nobel University

CHALLENGES OF MARKETING POLICY FUNCTIONING IN LOCAL ENERGY MARKETS

У статті досліджено викликів функціонування маркетингової політики на локальних ринках енергетики. Констатовано, на основі здійсненого контент аналізу, що українські вчені розглядають маркетингову політику на енергетичних ринках тільки як засіб досягнення конкурентоздатності суб'єктів господарювання. При цьому повністю ігноруються особливості діяльності енергетичних агентів при здійсненні маркетингової політики, не приділяють уваги викликам на локальних енергетичних ринках. Здійснено аналіз особливості функціонування сегменту енергетичного ринку P2P. Проведено порівняння P2P та енергетичних ринків на базі громади на основі відокремлення основних потенціалів та викликів. Зазначено, що для оцінки ефективності торгівлі енергетикою визначаються різні показники ефективності, серед яких індекс готовності до участі, індекс готовності до участі, самостійне споживання, самодостатність та споживачі.

The article examines the challenges of marketing policy functioning in local energy markets. Based on the content analysis, it was established that Ukrainian scientists consider marketing policy in the energy markets only as a means of achieving the competitiveness of economic entities. At the same time, the peculiarities of the activities of energy agents in the implementation of marketing policy are completely ignored, they do not pay attention to challenges in local energy markets. The analysis of the functioning of the segment of the P2P energy market was carried out. A comparison of P2P and community-based energy markets is made based on the separation of the main potentials and challenges. The concept

of the P2P energy market was introduced using a relaxed consensus approach that achieves efficient energy trading among participants. It is noted that to assess the effectiveness of energy trade, various performance indicators are defined, including the index of readiness to participate, the index of readiness to participate, self-consumption, self-sufficiency, and consumers. For the practical implementation and operation of the P2P market, it is necessary to define a regulatory policy. Moreover, for a highly distributed network, it is necessary to develop a cost-effective investment information and communication infrastructure. High quality energy delivery must also be maintained at all times. Finally, issues of convergence of distributed price clearing methods must also be addressed to avoid the potential failure of P2P energy markets. The fair and impartial distribution of energy is a major challenge in the community-based energy market due to the possible influence of large members on the price of energy trading. Further, cost-effective information and storage infrastructure is needed to aggregate and optimize all community member data. Finally, community manager security is also very important to avoid cyber attacks. Network security and cryptographic encryptions must be strong enough to ensure data integration, customer privacy and security against cyber attacks. Therefore, security and privacy algorithms must be improved to implement a decentralized decentralized transactive energy system.

Ключові слова: маркетинг, маркетингова політика, інвестиція, P2P сегмент, споживач.
Key words: marketing, marketing policy, investment, p2p segment, consumer.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Постійна експлуатація кінцевих ресурсів Землі та подальше глобальне потепління породжують загальний рух переходу енергії. Через зменшення збитків навколишнього середовища глобальні енергетичні системи стикаються зі складними проблемами для підтримки звичного рівня безпеки постачання. Європейські стратегії клімату та енергетики 2020, 2030 та 2050 років сприяють цим національним цілям зменшення викидів парникових газів, розширення використання відновлюваних джерел енергії (RES) та підвищення ефективності енергії. Отже, енергетичні системи переходять від раніше централізованих систем на основі викопного палива, щоб стати більш децентралізованими, урівноваженими, розумними та взаємопов'язаними.

Тим не менш, RES викликає додаткове напруження систем передачі та розподілу енергії завдяки їх мінливому та залежному від місця розташування. Таким чином, нові форми розподілу енергії зростають у значенні для протидії цим проблемам. Одночасно зберігається висока безпека енергопостачання, що є європейськими державами.

Саме розробка маркетингової політики на локальних ринках енергетики сприяє раціональному використанню енергетичних ресурсів, дозволяє досягти балансу у енергетичному балансі країни.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням проблем функціонування маркетингової політики на енергетичних рин-

ках займаються багато українських науковців. В рамках нашого дослідження відокремимо найбільш значимі.

Борисяк О. В. та Іванечко Н. Р. запропонували в змістову складову формування цифрового комунікативного середовища з надання енергетичних послуг на засадах кліматично нейтрального розвитку закласти рейтингове оцінювання енергосервісних компаній, рівень диджиталізації бізнес-процесів підприємств і сформованості цифрових навичок у споживачів різних сегментів енергетичного ринку, а також кібернетичний підхід до визначення спроможності надання інноваційних енергетичних послуг [1].

Шаповал А. П. та Булка А. О. констатували, що негативний вплив справляють недосконала система державних закупівель нафтової сировини, несприятлива цінова кон'юнктура на вітчизняному ринку нафтопродуктів; надаючи податкові преференції на постачання імпортих нафтопродуктів, уряд ставить вітчизняного виробника у невигідні умови [2]. Це спровокувало пошук ПАТ "Укртатнафта" внутрішніх чинників забезпечення стабільності функціонування, зокрема, зростання доходів за рахунок проведення асортиментної та маркетингової політики [2].

Дикань В. В. та Ангеліс Є. О. зазначили, що для підвищення конкурентоспроможності компанії у сфері роздрібної торгівлі необхідно розробити ефективну маркетингову політику, яка стане частиною процесу формування свідомого енергоефективного суспільства [3]. Саме для компанії ДТЕК автори визначили, що важливим етапом в процесі здійснення маркетингової діяльності є вибір маркетингової стратегії — з метою збільшення продажу товарів і послуг компанії "YASNO", рекомендовано орієнтува-

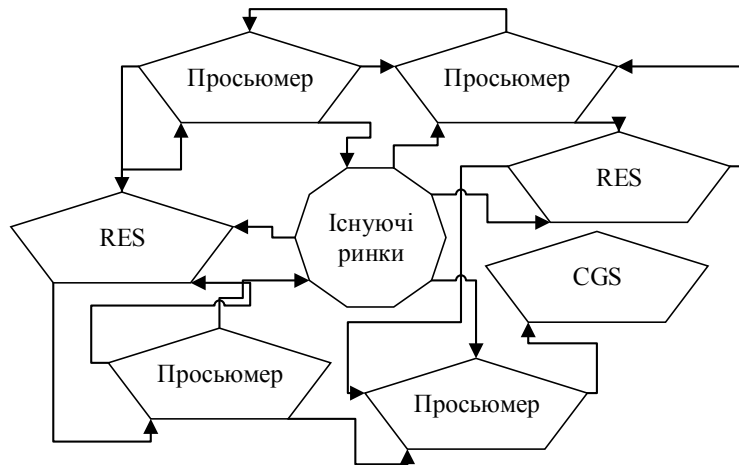

Рис. 1. Ринок енергії P2P

Примітки: RES — відновлювальні джерела енергії, CGS — традиційні джерела енергії
Джерело: авторська розробка.

тися на стратегію глибокого проникнення на ринок [3].

Бондаренко В. та Гонтарук Я. визначили необхідність налагодження державно-приватного партнерства як складової формування моделі маркетингу взаємодії з метою поглиблених наукових досліджень в галузі виробництва альтернативних джерел енергії [4].

На жаль, можна констатувати, що автори, зазвичай, розглядають маркетингову політику на енергетичних ринках тільки як засіб досягнення конкурентоздатності суб'єктів господарювання. При цьому повністю ігноруються особливості діяльності енергетичних агентів при здійсненні маркетингової політики, не приділяють уваги викликам на локальних енергетичних ринках.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою роботи є дослідження викликів функціонування маркетингової політики на локальних ринках енергетики.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

При розробці елементів маркетингової політики, необхідно враховувати сучасні особливості функціонування енергетичного ринку. На ринку енергії P2P місцеві учасники ітераційно діляться інформацією стосовно обсягів енергії та ставки на конвергенцію до прийнятного рівня ринкової ціни (MCP). Обмін інформацією досягається за допомогою двостороннього зв'язку.

На рис. 1 розглянуто макет ринку P2P. Ринок енергії P2P забезпечує переваги децентралізації, адаптованості, масштабованості, про-

зорості та безпеки для окремих учасників у рамках ринку.

Існують дві версії походження слова "prosumer": скорочення від англійських слів "producer" (виробник) і "consumer" (споживач); об'єднання слів "consumer" і "professional user" (професійний споживач). Поява нового сегменту обумовлена потребою комунікувати виробникові з ринком. Просьюмери з'явилися на зміну покупцеві, який орієнтувався на рекламу, продавців, бренди [5].

Концепція ринку енергії P2P була введена за допомогою розслабленого консенсусного підходу, який досягає ефективної торгівлі енергією серед учасників. Об'єктивна функція кожного учасника включає його виробничі витрати та торгові витрати. Модель розподілу енергії для моделі мікрогрід просьюмер (MG Prosumers), яка оптимізує цільову функцію витрат, визначену з точки зору готовності учасників та моделі економічної вартості. Для очищення ринку місцевий алгоритм MCP використовує критерій коефіцієнта попиту на попит.

Параметри ринку визначаються з точки зору коефіцієнта участі гравців та попиту на пропозицію. Два стимулюючі методи, а саме фіксовану стипендію та занепаду, визначаються для справедливого стимулюючого розподілу між місцевими просьюмерами. Метод подвійного аукціону був використаний у для торгівлі енергетикою P2P серед електромобілів. Модель енергетичної торгівлі P2P на основі P2P пропонується в [6], а торгова ціна визначається методом чергування напрямку множників.

Для практичної впровадження та експлуатації ринку P2P потрібно визначити регуляторну політику. Більше того, для високо розподі-

Таблиця 1. Порівняння P2P та енергетичних ринків на базі громади

Локальний енергетичний ринок	Потенціали	Виклики
P2P	децентралізація, демократизація, автономія, прозорість, орієнтація на клієнтів	масштабованість, швидкість конвергенції, проблема прогнозування поведінки системи, витрати на інформацію та комунікаційну інфраструктуру, проблема з доставки та безпеки енергії
Громада	більше участі членів громади, соціальне співробітництво, більш прогнозована поведінка системи, додаткові послуги для корисної мережі, орієнтація на клієнтів	агрегація всіх даних членів громади, оптимізація великої кількості даних, вплив великих членів

Джерело: авторська розробка.

леної мережі необхідно розвивати економічно ефективну інвестиційну інформацію та комунікаційну інфраструктуру. Високоякісна доставка енергії також повинна підтримуватися в усі часи. Нарешті, питання конвергенції методів розподіленого очищення ціни також повинні бути вирішені, щоб уникнути потенційного відмови ринків енергії P2P.

Менеджер спільноти (СМ), який також називають центральним контролером, отримує обсяги енергії від професійних, дистрибуція енергетичних ресурсів (DERS) та споживачів для визначення ціни на торгівлю енергією громади. Загалом, громада складається з членів, які поділяють спільні цілі, як декарбонізацію. MG-TES може мати поодинокі або кілька енергетичних ринків на основі спільноти в системі мікрогрід (MG). У разі декількох енергетичних ринків, що базуються на громаді, невеликі групи громади можуть мати власні локальні енергетичні ринки (LEM). Ці громади, як правило, складаються з поєднання професійних, споживачів.

Просьюмери працюють спільно з метою мінімізації загальної вартості торгівлі енергією. Більше того, СМ забезпечує справедливість серед членів, накладаючи покарання на максимального імпортера. Так, у Німеччині існує модель розподілу енергії для кластерів наногрідів та вирішується за допомогою методу оптимізації Ляпунова для визначення обсягу торгівлі енергії. Аналогічно, метод гри Stackelberg був використаний для визначення місцевого MCR для розподілу енергії в межах MG Prosumer. Модифікований метод на аукціоні був представлений у Іспанії для оптимізації обміну зберіганням енергії в межах спільноти.

Енергетичний ринок на базі агентів був розроблений у для обміну батареєю громади та мінімізації загальної соціальної вартості системи [6]. Концепція ринку енергетики громади була введена в для максимізації місцевого роз-

поділу енергії серед членів. Зиск цих моделей порівнюються з точками зору економії витрат, переваг громади та коефіцієнта піку до середнього.

Табл. 1 висвітлює основні потенціали та виклики як P2P, так і енергетичних ринків на основі громади. Ринок P2P орієнтований на досягнення індивідуальних цілей кожного учасника, тоді як ринок енергетики на базі громади в основному представляє співпрацю та

посилення відносин між членами громади проти загальних цілей чи цілей.

Найважливішим завданням для впровадження LEM є відсутність існуючих юридичних рамок. Регулююча політика та урядові законодавства ще не широко визначені для таких ринків. Крім того, потенціали та переваги LEM повинні спілкуватися із загальною сукупністю, щоб збільшити їх інтерес до використання таких ринкових систем та технологій. У технічних аспектах LEM в даний час страждає від високих інвестиційних витрат на розробку та підтримку інфраструктури з високою інформацією та комунікацією.

Для оцінки ефективності торгівлі енергією визначаються різні показники ефективності, серед яких індекс готовності до участі, індекс готовності до участі, самостійне споживання, самодостатність та споживачі.

Справедливий та неупереджений розподіл енергії є головним завданням на ринку енергетики на базі громади через можливий вплив великих членів на ціну торгівлі енергією. Подальша, економічно ефективна інформація та зберігання інфраструктури необхідна для агрегації та оптимізації всіх даних членів громади. Нарешті, безпека менеджера громади також дуже важлива, щоб уникнути кібератак [7].

Справедливий розподіл енергії також є дуже важливим фактором для активної участі клієнтів у LEM. Слід також проаналізувати вплив пристроїв та надійності пристроїв збору даних та пристроїв комунікації на продуктивність та експлуатацію. Нарешті, також необхідно проаналізувати та виправити проблеми з обчисленням та конвергенція механізму очищення ринку [8].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Трансфективні енергетичні системи в основному аналізуються в рамках балансування в режимі реального часу, і їх сфера повинна

бути розширена, щоб включити управління вперед. Більше того, їх потенційно потрібно проаналізувати на допоміжні послуги, такі як регулювання напруги та стабільність частоти. Інструменти емуляції та моделювання також необхідні для оцінки практичних проблем трансактивних енергетичних систем та уникнення збоїв на етапі їх впровадження.

Розгортання інформаційної та комунікаційної інфраструктури повинно бути оптимальним з точки зору інвестиційних витрат, витрат на технічне обслуговування, пропускової здатності та області покриття для ефективних енергетичних операцій та обміну даними в розподіленій системі. Стандарти сумісності слід визначити для взаємодії між неоднорідними технологіями розподіленої мережі. Безпека мережі та криптографічні шифрування повинні бути достатньо сильними, щоб забезпечити інтеграцію даних, конфіденційність клієнтів та безпеку проти кібератак. Тому алгоритми безпеки та конфіденційності необхідно вдосконалити для реалізації децентралізованої децентралізованої трансактивної енергетичної системи. Вищезазначені рекомендації повинні допомогти в плавному переході звичайної системи електроенергії в децентралізовану систему розумної сітки з додатковими перевагами масштабованості, стійкості, надійності та стійкості.

Література:

1. Борисяк О. В., Іванечко Н. Р. Формування цифрового комунікативного середовища з надання енергетичних послуг на засадах кліматично нейтрального розвитку. Бізнес Інформ. 2021. 3. С. 44—50.
2. Шаповал Л. П., Булка А. О. Напрями збільшення доходів нафтопереробного підприємства в умовах енергетичної залежності. Економіка, управління та адміністрування. 2019. № 3 (89). С. 222—226.
3. Дикань В. В., Ангеліс Є. О. Шляхи забезпечення конкурентоспроможності підприємств енергетичної галузі України у кризовий період. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2022. № 78—79. С. 61—70.
4. Бондаренко В., Гонтарук Я. Формування моделей маркетингу взаємодії сільськогосподарських підприємств з виробництва біопалива. Економіка та суспільство. 2022. № 37. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1247>
5. Борисяк О. В., Барна С. С. Методичний підхід до оцінювання рівня інвестиційного розвитку енергетичних компаній. Scientific notes of

Lviv University of Business and Law. 2020. № 25. С. 10—17.

6. Романюк Р. В. Розвиток альтернативних видів енергії в контексті реформування енергетичного ринку Західного регіону України. Вісник Хмельницького національного університету. Серія Економічні науки. 2020. № 4. С. 171—176.

7. Мних О. Б., Савченко О. К. Факторне середовище диверсифікації розвитку енергетичних підприємств у ринкових умовах. Бізнес Інформ. 2020. № 1. С. 149—155.

8. Салашенко Т. І. Оцінка результативності ринку електричної енергії України. Бізнес Інформ. 2022. № 7. С. 234—246.

References:

1. Borysiak, O. V. and Ivanochnko, N. R. (2021), "Formation of a digital communicative environment for the provision of energy services on the basis", *Biznes Inform*, vol. 3, pp. 44—50.
 2. Shapoval, L. P. and Bulka, A. A. (2019), "Directions of increase of income of the oil refining enterprise in conditions of energy dependence", *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*, vol. 3 (89), pp. 222—226.
 3. Dykan, V. V. and Angelis, E. A. (2022), "Ways to ensure the competitiveness of enterprises of the energy sector of Ukraine in the crisis period", *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, vol. 78—79, pp. 61—70.
 4. Bondarenko, V. and Gontaruk, Ya. (2022), "Formation of models of marketing of interaction of agricultural enterprises for biofuel production", *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 37, available at: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1247> (Accessed 30 Nov 2023).
 5. Borysiak, O. V. and Barna, S. S. (2020), "Methodical approach to assessing the level of investment development of energy companies", *Scientific notes of Lviv University of Business and Law*, vol. 25, pp. 10—17.
 6. Romanyuk, R. V. (2020), "Development of alternative energy in the context of reforming the energy market of the Western region of Ukraine", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia Ekonomichni nauky*, vol. 4, pp. 171—176.
 7. Mnykh, O. B. and Savchenko, O. C. (2020), "Factory environment of diversification of development of energy enterprises in market conditions", *Biznes Inform*, vol. 1, pp. 149—155.
 8. Salashenko, T. I. (2022), "Assessment of the performance of the electricity market of Ukraine", *Biznes Inform*, vol. 7, pp. 234—246.
- Стаття надійшла до редакції 08.12.2023 р.

УДК 005.336.3:339.543

М. Ф. Гончар,

д. е. н., професор, професор кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва,
Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6682-8044>

Н. В. Смолінська,

к. е. н., доцент,

доцент кафедри менеджменту організацій, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID ID: <https://orcid.org/000-0001-5642-4134>

Р. О. Ріпка,

аспірант кафедри менеджменту організацій, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-8815-0263>

DOI: 10.32702/2306-6792.2023.24.28

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ОРГАНІЗАЦІЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ ТА РОЗВИТОК ЇЇ ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ ДИНАМІЧНИХ ЗМІН РИНКУ

M. Honchar,

Doctor of Economic Sciences, Professor,

Professor of the Department Management and International Entrepreneurship,

Lviv Polytechnic National University

N. Smolinska,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department

of Organization Management, Lviv Polytechnic National University

R. Ripka,

Postgraduate student of the Department of Organization Management

Lviv Polytechnic National University

QUALITY MANAGEMENT OF THE CUSTOMS SERVICE AND DEVELOPMENT OF ITS POTENTIAL IN CONDITIONS OF DYNAMIC CHANGES IN THE MARKET

Метою дослідження є характеристика функціонування системи управління якістю організації митної служби та розвиток її потенціалу в умовах динамічних змін ринку. Доведено, що митні служби несуть відповідальність за оптимізацію легальної торгівлі, збільшення доходів та захист країн від заборонених товарів та потенційних загроз. Враховуючи динамічний характер ринку, створення та постійне вдосконалення системи менеджменту якості в організаціях митної служби мають першорядне значення. Встановлено, що сучасна митниця вимагає висококваліфікованих спеціалістів, здатних працювати в динамічному середовищі, знати міжнародне право, основи економіки та новітні технології. Визначено, що сучасна система управління якістю організації митної служби діє на перетині міжнародної торгівлі, безпеки та державного регулювання. Особливе наголошення на якість і ефективність цієї системи виникає через постійно змінюване зовнішнє середовище. Доведено, що стійка система управління якістю дозволяє митниці оптимізувати свої ресурси, удосконалювати процеси та підтримувати найвищі стандарти надання послуг. З'ясовано, що поняття "управління якістю організації митної служби та розвиток її потенціалу в умовах динамічних змін ринку" слід трактувати як системний підхід до координації діяльності митних органів, спрямований на постійне покращення їх ефективності, надійності та відповідності вимогам та очікуванням учасників зовнішньоекономічної діяльності. Виділено основні проблеми в сучасній системі управління якістю організації митної служби та розвиток її потенціалу в умовах динамічних змін ринку. Доведено, що митні операції опинилися в центрі уваги, оскільки їм необхідно було орієнтуватися в порушених торгових шляхах і адаптуватися до торгових протоколів, що з'являються. Подібні геополітичні потрясіння лише підтверджують важливість динамічної системи управління якістю, яка може передбачати, реагувати та розвиватися.

The purpose of the study is to characterize the functioning of the quality management system of the customs service organization and develop its potential in the context of dynamic market changes. Customs authorities have been shown to be responsible for optimizing legal trade, increasing revenue and protecting countries from prohibited goods and potential threats. Given the dynamic nature of the market, the creation and continuous improvement of a quality management system in customs service organizations is of paramount importance. It has been established that modern customs requires highly qualified specialists who are able to work in a dynamic environment, know international law, basic economics and the latest technologies. It has been established that the modern quality management system of the customs service organization operates at the intersection of international trade, security and government regulation. Particular attention to the quality and efficiency of this system arises due to the constantly changing external environment. It has been proven that a sustainable quality management system allows customs to optimize its resources, improve processes and maintain high standards of service delivery. It has been established that the concept of "quality management of the customs service organization and the development of its potential in the conditions of dynamic market changes" should be interpreted as a systematic approach to coordinating the activities of customs authorities, aimed at constantly improving their efficiency, reliability and compliance with the requirements and expectations of participants in foreign economic activity. The main problems in the modern quality management system of the customs service organization and the development of its potential in the conditions of dynamic market changes are highlighted. Customs operations have proven to be the focus of attention as they need to navigate disrupted trade routes and adapt to emerging trade protocols. Geopolitical upheavals like these only reinforce the importance of a dynamic quality management system that can anticipate, respond and evolve.

Ключові слова: управління якістю, митна служба, потенціал, динамічність ринку.
Key words: quality management, customs service, potential, market dynamism.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сучасному, швидко динамічному світовому ринку митна служба виступає як найважливіший посередник у міжнародній торгівлі, безпеці та управлінні. Митні служби несуть відповідальність за оптимізацію легальної торгівлі, збільшення доходів та захист країн від заборонених товарів та потенційних загроз. Враховуючи динамічний характер ринку, створення та постійне вдосконалення системи менеджменту якості в організаціях митної служби мають першорядне значення.

Нещодавня пандемія висунула на перший план важливість гнучкості та адаптованості митних операцій. Оскільки глобальна торгова структура зазнала змін, виникла гостра потреба полегшити безперешкодний потік життєво важливих товарів, таких як медикаменти та продукти харчування. Одночасно зросли ризики, пов'язані з підробленими продуктами чи потенційними біологічними небезпеками. Добре інтегрована система управління якістю дозволяє митниці оперативно змінювати свою діяльність та політику, забезпечуючи як безпеку, так і безперешкодний транзит товарів. Війна в Україні з її глибокими

геополітичними наслідками ще більше наголосила на стратегічній ролі митних операцій. В умовах перебоїв у торговельних шляхах та появи нових торгових норм митні служби опинилися в ситуації, коли необхідне перекалібрування їх процедур. Ця ситуація підкреслила суть гнучкої та реактивної системи управління якістю. Ці зовнішні проблеми є доповненням до внутрішніх складнощів, з якими вже стикаються митні організації, як-от зміна торгових угод, технологічна еволюція та постійно зростаючі вимоги глобальної торгівлі. Стійка система управління якістю дозволяє митниці оптимізувати свої ресурси, удосконалювати процеси та підтримувати найвищі стандарти надання послуг. Це, у свою чергу, зміцнює їхню здатність вирішувати як поточні, так і майбутні проблеми. Можна стверджувати, що роль управління якістю в митних службах виходить за рамки простого дотримання вимог чи операційної ефективності. Йдеться про захист національних пріоритетів у світі, повний непередбачуваності. У міру того, як ринкові умови продовжують розвиватися, потенціал розвитку митних служб через ретельно реалізовану

систему управління якістю буде незамінним, гарантуючи, що вони залишаться як ефективними посередниками, так і зберігачами глобальної торгівлі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми управління якістю організації митної служби та розвиток її потенціалу розкривалися в роботах таких вчених як В. Чорний, Г. Спектор, А. Деркач, О. Сидоренко, В. Кульчицький, Б. Тищик, Й. Риси́ч, В. Барковський, О. Дячко, Є. Додін, С. Ківалов, Б. Кормич, І. Бережнюк, П. Пашко, Ю. Дьомін, Р. Шишко, В. Сергієнко, О. Гребельник, М. Криштанович та інші. Однак ряд теорії і концепцій що стосується даного виду управління в умовах динамічних змін ринку, досі залишаються не розкритими в повній мірі, що і зумовило вибір даної тематики і її сучасну актуальність.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є характеристика функціонування системи управління якістю організації митної служби та розвиток її потенціалу в умовах динамічних змін ринку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Організація митної служби в сучасних умовах стикається з численними проблемами, зумовленими як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками. По-перше, геополітична обстановка, зокрема ситуація з війною в Україні, призводить до перерозподілу торгових маршрутів, введення економічних санкцій та посилення митного контролю на кордонах. Це збільшує навантаження на митниці та вимагає швидкого адаптування до нових реалій. По-друге, технологічні виклики, такі як потреба в автоматизації митних процедур, збільшення обсягів обробки даних, забезпечення їх конфіденційності та захисту від кіберзлочинності, ставлять перед митною службою завдання модернізації та вдосконалення існуючих систем. По-третє, корупційні ризики й недоліки в організаційній культурі деяких митних органів ускладнюють ефективне виконання функцій та завдань, покладених на митницю, і впливають на її репутацію в очах бізнесу та громадян.

Також не можна знехтувати проблемами, пов'язаними з навчанням та підготовкою кадрів для митної служби. Сучасна митниця вимагає висококваліфікованих спеціалістів, здатних працювати в динамічному середовищі, знати міжнародне право, основи економіки та новітні

технології. Отже, розглядаючи сучасні проблеми організації митної служби, можна зрозуміти, що її ефективна діяльність залежить від здатності адаптуватися до швидко змінюваних умов, постійно вдосконалюватися та реагувати на виклики сучасного світу.

В умовах військового конфлікту, викликаного російським вторгненням, динамічність ринкових змін в Україні набуває особливої актуальності та специфіки. Після вторгнення Росії, численні міжнародні організації впровадили економічні санкції проти Російської Федерації, які впливають на торговельні відносини та інвестиційний клімат і України. Це вимагає від України шукати нові ринки та диверсифікувати свої економічні відносини. Нестабільність та невизначеність ситуації призводять до зниження інвестиційної привабливості України, а також до відтоку капіталу та зменшення іноземних інвестицій. Зростання витрат на оборону призводить до перерозподілу бюджетних ресурсів, що може обмежити фінансування інших сфер економіки. Розглядаючи динамічність змін ринку України в умовах військового стану, слід зрозуміти, що кожен з вищезазначених аспектів має свої особливості та вимагає індивідуального підходу для мінімізації ризиків та забезпечення стабільності економіки країни.

На нашу думку, поняття "управління якістю організації митної служби та розвиток її потенціалу в умовах динамічних змін ринку" слід трактувати як системний підхід до координації діяльності митних органів, спрямований на постійне покращення їх ефективності, надійності та відповідності вимогам та очікуванням учасників зовнішньоекономічної діяльності. Це також включає в себе стратегічне планування та впровадження інновацій, що забезпечують адаптацію та гнучкість митної служби до швидко змінюваних умов ринку, а також розвиток її внутрішніх ресурсів та компетенцій для відповіді на нові виклики.

У сучасній глобальній економіці митні служби виконують ключову роль на перехресті між міжнародною торгівлею, безпекою та державним регулюванням. З урахуванням ринкового середовища, що динамічно змінюється, управління якістю в організації митної служби стає актуальним елементом, що забезпечує ефективність і відповідність стандартам діяльності.

Система управління якістю є комплексом процедур, стандартів і ресурсів, спрямованих на оптимізацію діяльності митної служби [1—

Рис. 1. Основні проблеми в сучасній системі управління якістю організації митної служби та розвиток її потенціалу в умовах динамічних змін ринку

Джерело: узагальнено авторами.

3]. Основне завдання такої системи — забезпечувати постійне вдосконалення процесів і методів роботи, адаптоване до умов ринку, що змінюються. В умовах швидких ринкових змін, таких як зміни в торговельних угодах, геополітичні фактори або нові технологічні рішення, система управління якістю дозволяє митній службі швидко адаптуватися [4—6]. Це забезпечує як безперервність торговельного процесу, так і відповідність необхідним стандартам безпеки та якості. Крім того, враховуючи зростання міжнародної торгівлі та збільшення потоків товарів, митні служби стикаються з необхідністю обробки великих обсягів даних та швидкого реагування на різні ситуації [7—10]. Відтак, система управління якістю стає інструментом, що дозволяє забезпечувати якісне та своєчасне виконання завдань, мінімізуючи ризики помилок чи затримок.

Таким чином, система управління якістю в організації митної служби є не просто інструментом оптимізації робочих процесів, а й стратегічним елементом, що дозволяє адаптуватися до умов, що змінюються, і забезпечувати високий рівень якості послуг в умовах динамічних змін ринку.

Відтак, виділимо основні проблеми в сучасній системі управління якістю організації митної служби та розвиток її потенціалу в умовах динамічних змін ринку (рис. 1).

Сучасна система управління якістю організації митної служби діє на перетині міжнародної торгівлі, безпеки та державного регулювання. Особливе наголошення на якість і ефективність цієї системи виникає через постійно змінюване зовнішнє середовище. Перш за все, динамічність зовнішнього середовища приносить невизначеність в міжнародній торгівлі. Зміни в торговельних угодах, нестабільність економічних показників країн-партнерів або глобальні кризи вимагають швидкої адаптації митних процедур та методів роботи.

Додаткову складність вносить військовий конфлікт в Україні. Війна в Україні зумовлює перерозподіл торговельних потоків, введення додаткових санкцій та контрольних заходів, що робить роботу митниці ще більш відповідальною. Система управління якістю повинна забезпечувати адекватний відгук на такі виклики, гарантуючи безперебійність поставок необхідних товарів та забезпечення національної безпеки.

Крім цього, технологічний прогрес вносить свої корективи в роботу митниці, зокрема, в автоматизацію процесів, аналіз даних та зв'язок з іншими державними структурами. Тому система управління якістю має постійно вдосконалюватися, враховуючи нові технологічні можливості та вимоги до безпеки даних. Слід виділити ключові аспекти технологічного прогресу, що впливає на систему управління які-

Таблиця 1. Ключові аспекти технологічного прогресу, що впливає на систему управління якістю організації митної служби та розвиток її потенціалу в умовах динамічних змін ринку

Аспекти технологічного прогресу	Характеристика
Цифрова автоматизація	Сучасні технології дозволяють автоматизувати багато митних процедур, зменшуючи витрати часу та зусиль для обробки документів та контролю товарів
Блокчейн та розподілені реєстри	Ці технології забезпечують збільшену прозорість та безпеку в процесі обміну даними між учасниками торгівлі
Штучний інтелект та машинне навчання	Допомагають аналізувати великі обсяги даних, прогнозувати ризики, оптимізувати митні процедури та покращувати взаємодію з клієнтами
Безпілотні транспортні засоби та роботизація	Можуть бути використані для контролю та перевірки вантажів, особливо на віддалених або важкодоступних кордонах
Інтеграція міжнародних інформаційних систем	Дозволяє ефективно координувати дії митних служб різних країн, що сприяє швидкішому та безпечнішому переміщенню товарів
Біометричні технології	Використання відбитків пальців, розпізнавання обличчя та інших біометричних даних може підвищити рівень безпеки при перевірці осіб
Віртуальна та доповнена реальність	Можуть бути використані для навчання персоналу, симуляцій та візуалізації даних

Джерело: узагальнено авторами.

стю організації митної служби та розвиток її потенціалу в умовах динамічних змін ринку (табл. 1).

Сучасна система управління якістю митних служб сьогодні стоїть перед рядом серйозних викликів, відповідь на які вимагає постійного моніторингу зовнішнього середовища, адаптації до змінюваних умов та впровадження нових методів та технологій у роботу.

ВИСНОВКИ

Розмірковуючи про складну систему міжнародної торгівлі, управління та безпеку, стає зрозуміло, що організації митних служб відіграють незамінну роль. Виступаючи як авангард національних кордонів, на них покладено подвійне завдання: сприяти законній торгівлі та одночасно захищати країни від потенційних загроз та незаконних товарів. Постійно змінюється ситуація на світовому ринку лише посилює важливість впровадження та розвитку надійної системи управління якістю цих організацій. Нещодавня пандемія стала яскравим підтвердженням цього твердження. Оскільки у структурі торгівлі відбулися різкі зміни, роль митниці у забезпеченні безперебійних поставок предметів першої необхідності, від медичного обладнання до продуктів харчування, стала ключовою. Водночас ситуація з ризиками змінилася: зросла загроза з боку контрафактної продукції та можливих біологічних небезпек. Тут слід наголосити і на ефективності системи управління якістю, оскільки вона дозволяє митним службам швидко адаптуватися, гарантуючи

як безпеку, так і спрощення процедур доставки товарів.

Геополітичні наслідки українсько-російської війни надали цій проблематиці ще один вимір. Митні операції опинилися в центрі уваги, оскільки їм необхідно було орієнтуватися в порушених торгових шляхах і адаптуватися до торгових протоколів, що з'являються. Подібні геополітичні потрясіння лише підтверджують важливість динамічної системи управління якістю, яка може передбачати, реагувати та розвиватися. Ці екзогенні проблеми, накладені на фундаментальні проблеми, з якими стикаються митниці — від коливань торгових угод до стрімкого розвитку технологій — роблять очевидним, що система управління якістю, що укорінилася, не просто корисна, а й необхідна. Вона стає маяком, який допомагає митній службі оптимізувати ресурси, удосконалювати процедури та підтримувати зразкові стандарти надання послуг у неспокійні часи.

Література:

1. Roshchin, I., Pikus, R., Zozulia, N., Marhasova, V., Kaplinskiy, V., & Volkova, N. Knowledge Management Trends in the Digital Economy Age. *Postmodern Openings*, 13 (3), 2022, 346—357.
2. Nerubasska, A., Palshkov, K., & Maksymchuk, B. A Systemic Philosophical Analysis of the Contemporary Society and the Human: New Potential. *Postmodern Openings*, 11 (4), 2020, 275—292.
3. Olteanu, A. C., Dragan, C., & Stinga, V. G. Strategic Management of Constanta Port. *Postmodern Openings*, 13 (1 Sup1), 2022, 105—123.

4. De Fatima Teles, M., & de Sousa, J. F. A General Morphological Analysis to Support Strategic Management Decisions in Public Transport Companies. *Transportation Research Procedia*, 22, 2016, 509—518.

5. Altinay, F., Dagli, G., Altinay, M., & Altinay, Z. The Role of Technology in Tourism and Health Services for Accessibility in Service Management. *Postmodern Openings*, 10 (4), 2019, 01—07.

6. Ohoiwutun, Y. Development of the Indonesia-Papua New Guinea interstate border. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, Vol. 18, No. 8, 2023, pp. 2579—2585.

7. Mangku, D.G.S. The role of the national border management agency (BNPP) in maintaining the territorial sovereignty of the unitary state of the Republic of Indonesia. *Jurnal Ilmiah Ilmu Sosial*, 2018, 4 (2): 167—174.

8. Sudiar, S. Border development policy and community welfare in the border areas of Sebatik Island, Indonesia. *Jurnal Paradigma*, 2017, 1 (3): 389—401.

9. Sholihah, I. Legal policy for the development of border areas through technology-based infrastructure. *Jurnal Rechts Vinding: Media Pembinaan Hukum Nasional*, 2016, 5 (3): 305—321.

10. Zulkifli. International economic cooperation as a solution for management of border areas (Indonesian case study). *Cano Ekonomos*, 2014, 3 (2): 139—158.

References:

1. Roshchin, I., Pikus, R., Zozulia, N., Marhasova, V., Kaplinskiy, V., & Volkova, N. (2022), "Knowledge Management Trends in the Digital Economy Age", *Postmodern Openings*, vol. 13(3), pp. 346—357. <https://doi.org/10.18662/po/13.3/493>

2. Nerubasska, A., Palshkov, K., & Maksymchuk, B. (2020), "A Systemic Philosophical Analysis of the Contemporary Society and the Human: New Potential", *Postmodern Openings*, vol. 11 (4), pp. 275—292. <https://doi.org/10.18662/po/11.4/235>

3. Olteanu, A. C., Dragan, C., & Stinga, V. G. (2022), "Strategic Management of Constanta Port", *Postmodern Openings*, 13 (1 Sup1), 105—123. <https://doi.org/10.18662/po/13.1Sup1/416>

4. De Fatima Teles, M., & de Sousa, J. F. (2016), "A General Morphological Analysis to Support Strategic Management Decisions in Public Transport Companies", *Transportation Research Procedia*, vol. 22, pp. 509—518. <http://doi.org/10.1016/j.trpro.2017.03.069>

5. Altinay, F., Dagli, G., Altinay, M., & Altinay, Z. (2019), "The Role of Technology in Tourism and

Health Services for Accessibility in Service Management", *Postmodern Openings*, vol. 10 (4), pp. 01—07. <https://doi.org/10.18662/po/90>

6. Ohoiwutun, Y. (2023), "Development of the Indonesia-Papua New Guinea interstate border", *International Journal of Sustainable Development and Planning*, Vol. 18, No. 8, pp. 2579—2585. <https://doi.org/10.18280/ijstdp.180830>

7. Mangku, D.G.S. (2018), "The role of the national border management agency (BNPP) in maintaining the territorial sovereignty of the unitary state of the Republic of Indonesia", *Jurnal Ilmiah Ilmu Sosial*, vol. 4 (2), pp. 167—174. <https://doi.org/10.23887/jiis.v4i2.16532>

8. Sudiar, S. (2017), "Border development policy and community welfare in the border areas of Sebatik Island, Indonesia", *Jurnal Paradigma*, vol. 1 (3), pp. 389—401. <https://doi.org/10.30872/jp.v1i3.316>

9. Sholihah, I. (2016), "Legal policy for the development of border areas through technology-based infrastructure", *Jurnal Rechts Vinding: Media Pembinaan Hukum Nasional*, vol. 5 (3), pp. 305—321. <https://doi.org/10.33331/rechtsvinding.v5i3.147>

10. Zulkifli. (2014), "International economic cooperation as a solution for management of border areas (Indonesian case study)", *Cano Ekonomos*, vol. 3 (2), pp. 139—158.

Стаття надійшла до редакції 08.12.2023 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

включено до переліку наукових фахових видань України
з питань **ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**
(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 №1643

Спеціальність 281

e-mail: economy_2008@ukr.net

 viber: +38 050 3820663

УДК 657.6:657.372.12

Т. О. Меліхова,

д. е. н., професор, завідувач кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту,

Інженерний навчально-науковий інститут

ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету, м. Запоріжжя

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9934-8722>

Л. А. Птіцина,

к. е. н., доцент кафедри облік, аналіз, оподаткування та аудит, Інженерний навчально-

науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету, м. Запоріжжя

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-2254-1178>

І. В. Трикоз,

магістрант кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту, Інженерний навчально-

науковий інститут ім. Ю. М. Потебні Запорізького національного університету, м. Запоріжжя

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-7640-7556>

DOI: 10.32702/2306-6792.2023.24.34

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ, ОПОДАТКУВАННЯ ТА КОНТРОЛЮ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ З МЕТОЮ ПРОВЕДЕННЯ БІЗНЕС-ПЛАНУВАННЯ ТА БЮДЖЕТУВАННЯ ДЛЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАРТАПІВ ТА РОЗРАХУНОК ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ЇЇ ВПЛИВУ НА РЕЗУЛЬТАТИ РОБОТИ ПІДПРИЄМСТВА

T. Melikhova,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Accounting,

Analysis, Taxation and Audit, Engineering Educational and Scientific Institute

named after YU. M. Potebny of Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhya

L. Pticyna,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting,

Analysis, Taxation and Audit, Engineering Educational and Scientific Institute

named after YU. M. Potebny of Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhya

I. Trykoz,

Master's student, Engineering Educational and Scientific Institute

named after YU. M. Potebny of Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhya

**IMPROVEMENT OF ACCOUNTING, TAXATION AND SALARY CONTROL FOR THE PURPOSE
OF BUSINESS PLANNING AND BUDGETING FOR ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT
OF STARTUPS AND CALCULATION OF THE ECONOMIC EFFICIENCY OF ITS IMPACT ON THE
RESULTS OF THE ENTERPRISE**

В умовах воєнного стану багато українців втратили своє місце роботи та власно житло, вимащені були переїхати з окупованої або території де ведуться активні бойові дії. Багато підприємств вимушені перевести власне виробництво на більш безпечну територію, інші підприємства втратили ринок збуту, контрагентів, персонал. Нажаль у підприємств значно зменшились доходи, тому вони повинні були скорочувати витрати, одні з цих елементів на яких треба було економити стала заробітна плата. працівників підприємств. За рахунок допомоги європейських країн уряду вдалось допомогти з виплатою заробітної плати та гуманітарної допомоги. Але актуальним стає питання правильності обліку та оподаткування заробітної плати, а також проведення контролю за нею.

Метою роботи є удосконалення обліку, оподаткування та контролю заробітної плати з метою проведення бізнес-планування та бюджетування для обліково-аналітичного забезпечення стартапів та розрахунків економічної ефективності її впливу на результати роботи підприємства.

Мета контроль заробітної плати є встановлення правильності обліку та оподаткування заробітної плати, своєчасності відображення їх в звітності.

Завдання контролю заробітної плати, а саме перевірка правильності документального оформлення: штатних працівників, звільнення працівників, відпустки та лікарняних.

У роботі удосконалено методику контролю заробітної плати, яка на відміну від існуючих включає в себе: анкету, загальний план, програму, робочі документи. Це надасть змогу охопити всі аспекти правильності документального оформлення штатних працівників, звільнення працівників, відпустки та лікарняних. Що поліпшить правильність ведення обліку та оподаткування заробітної плати, своєчасність відображення їх в звітності.

З метою удосконалення оподаткування обліку заробітної плати запропоновані форми Довідкових відомостей, які допоможуть здійснювати: штатних працівників, звільнення працівників, відпустки та лікарняних. Також розроблені Аналітичні відомості: бізнес-планування та бюджетування заробітної плати та розрахунку економічної ефективності впливу заробітної плати на результати роботи підприємства. Це допоможе скоротити час на оформлення документів, прискорити операції з оподаткування, відображення у фінансовій та податковій звітності, попередить можливість пропуску будь-якої інформації, оскільки можуть застосовуватися у роботі зручні шаблони документів. Також Аналітичні відомості допоможуть проводити бізнес-планування та бюджетування, нададуть можливість обліково-аналітичного забезпечення стартапів та допоможуть у підвищенні економічної ефективності підприємства та відновлення бізнесу країни.

In the conditions of martial law, many Ukrainians lost their jobs and their own housing, were forced to move from the occupied territory or the territory where active hostilities are taking place. Many enterprises are forced to transfer their own production to a safer area, other enterprises have lost their market, contractors, and personnel. Unfortunately, the incomes of the enterprises decreased significantly, so they had to cut costs, one of these elements on which it was necessary to save was the salary. employees of enterprises. Due to the help of European countries, the government managed to help with the payment of salaries and humanitarian aid. But the issue of the correctness of accounting and taxation of wages, as well as their control, is becoming urgent.

The purpose of the work is to improve accounting, taxation and wage control in order to conduct business planning and budgeting for accounting and analytical support of startups and to calculate the economic efficiency of its impact on the results of the enterprise.

The purpose of wage control is to establish the correctness of accounting and taxation of wages, the timeliness of their display in reporting.

The task of controlling wages, namely checking the correctness of documentation: full-time employees, dismissal of employees, vacation and sick leave.

The work improved the method of wage control, which, unlike the existing ones, includes: a questionnaire, a general plan, a program, working documents. This will make it possible to cover all aspects of the correctness of documentation of full-time employees, dismissal of employees, vacation and sick leave. That will improve the correctness of accounting and taxation of wages, the timeliness of their display in reporting.

In order to improve the taxation of payroll accounting, the forms of Reference information are proposed, which will help to implement: full-time employees, dismissal of employees, vacation and sick leave. Analytical information was also developed: business planning and budgeting of wages and calculation of the economic efficiency of the impact of wages on the results of the enterprise. This will help to reduce the time for processing documents, speed up taxation operations, display in financial and tax reporting, prevent the possibility of missing any information, as convenient document templates can be used in work. Also, Analytical information will help to carry out business planning and budgeting, provide an opportunity for accounting and analytical support for startups and help in increasing the economic efficiency of the enterprise and restoring the country's business.

Ключові слова: облік, оподаткування, контроль, заробітна плата, бізнес-планування, бюджетування, обліково-аналітичне забезпечення, стартап, економічна ефективність.

Key words: accounting, taxation, control, salary, business planning, budgeting, accounting and analytical support, startup, economic efficiency.

ВСТУП

В умовах воєнного стану багато українців втратили своє місце роботи та власне житло, вимащені були переїхати з окупованої або території де ведуться активні бойові дії. Багато

підприємств вимушені перевести власне виробництво на більш безпечну територію, інші підприємства втратили ринок збуту, контрагентів, персонал. Нажаль у підприємств значно зменшились доходи, тому вони повинні були

Таблиця 1. Анкета перевірки заробітної плати

№	Зміст питання	Варіанти відповіді			
		Інформація відсутня	Так	Ні	Примітки
1	Чи ведуться на Вашому підприємстві табеля обліку робочого часу?				
2	Чи були випадки включення у відомість підставних осіб, які не працюють на Вашому підприємстві?				
3	Чи були випадки неповного нарахування та виплати авансу?				
4	Чи були випадки неправильного визначення обсягу виконаних робіт та нарахування заробітної плати за цю роботу?				
5	Чи були випадки неправильного розрахунку та утримання ПДФО?				
6	Чи були випадки неправильного розрахунку та утримання військового збору?				
7	Чи були випадки неправильного нарахування ЄСВ?				
8	Чи є на підприємстві графік відпустки?				
9	Чи були випадки відправлення персоналу у примусову відпустку за власний рахунок більше ніж на 15 днів?				
10	Чи були випадки незаконного звільнення працівників?				

Джерело: складено авторами.

скорочувати витрати, одні з цих елементів на яких треба було економити стала заробітна плата працівників підприємств. За рахунок допомоги європейських країн уряду вдалось допомогти з виплатою заробітної плати та гуманітарної допомоги. Але актуальним стає питання правильності обліку та оподаткування заробітної плати, а також проведення контролю за нею.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемними питаннями обліку та контролю заробітної плати займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені: Бутинець Ф.Ф., Гончарук Я.А., Гордієнко Н.І., Давидов Г.М., Дерій В.А., Іванова Н.А., Карпенко М.Ю., Кулаковська Л.П., Макаренко А.П., Меліхова Т.О., Огійчук М.Ф., Піча Ю.В., Савченко В.Я., Сахарцева І.І., Усач Б.Ф. та інші. Автори розглядають дане питання зі своєї точки зору та акцентують увагу на різних аспектах проведення обліку та контролю заробітної плати. Проте саме питання обліку та контролю заробітної плати розкрито недостатньо і потребує подальшого дослідження.

чизняні та зарубіжні вчені: Бутинець Ф.Ф., Гончарук Я.А., Гордієнко Н.І., Давидов Г.М., Дерій В.А., Іванова Н.А., Карпенко М.Ю., Кулаковська Л.П., Макаренко А.П., Меліхова Т.О., Огійчук М.Ф., Піча Ю.В., Савченко В.Я., Сахарцева І.І., Усач Б.Ф. та інші. Автори розглядають дане питання зі своєї точки зору та акцентують увагу на різних аспектах проведення обліку та контролю заробітної плати. Проте саме питання обліку та контролю заробітної плати розкрито недостатньо і потребує подальшого дослідження.

Таблиця 2. Загальний план проведення контролю заробітної плати

Етапи	Процедури контролю	Докази контролю	Період проведення	Виконавці
Підготовчий	Знайомство з нормативно-правовою базою, що регламентує порядок нарахування, сплати, ведення обліку нарахування заробітної плати	Законодавчі акти Звіти попередніх, перевірок, накази.		
	Перевірка правильності документального оформлення штатних працівників	Табель обліку робочого часу, розрахункова відомість, накази, заяви, особова картка		
	Перевірка правильності документального оформлення звільнення працівників	Табель обліку робочого часу, розрахункова відомість, накази, заяви, особова картка		
	Перевірка правильності документального оформлення відпустки	Табель обліку робочого часу, розрахункова відомість, накази, заяви		
	Перевірка правильності документального оформлення лікарняних	Табель обліку робочого часу, розрахункова відомість, накази, заяви		
Завершальний	Складання звіту за результатами перевірки	Звіт		

Джерело: складено авторами.

Таблиця 3. Програма контролю заробітної плати

№	Мета контролю	Процедури контролю	Критерії якості	Докази контролю	Код робочого документа	Період проведення	Виконавець	Примітки
1	Впевнитись у правильності документального оформлення штатних працівників	Перевірка правильності документального оформлення штатних працівників	А,Б,В,Г	Табель обліку робочого часу, розрахункова відомість, накази, заяви, особова картка	ЗП-1			
2	Впевнитись у правильності документального оформлення звільнення працівників	Перевірка правильності документального оформлення звільнення працівників	А,Б,В,Г	Табель обліку робочого часу, розрахункова відомість, накази, заяви, особова картка	ЗП-2			
3	Впевнитись у правильності документального оформлення відпустки	Перевірка правильності документального оформлення відпустки	А,Б,В,Г	Табель обліку робочого часу, розрахункова відомість, накази, заяви	ЗП-3			
4	Впевнитись у правильності документального оформлення лікарняних	Перевірка правильності документального оформлення лікарняних	А,Б,В,Г	Табель обліку робочого часу, розрахункова відомість, накази, заяви	ЗП-4			
Критерії якості перевірки: наявність - А; правдивість - Б; права та зобов'язання - В; повнота - Г; вимірювання - Д; оцінку вартості - Е; подання і розкриття - С.								

Джерело: складено авторами.

Таблиця 4. Перевірка правильності документального оформлення штатних працівників

ПІБ працівника	Наявність заяви на прийом на роботу	Наявність наказу на прийом на роботу	Правильність відображення дат прийому працівника у таблиці обліку робочого часу	Правильність розрахунку заробітної плати працівника у розрахунковій відомості	Наявність трудової книжки у відділі кадрів	Наявність особової картки працівника

Джерело: складено авторами.

Таблиця 5. Перевірка правильності документального оформлення звільнення працівників

ПІБ працівника	Наявність заяви на звільнення	Наявність наказу на звільнення	Правильність відображення дат звільнення у таблиці обліку робочого часу	Правильність розрахунку заробітної плати звільненого працівника у розрахунковій відомості	Наявність запису у особовій картці у відділі кадрів	Примітки

Джерело: складено авторами.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою роботи є удосконалення обліку, оподаткування та контролю заробітної плати з метою проведення бізнес-планування та бюджетування для обліково-аналітичного забезпечення стартапів та розрахунків економічної ефективності її впливу на результати роботи підприємства.

Мета контроль заробітної плати є встановлення правильності обліку та оподаткування заробітної плати, своєчасності відображення їх в звітності.

Завдання контролю заробітної плати, а саме перевірка правильності документального оформлення: штатних працівників, звільнення працівників, відпустки та лікарняних.

Анкету перевірки заробітної плати подано в таблиці 1.

У програмі контролю заробітної плати відображені основні процедури для вирішення встановлених завдань перевірки. Одержавши в процесі попереднього планування дані, приступають до розробки загального плану контролю заробітної плати (табл. 2).

Програму контролю заробітної плати наведено в таблиці 3.

Для вирішення поставлених завдань контролю заробітної плати пропонуємо робочі документи (табл. 4—7), які на думку авторів стануть обґрунтованими доказами якісного проведення перевірки.

У деяких бланків підприємств немає встановленої форми, тому їх складають вручну у довільній формі. Для удосконалення обліку та оподаткування заробітної плати пропонуємо форми Довідкових відомостей з документаль-

Таблиця 6. Перевірка правильності документального оформлення відпустки

ПІБ працівника	Наявність графіку відпустки	Наявність заяви на відпустку	Наявність наказу на відпустку	Правильність відображення дат в таблиці обліку робочого часу	Правильність відображення нарахування відпустки у розрахунковій відомості	Примітки

Джерело: складено авторами.

Таблиця 7. Перевірка правильності документального оформлення лікарняних

ПІБ працівника	Наявність паперового лікарняного	Наявність електронного лікарняного	Правильність відображення дат в таблиці обліку робочого часу	Правильність відображення нарахування лікарняних у розрахунковій відомості	Наявність графіку заміни працівника, який знаходиться на лікарняному	Примітки

Джерело: складено авторами.

Таблиця 8. Довідкова відомість документального оформлення штатних працівників

ПІБ працівника	Прийняття заяви на прийом на роботу	Оформлення наказу на прийом на роботу	Відображення відповідних дат у таблиці обліку робочого часу	Відображення нарахування заробітної плати працівника у розрахунковій відомості	Прийом та збереження трудової книжки у відділі кадрів	Прийом особової картки працівника

Джерело: складено авторами.

Таблиця 9. Довідкова відомість документального оформлення звільнення працівників

ПІБ працівника	Прийняття заяви на звільнення	Оформлення наказу на звільнення	Відображення відповідних дат у таблиці обліку робочого часу	Відображення кінцевого розрахунку заробітної плати працівника у розрахунковій відомості	Відмітка у особовій картки у відділі кадрів	Примітки

Джерело: складено авторами.

Таблиця 10. Довідкова відомість документального оформлення відпустки

ПІБ працівника	Оформлення графіку відпустки	Прийняття заяви на відпустку	Оформлення наказу на відпустку	Відображення дні відпустки в таблиці обліку робочого часу	Відображення нарахування відпустки у розрахунковій відомості	Примітки

Джерело: складено авторами.

ного оформлення: штатних працівників, звільнення працівників, відпустки та лікарняних, оподаткування заробітної плати (таблиця 8—12). Запропоновані Аналітичні відомості бізнес-планування та бюджетування заробітної плати та розрахунку економічної ефективності впливу заробітної плати на результати роботи підприємства (таблиці 13—14).

ВИСНОВКИ

У роботі удосконалено методику контролю заробітної плати, яка на відміну від існуючих включає в себе: анкету, загальний план, програму, робочі документи. Це надасть змогу охопити всі аспекти правильності документального оформлення штатних працівників, звільнен-

ня працівників, відпустки та лікарняних. Що поліпшить правильність ведення обліку та оподаткування заробітної плати, своєчасність відображення їх в звітності.

З метою удосконалення оподаткування обліку заробітної плати запропоновані форми Довідкових відомостей, які допоможуть здійснювати: штатних працівників, звільнення працівників, відпустки та лікарняних. Також розроблені Аналітичні відомості: бізнес-планування та бюджетування заробітної плати та розрахунку економічної ефективності впливу заробітної плати на результати роботи підприємства. Це допоможе скоротити час на оформлення документів, прискорити операції з оподаткування, відображення у фінансовій та по-

Таблиця 11. Довідкова відомість документального оформлення лікарняних

ПІБ працівника	Прийом паперового лікарняного	Надходження електронного лікарняного	Відображення дні лікарняних в таблиці обліку робочого часу	Відображення нарахування лікарняних у розрахунковій відомості	Оформлення графіку заміни працівника, який знаходиться на лікарняному	Примітки

Джерело: складено авторами.

Таблиця 12. Довідкова відомість оподаткування заробітної плати

ПІБ	Нарахування				Утримання			До видачі	ЄСВ
	зарплати	лікарняних	відпуски	разом	ПДФО	ВЗ	разом		

Джерело: складено авторами.

Таблиця 13. Аналітична відомість бізнес-планування та бюджетування заробітної плати

ПІБ	Факт			План			Відхилення		
	Зарплата	ЄСВ	Мін ЗП	Зарплата	ЄСВ	Мін ЗП	ЗП	ЄСВ	ЗП Від Мін ЗП

Джерело: складено авторами.

Таблиця 14. Аналітична відомість розрахунку ефективності впливу заробітної плати на результати роботи підприємства

Період	Доходи		Витрати						Ефективність		
	Загальні	За рахунок продуктивності	Загальні	У т.ч. ЗП	Виробничі	У т.ч. ЗП	Адміністративні	У т.ч. ЗП	зростання доходів	зменшення витрат	У т.ч. ЗП

Джерело: складено авторами.

датковій звітності, попередить можливість пропуску будь-якої інформації, оскільки можуть застосовуватися у роботі зручні шаблони документів. Також Аналітичні відомості допоможуть проводити бізнес-планування та бюджетування, нададуть можливість обліково-аналітичного забезпечення стартапів та допоможуть у підвищенні економічної ефективності підприємства та відновлення бізнесу країни.

Література:

1. Макаренко А.П., Меліхова Т.О., Бескос-та Г.М. Аудит : навч.-метод. посібник. Запоріжжя : ЗДІА, 2016. 184 с.
2. Макаренко А.П., Меліхова Т.О., Бескос-та Г.М. Організація і методика аудиту : навч.-метод. посібник. Запоріжжя : ЗДІА, 2015. 190 с.
3. Меліхова Т.О. Визначення витрат господарської діяльності підприємства. Бізнес Інформ. Харків : ХНЕУ, НДЦ індустріальних проблем розвитку НАН України, ВД "Інжек", 2013. № 3. С. 254—258.
4. Меліхова Т.О., Манойло Т.В. Проблемні аспекти відображення в обліку ТМЦ та обладнання при віднесенні до капітальних інвестицій відповідно до П(С)БО та МСФЗ. Вісник Дніпропетровського національного університету. Серія "Економіка". Дніпропетровськ: 2014, Вип. 3. № 10/1. Т. 22. С. 158—164.

5. Меліхова Т.О. Економічна безпека підприємства: формування, контроль, ефективність: монографія. Херсон:Видавничий дім "Гельветика", 2018. 632 с.

6. Меліхова Т. О., Шишига М. П. Удосконалення обліку і аудиту адміністративних витрат підприємства. Економіка та держава. 2020. № 11. С. 28—34. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.11.28

7. Макаренко А.П. Державний фінансовий контроль / А.П. Макаренко, І.Я. Максименко, Т.О. Меліхова, О. П. Зоря навч. посібник для вчн : [гриф ЗДІА]. Запоріжжя : ЗДІА, 2017. 280 с.

8. Maksymenko I., Melikhova T. Accounting and analytical procurement of state financial control and directions of its implementation in Ukraine. Baltic Journal of Economic Studies, Volume 3 Number 5. Riga: Publishing House "Baltija Publishing", 2017, P. 268—275.

9. Меліхова Т.О., Феофанова І.В., Магда Г.В. Удосконалення методики внутрішнього контролю утримань із заробітної плати та нарахувань на фонд оплати праці. Економіка та держава. 2019. № 1. С. 89—94. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.1.89

10. Меліхова Т.О., Алексютіна Т.В. Розробка системи знаків виявлених помилок для удосконалення аудиту розрахунків з постачальниками та підрядниками. Економічний форум. Луцьк : АНТУ, 2013. С. 391—396.

11. Maksymenko I., Melikhova T., Zorya O., Fatiukha N., Chumak O. Fiscal audit development in the system of budget process management. *Academy of Accounting and Financial Studies journal*, 2018. vol. 22, is. 6, 7 p.

12. Макаренко А.П., Меліхова Т.О., Подмешальська Ю.В., Чакалова Н.С. Бухгалтерський облік: навч.-метод. посібник. Запоріжжя : ЗДІА, 2018. 602 с.

13. Макаренко А. П., Меліхова Т.О., Чакалова Н.С. Інформаційна база заповнення спрощеної звітності — інструмент управління та фінансової безпеки. *Часопис економічних реформ*. 2014. № 1. С. 26—32.

14. Макаренко А. П., Меліхова Т.О., Чакалова Н.С. Удосконалення облікових реєстрів з метою своєчасного управління підприємством та контролю за його фінансовою безпекою. *Економічний вісник університету*. 2014. Вип. 22 (1). С. 85—95.

15. Макаренко А. П., Меліхова Т.О., Чакалова Н.С. Податкове планування та мінімізація податкових ризиків: навч. посібник : рек. вченою радою ЗДІА. Запоріжжя : ЗДІА, 2017. 260 с.

16. Макаренко А.П., Меліхова Т.О., Чакалова Н.С. Теорія і методика документування в обліку та аудиті: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти за рівнем бакалавра зі спеціальності 071 "Облік і оподаткування" за денною та заочною формою навчання, Запоріжжя: ЗНУ, 2020. 400 с.

17. Салига С.Я., Меліхова Т.О. Аудит податків суб'єктів господарювання : монографія. Запоріжжя : КПУ, 2011. 224 с.

18. Меліхова Т. О., Корнева А. В. Удосконалення методичних підходів до внутрішнього контролю нарахування заробітної плати для підвищення економічної безпеки підприємства. *Агросвіт*. 2020. № 1. С. 17—23. DOI: 10.32702/2306-6792.2020.1.17

19. Меліхова Т. О., Петренко А. Е. Удосконалення методики внутрішнього аудиту нарахування заробітної плати. *Агросвіт*. 2019. № 3. С. 38—47. DOI: 10.32702/2306-6792.2019.3.38

20. Макаренко А.П., Меліхова Т.О., Чакалова Н.С. Теорія і методика документування в обліку та аудиті : навчальний посібник для здобувачів вищої освіти за рівнем бакалавра зі спеціальності 071 "Облік і оподаткування" за денною та заочною формою навчання, Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 400 с.

21. Меліхова Т. О., Лисяк О. В. Удосконалення документування обліку та аудиту заробітної плати в управлінні підприємством. *Агросвіт*. 2021. № 21—22. С. 43—50. DOI: 10.32702/2306-6792.2021.21-22.43

22. Макаренко А. П., Меліхова Т. О., Подмешальська Ю. В., Чакалова Н. С. Теорія бухгалтерського обліку : навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності 071 "Облік і оподаткування" освітньо-професійної програми "Оподаткування, облік, контроль в управлінні підприємством". Запоріжжя : ЗНУ, 2022. 516 с.

23. Макаренко А. П., Меліхова Т. О., Кутчак Ю. М. Фінансовий облік II : навчальний посібник для здобувачів рівня вищої освіти бакалавра спеціальності 071 "Облік і оподаткування" освітньо-професійної програми "Оподаткування, облік, контроль в управлінні підприємством". Запоріжжя : ЗНУ, 2023. 368 с.

References:

1. Makarenko, A.P. Melikhova, T. O. and Beskosta, H. M. (2016), *Audyt [Audit]*, ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

2. Makarenko, A.P. Melikhova, T. O. and Beskosta, H. M. (2015), *Orhanizatsiya i metodyka audyt [Organization and method of audit]*, ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

3. Melikhova, T.O. (2013), "Determination of expenses of the economic activity of the enterprise", *Zhurnal "Biznes Inform"*, vol. 3, pp. 254—258.

4. Melikhova, T.O. and Manoylo, T. V. (2014), "Problematic aspects of the registration of the TMC and the equipment when attributed to capital investments in accordance with P (C) BO and IFRS", *Visnyk Dnipropetrovskoho natsionalnoho universytetu. Seriya "Ekonomika"*, vol. 10/1, pp. 158—164.

5. Melikhova, T.O. (2018), *Ekonomichna bezpeka pidpryyemstva: formirovanye, kontrol', efektyvnist' [Economic security of the enterprise: formation, control, efficiency]*, Kherson, Ukraine.

6. Melikhova, T. and Shyshyha, M. (2020), "Improving accounting and auditing of administrative costs of the enterprise", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 11, pp. 28—34. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.11.28

7. Makarenko, A.P. Maksymenko, I. YA. Melikhova, T. O. and Zorya, O.P. (2017), *Derzhavnyy finansovyy kontrol', [State financial control]*, ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

8. Maksymenko, I. and Melikhova, T. (2017), "Accounting and analytical procurement of state financial control and directions of its implementation in Ukraine", *Baltic Journal of Economic Studies*, Vol. 3, No. 5, pp. 268—275.

9. Melikhova, T., Feofanova, I. and Magda, G. (2019), "Improvement of internal control method

of deductions from wage and accruals to payroll", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 1, pp. 89—94. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.1.89

10. Melikhova, T.O. and Alekseytina, T.V. (2013), "Development of a system of signs of detected errors to improve the audit of payments with suppliers and contractors", *Ekonomichnyy forum*, pp. 391—396.

11. Maksymenko, I. Melikhova, T. Zorya, O. Fatiukha, N. and Chumak, O. (2018), "Fiscal audit development in the system of budget process management", *Academy of Accounting and Financial Studies journal*, vol. 22, pp. 6, 7.

12. Makarenko, A.P. Melikhova, T.O. Podmeshalska, Y.V. and Chakalova, N.S. (2018), *Bukhhalterskyi oblik: navch.-metod. posibnyk* [Accounting: teaching method. manual], ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

13. Makarenko, A. P. Melikhova, T. A. and Chakalova, N. S. (2014), "Information base for filling in simplified reporting — a tool for management and financial security", *Chasopys ekonomichnykh reform*, vol. 1, pp. 26—32.

14. Makarenko, A. P. Melikhova, T. A. and Chakalova, N. S. (2014), "Improving accounting records in order to manage the enterprise in a timely manner and monitor its financial security", *Ekonomichnyy visnyk universytetu*, vol. 22 (1), pp. 85—95.

15. Makarenko, A.P., Melikhova, T.O. and Chakalova, N.S. (2017), *Podatkove planuvannya ta minimizatsiya podatkovykh ryzykiv: navch. posibnyk* [Tax planning and minimization of tax risks: teaching. manual], ZDIA, Zaporizhzhya, Ukraine.

16. Makarenko, A.P. Melikhova, T.O. and Chakalova, N.S. (2020), *Teoriya i metody dokumentuvannya v obliku ta audyti* [Theory and methods of documentation in accounting and auditing], ZNU, Zaporizhzhya, Ukraine.

17. Salyha, S.YA. and Melikhova, T.O. (2011), *Audyt podatkiv sub'ektiv hospodariuvannya* [Audit of Taxes of Business Entities], KPU, Zaporizhzhya, Ukraine.

18. Melikhova, T. and Korneva, L. (2020), "Improvement of methodological approach to internal control of payroll calculation for company economic security enhancement", *Agrosvit*, vol. 1, pp. 17—23. DOI: 10.32702/2306-6792.-2020.1.17

19. Melikhova, T. and Petrenko, A. (2019), "Improvement of the method of payroll internal audit", *Agrosvit*, vol. 3, pp. 38—47. DOI: 10.32702/2306-6792.2019.3.38

20. Makarenko, A.P., Melikhova, T. O. and Chakalova, N.S. (2020), *Teoriya i metody*

dokumentuvannya v obliku ta audyti [Theory and methods of documentation in accounting and auditing], ZNU, Zaporizhzhya, Ukraine.

21. Melikhova, T. and Lysiak, O. (2021), "Improving the documentation of accounting and audit of wages in enterprise management", *Agrosvit*, vol. 21—22, pp. 43—50.

22. Makarenko, A.P., Melikhova, T. O., Podmeshalska, Y. V. and Chakalova, N.S. (2022), *Teoriya bukhalters'koho obliku*. [Theory of accounting: a study guide for higher education bachelor degree holders], ZNU, Zaporizhzhya, Ukraine.

23. Makarenko, A. P., Melikhova, T. O. and Kutchak Yu. M. (2023), *Finansovyy oblik II*. [Financial accounting II], ZNU, Zaporizhzhya, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 03.11.2023 р.

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України (Категорія «Б») з

ЕКОНОМІЧНИХ НАУК та ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

(Наказ Міністерства освіти і науки України
№ 886 від 02.07.2020)

Спеціальності - 051, 071, 072, 073, 075, 076, 281, 292

УДК 336.143.2:332.14

О. В. Глущенко,
д. е. н., завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-5856-3373>
М. А. Швайко,
к. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3911-0392>
А. В. Хмельков,
к. держ. упр., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5470-604X>
В. В. Гончаренко,
Студентка спеціальності 072 "Фінанси, банківська справа та страхування",
Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5856-3373>

DOI: 10.32702/2306-6792.2023.24.42

ДЕПОЗИТНА ПОЛІТИКА БАНКУ

О. Hlushchenko,
Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Professor of the Department
of Finances, Banking, and Insurance, V. N. Karazin Kharkiv National University
M. Shvayko,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department
of Finances, Banking, and Insurance, V. N. Karazin Kharkiv National University
A. Khmelkov,
PhD in Public Administration, Associate Professor of the Department
of Finance, Banking and Insurance, V. N. Karazin Kharkiv National University
V. Honcharenko,
Student of the special. 072 "Finance, banking and insurance",
V. N. Karazin Kharkiv National University

DEPOSIT POLICY OF THE BANK

Метою статті є дослідження процесу формування та реалізації депозитної політики банку та перспектив її розвитку. В умовах сьогодення банківські установи, які виступають на фінансовому ринку посередниками, акумулюючи вільні ресурси клієнтів, вкладають ці кошти в дохідні активи, стикнулись з проблемою різкого відтоку заощаджень населення, зокрема, з строкових депозитів, через повномасштабне вторгнення росії в Україну. Ця тенденція негативно вплинула на діяльність банків, на їх ліквідність, доходи і для деяких банків викликала загрозу їх подальшому існуванню на вітчизняному ринку. Так, банківська система України витримала найбільшу хвилю відтоку депозитних ресурсів. Наразі банківські установи потребують нарощення своєї депозитної бази, шляхом заохочування клієнтів повертати кошти на рахунки, на довгостроковий термін і в цьому розрізі проблема процесу формування та реалізації депозитної політики банку та перспектив її розвитку набуває первісного значення і актуальності, адже депозитні кошти відіграють важливу роль не лише у функціонуванні банку, але й економіки країни в цілому, саме тому банкам необхідно здійснювати аналіз та удосконалення депозитної політики.

Депозитна політика банку це сукупність заходів, методів та інструментів щодо залучення коштів вкладників, в розмірах необхідних для забезпечення формування достатнього рівня депозитної бази, з метою здійснення активних операцій, що дозволяє банку бути конкурентоспроможним на грошовому ринку та отримувати прибуток. Виділяють два види державної депозитної політики — консервативну та ліберальну, впливають на визначення мети та завдань депозитної політики. В роботі також наведено групування депозитів за різними класифікаційними ознаками. Найбільше значення з точки зору планування та проведення депозитних операцій має саме класифікація за строком використання.

The article is aimed at studying the process of formation and implementation of the bank's deposit policy and prospects for its development. In today's conditions, banking institutions that act as intermediaries in the financial market, accumulating free resources of clients and investing these funds in profitable assets, have faced the problem of a sharp outflow of household savings, in particular, from term deposits, due to Russia's full-scale invasion of Ukraine. This trend had a negative impact on banks' operations, liquidity, and revenues, and for some banks threatened their continued existence in the domestic market. Thus, the Ukrainian banking system has withstood the largest wave of deposit outflows. At present, banking institutions need to increase their deposit base by encouraging customers to return funds to their accounts for a long-term period, and in this context, the problem of the process of forming and implementing the bank's deposit policy and the prospects for its development is of primary importance and relevance, since deposit funds play an important role not only in the functioning of the bank, but also in the country's economy as a whole, which is why banks need to analyse and improve their deposit policy.

The bank's deposit policy is a set of measures, methods and instruments for attracting depositors' funds in the amount necessary to ensure the formation of a sufficient level of the deposit base for the purpose of conducting active operations, which allows the bank to be competitive in the money market and make a profit. Two types of the state deposit policy are distinguished — conservative and liberal, which influence the definition of the goal and objectives of the deposit policy. The paper also provides a grouping of deposits by various classification criteria. From the point of view of planning and conducting deposit operations, the classification by maturity is of the greatest importance.

Ключові слова: депозитна політика, банк, види депозитної політики, класифікація депозитів, механізм формування та реалізації депозитної політики, ефективність депозитної політики.

Key words: deposit policy, bank, types of deposit policy, classification of deposits, mechanism of formation and implementation of deposit policy, efficiency of deposit policy.

ВСТУП

Банки, як основні інститути фінансового ринку, відіграють провідну роль в економіці. Банківські установи акумулюють кошти суб'єктів ринку з метою їх подальшої трансформації у кошти необхідні для проведення активних банківських операцій, внаслідок чого економіка насичується інвестиційними ресурсами. Таким чином, банки реалізують перерозподіл коштів від економічних суб'єктів у яких є їх надлишок, до тих, які відчують в них потребу. Ефективність виконання даної функції банків напряму залежить від наявності достатнього рівня залучених грошових коштів. Саме з метою збільшення обсягів залучених грошових коштів, в банках формується та реалізується депозитна політика.

На сучасному етапі розвитку банківської діяльності України проблема ефективності формування та реалізації депозитної політики банків України є однією з найактуальніших. Проте ок-

ремі аспекти теорії та практики даного питання залишаються дискусійними та потребують подальших наукових досліджень і розробок у напрямі їх удосконалення. Зокрема, це стосується механізму формування та реалізації депозитної політики банку, шляхів підвищення ефективності депозитної політики банків. Необхідність ефективного розв'язання цих питань зумовлює актуальність теми дослідження.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження процесу формування та реалізації депозитної політики банку та перспектив її розвитку.

Завданнями статті є:

- охарактеризувати сутність та характеристики депозитної політики;
- розглянути види депозитної політики та класифікацію депозитів;
- розкрити механізм формування та реалізації депозитної політики банків;

— провести аналіз депозитної політики в банках України та оцінити її ефективність;

— розглянути основні проблеми в реалізації депозитної політики банків;

— обґрунтувати загальні шляхи підвищення ефективності депозитної політики банків.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що виникають в процесі формування та реалізації депозитної політики банку.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та практичні підходи до формування та реалізації депозитної політики банку.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Проблемами процесу формування та реалізації депозитної політики банку займалися багато науковців. З них можна виділити праці таких як Бартош О.М. [4], Матлага Л.О. [16], Руда О.Л. [11], Сенищ П.М. [13], Синяк А.А. [9], Тертична Н.В. [12] та інших зарубіжних і вітчизняних науковців.

Зокрема, суть депозитної політики досліджено у працях Бартош О.М. [4], Синяк А.А. [9] та інших. Механізм формування депозитної політики банку досліджено у праці Сенищ П.М. [13]. Питання щодо шляхів удосконалення депозитної політики банку розглядали у своїх працях Синяк А.А. [9], Тертична Н.В. [12] та інші.

Проте окремі аспекти теорії та практики даного питання залишаються дискусійними та потребують подальших наукових досліджень і розробок у напрямі їх удосконалення. Зокрема, це стосується механізму формування та реалізації депозитної політики банку, шляхів підвищення ефективності депозитної політики банків. Необхідність ефективного розв'язання цих питань зумовлює актуальність теми дослідження.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

При написанні статті застосовувалися загальнонаукові та спеціальні методи пізнання досліджуваних явищ і процесів. При проведенні дослідження використано діалектичний метод та системний підхід до розкриття методичних аспектів формування депозитної політики банку; різні загальнонаукові методи: аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, узагальнення, тощо; методи економіко-статистичного аналізу: табличний, графічний, групування, класифікації.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Депозитна політика є однією зі складових частин широкого спектру політики банку. Вона являє собою складне економічне явище, її суть розглядається в наукових працях як зарубіжних, так і вітчизняних учених, однак слід зазначити, що серед учених донині немає єдиної точки зору щодо визначення сутності даного поняття [3].

Так, на думку О.М. Бартош та Б.С. Грибенкин — "... це стратегія і тактика банку щодо залучення грошових коштів вкладників та інших кредиторів і визначення найефективнішої комбінації таких джерел" [4; 5].

С.М. Еш трактує дане поняття як "... комплекс заходів щодо формування асортименту високоякісних депозитних послуг, різноманітних форм і методів залучення коштів із метою гарантування стійкості і надійності депозитної бази для забезпечення конкурентних переваг банку на фінансовому ринку" [6].

А.М. Мороз, М.І. Савлук, та М.Ф. Пуховкіна вважають, що депозитна політика це — "... у широкому розумінні це стратегія та тактика банків при здійсненні ними діяльності щодо залучення фінансових ресурсів, з метою повернення та при організації й управління депозитним процесом. У вузькому розумінні — це стратегія і тактика банків в аспекті організації депозитного процесу" [7].

Герасименко Р.А., Хорошева Е.И., Герасименко В.В. вважають, що депозитна політика — "... це банківська політика щодо залучення грошових коштів вкладників у депозити (вклади) та ефективного управління процесом залучення цих коштів" [8].

На думку А.А. Синяк — "... це механізм реалізації інтересів усіх суб'єктів депозитного ринку, спрямований на оптимізацію витрат щодо залучення коштів на депозитному ринку за умови їх ефективного використання" [9].

На основі аналізу визначень запропонованих різними дослідниками, нами виокремлено три наукові підходи до трактування сутності депозитної політики. Зокрема науковці розглядають депозитну політику як: 1) як стратегію та тактику банку; 2) як систему заходів в контексті управління; 3) як елемент процесу управління у широкому та вузькому аспектах.

Два перших підходи до визначення змісту поняття "депозитна політика" (як стратегії та тактики банку; як системи заходів в контексті управління), на наш погляд, є дещо обмеженими. Це пов'язано з тим, що дослідники розглядають депозитну політику лише в контексті одного окремо визначеного напрямку. Третій підхід поєднує в собі два перших підходи та є найбільш розповсюдженим у науковій літературі.

На нашу думку, депозитна політика банку — "... це сукупність заходів, методів та інструментів щодо залучення коштів вкладників, в розмірах необхідних для забезпечення формування достатнього рівня депозитної бази, з метою здійснення активних операцій, що дозволяє банку бути конкурентоспроможним на грошовому ринку та отримувати прибуток".

Важливу роль у формуванні та реалізації депозитної політики банків відіграє Національний банк України. Його заходи спрямовані на регла-

ментацію правил щодо залучення депозитів і формування банківських ресурсів. Виділяють два види державної депозитної політики — консервативна та ліберальну, впливають на визначення мети та завдань депозитної політики. Щодо класифікації депозитної політики, то є поміркована, агресивна та консервативна політики.

Положення "Про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами" визначає такі види депозитів: вклади (депозити) на вимогу; вклади (депозити) строкові [10].

На практиці у кожному банку депозитна політика повинна охоплювати два такі напрями: "... по-перше це формування змісту самої депозитної політики, а по-друге, вона повинна містити конкретні організаційно-управлінські заходи, спрямовані на її реалізацію. Вихідними моментами для реалізації обидвох напрямів є цілі і завдання депозитної політики, а також її елементи, визначені відповідно до загальної мети діяльності банку як ринкової фірми, що отримує відображення у належному рівні прибутковості та ліквідності як основних критеріїв функціонування банківської установи" [11].

Розробка депозитної політики починається з визначення її елементів. Тому депозитна політика розглянута комплексно як сукупність утворюючих її елементів, яка включає в себе наступні основні блоки: методологічний блок; функціональний блок; інструментальний блок та інституційний блок [12].

Методологічний блок включає: основні принципи депозитної політики, об'єкти депозитної політики, цілі і завдання, виконання яких сприяє поліпшенню кількісних і якісних показників діяльності комерційного банку і, як наслідок, його розвитку.

Функціональний блок об'єднує елементи депозитної політики, характеризують її функції і порядок їх виконання, маючи на увазі, що управління депозитними ресурсами банку здійснюється в тому числі для забезпечення прийнятного рівня рентабельності та ліквідності банку. Функції банку при проведенні депозитної політики включають: стимулювання, підтримка оптимального співвідношення між активами і пасивами, підтримання ліквідності банку, контроль і т.д.

Інструментальний блок включає: сукупність прийомів, способів, методів і засобів досягнення цілей депозитної політики, в тому числі критерії якості депозитної політики; види депозитних рахунків клієнтів банку; матеріально-речові документи, що підтверджують наявність депозиту в банку і т.д.

Щодо порядку формування та реалізації депозитної політики, то він включає в себе ряд етапів, які спрямовані на виконання мети і завдань, які банк ставить перед собою. Це дозволяє зробити висновки, що кожен з етапів безпосередньо

пов'язаний з іншими і є обов'язковим для формування оптимальної і правильної депозитної політики

З метою не лише стабілізації обсягів депозитного портфеля, а і його постійного приросту, банк повинен систематично вивчати запити вкладників, аналізувати ситуацію на фінансовому ринку України, оцінювати економічний стан в державі, швидко модифікувати механізм реалізації депозитної політики відповідно до нових пріоритетів. У цьому контексті пропонуємо схему адаптивного механізму формування депозитної політики банку, який забезпечує її гнучкість і високий рівень реагування на чинники як внутрішнього, так і зовнішнього середовища банку. Вказані факти дають змогу зробити висновки, що кожен з вказаних елементів формування депозитної політики комерційного банку безпосередньо пов'язаний з іншими і є обов'язковим для забезпечення ефективності депозитної політики і повноцінної організації депозитного процесу. Формування цілей депозитної політики безпосередньо залежить від рівня кадрового забезпечення банку, рівня його інформаційного забезпечення та дотримання вимог законодавства.

Депозитна політика комерційних банків України упродовж останніх років зазнала суттєвих змін. Характерною особливістю депозитної політики банків України у 2018—2022 рр. є стійке збільшення обсягів вкладень фізичних та юридичних осіб, незважаючи на пандемію Covid-19 та війну. Гривневі вклади населення зросли з початку війни приблизно на 20%.

Загальна тенденція до збільшення депозитного портфелю банків зумовлена відновленням довіри до банківської системи, а також існуванням Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, який у період воєнного стану та три місяці після його припинення здійснюватиме повну компенсацію вкладникам суми вкладу, після закінчення цього періоду — 400 тис. грн, а з 1 січня 2023 р. — 600 тис. грн (до війни сума відшкодування складала 200 тис. грн).

У 2021 р. строкові депозити склали 31,4%, а поточні — 68,6% від загального обсягу. Висока частка поточних вкладів значно знижує ліквідність банку. Як свідчить практика, оптимальний рівень депозитів до запитання в ресурсній базі має бути в межах 30% [15].

Впродовж 2018—2019 рр. кошти на депозити як в національній, так і в іноземній валюті залучалися банками під досить високі ставки. У банківській системі був недостатній рівень капіталізації, тому пріоритетним завданням комерційних банків стало нарощення обсягів залучених коштів. Однак з 2020 р. відсотки закладами почали помітно знижуватися, в 2021—2022 рр. ця тенденція збереглась, що було зумовлено зниженням облікової ставки НБУ до 6—8% у 2020—2021 рр.

Отже, залучення депозитних коштів є дуже важливим для банківської системи України оскільки сприяє вдосконаленню діяльності банків в процесі формування своїх ресурсів і збереженню їх конкурентних переваг.

Сучасний етап розвитку банківської сфери, що проходить в умовах загостреної конкуренції, періодичних кризових процесів на світовому фінансовому ринку та військових дій росії на території України, характеризується різноманітністю банківських операцій; упровадженням новітніх послуг як для фізичних, так і для юридичних осіб. Однак сьогоднішні позиції української банківської практики проведення депозитних операцій досить слабкі, тож вони потребують багатьох змін [16].

Узагальнюючи проведені дослідження, практику діяльності банків, думки вчених, можемо визначити основні проблеми ринку депозитних операцій України. Так, Я.В. Колеснік та І.С. Землякова визначають наступні проблеми: "... відсутність загальної узгодженої політики монетарного, фінансового та фіскального секторів економіки; низький рівень приросту ВВП, що не досягнув кризового рівня; падіння рівня життя населення та скорочення обсягів виручки від реалізації підприємств реального сектору економіки; високі інфляційні очікування суб'єктів господарювання; неефективність управління фінансовими ресурсами на рівні депозитних корпорацій, як то спрямованість надлишкових ресурсів у державні цінні папери, скорочення кількості довгострокових кредитних операцій, їхня зависока вартість та інші" [17].

Ю.П. Макаренко, В.В. Хацько до проблем залучення коштів від клієнтів на депозитні рахунки відносять: "... низькі відсоткові ставки при вкладенні коштів на депозит до запитання та вклади в іноземній валюті, агресивна політика багатьох банків щодо підключення накопичувальних послуг типу скарбничка, пролонгації депозитних договорів і наявність певних труднощів із поверненням суми вкладу навіть після закінчення строку договору, суворі умови і штрафи у разі дострокового розірвання депозитного договору" [18].

Виходячи з наведених проблем, варто сформувати рекомендації для підвищення ефективності депозитної політики банків України. Основні напрями поліпшення ефективності депозитної політики банків, що передбачають запровадження та розширення інноваційних банківських послуг, на наш погляд, ґрунтовно характеризують К.Л. Ларіонова та Т.В. Донченко:

а) відновлення довіри вкладників до банків: посилення захисту депозитних коштів фізичних та юридичних осіб, через удосконалення та посилення жорсткості у питаннях законодавчого та нормативно-правового регулювання; вдосконалення правового регулювання захисту депозитних коштів

фізичних, а також юридичних осіб; формування бездоганної ділової репутації банку; забезпечення фінансової стійкості та надійності банку; систематичний моніторинг потреб, інтересів і запитів вкладників — юридичних та фізичних осіб; підвищення рівня сервісу обслуговування клієнтів, надання найзручніших форм депозитного обслуговування;

б) модернізація депозитної політики на засадах сучасних запитів: постійний аналіз ринку депозитних ресурсів та адаптації до умов його функціонування; формування банками адекватних сучасним тенденціям розвитку банківського сектору процентних ставок за депозитними залученнями, утримання коштів клієнтів на депозитних рахунках при співрозмірних витратах на залучення грошових ресурсів та їх подальшого інвестування в реальну економіку; підвищення комунікабельності та кваліфікованості банківських працівників; оптимізація спектру депозитних послуг шляхом широкого використання інноваційних інструментів залучення вкладів (мультивалютних, індексованих, гібридних, умовних, спеціальних накопичувальних та структурованих); поєднання традиційного обслуговування клієнтів з сучасними інноваційними системами та продуктами; врахування інтересів певного сегмента споживачів, на який орієнтується банківська установа;

в) підвищення зацікавленості у розміщенні коштів на вкладних рахунках: комплексне обслуговування клієнтів шляхом надання додаткових видів послуг закладами; втілення у систему відкриття та обслуговування депозитних рахунків принципів простоти, надійності, доступності та лояльності; застосування банками фінансових та нефінансових методів маркетингової політики для підвищення мотивації клієнтів — фізичних і юридичних осіб у розміщенні своїх заощаджень на депозитні рахунки банку; зміна підходу до якості обслуговування клієнтів через запровадження та оновлення сучасних нових інформаційних технологій у банківській сфері, а також підвищення кваліфікації працівників банку [19].

Взагалі акцентуємо увагу саме на вдосконаленні діючої депозитної політики. Так, на нашу думку, вітчизняним доцільно: проводити політику залучення нових клієнтів та розширення спектру послуг існуючих шляхом позиціонування депозитних послуг при проведенні рекламної кампанії; орієнтація існуючих власників депозитів, на подовження термінів вкладень, шляхом надання якісного сервісу, презентацією супроводжуючих послуг чи додаткових вигід для клієнта; реструктуризація депозитної політики щодо термінів: акцентування уваги клієнтів на довгострокових депозитах. Така політика дозволить банкам забезпечити достатній рівень ресурсної бази, а також її перерозподіл у високоліквідні або ліквідні активи.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити наступні висновки. Депозитна політика банку це сукупність заходів, методів та інструментів щодо залучення коштів вкладників, в розмірах необхідних для забезпечення формування достатнього рівня депозитної бази, з метою здійснення активних операцій, що дозволяє банку бути конкурентоспроможним на грошовому ринку та отримувати прибуток. Виділяють два види державної депозитної політики — консервативна та ліберальна, впливають на визначення мети та завдань депозитної політики. Щодо класифікації депозитної політики, то є поміркована, агресивна та консервативна політики. В роботі також наведено групування депозитів за різними класифікаційними ознаками. Слід зазначити, що найбільше значення з точки зору планування та проведення депозитних операцій має саме класифікація за строком використання. На практиці у кожному банку депозитна політика повинна охоплювати два такі напрями: по-перше це формування змісту самої депозитної політики, а по-друге, вона повинна містити конкретні організаційно-управлінські заходи, спрямовані на її реалізацію. Вихідними моментами для реалізації обидвох напрямів є цілі і завдання депозитної політики, а також її елементи, визначені відповідно до загальної мети діяльності банку як ринкової фірми, що отримує відображення у належному рівні прибутковості та ліквідності як основних критеріїв функціонування банківської установи. Депозитна політика комерційних банків України упродовж останніх років зазнала суттєвих змін. Характерною особливістю депозитної політики банків України у 2018—2022 рр. є стійке збільшення обсягів вкладень фізичних та юридичних осіб, незважаючи на пандемію Covid-19 та війну. Гривневі вклади населення зросли з початку війни приблизно на 20%.

Але, сьогоднішні позиції української банківської практики проведення депозитних операцій досить слабкі. Виходячи з цього, варто сформулювати рекомендації для підвищення ефективності депозитної політики банків України. Взагалі акцентуємо увагу саме на вдосконаленні діючої депозитної політики. Так, на нашу думку, вітчизняним доцільно: проводити політику залучення нових клієнтів та розширення спектру послуг існуючих шляхом позиціонування депозитних послуг при проведенні рекламної кампанії; орієнтація існуючих власників депозитів, на подовження термінів вкладень, шляхом надання якісного сервісу, презентацією супроводжуючих послуг чи додаткових вигід для клієнта; реструктуризація депозитної політики щодо термінів: акцентування уваги клієнтів на довгострокових депозитах. Така політика дозволить банкам забезпечити достатній рівень ресурсної бази, а також її перерозподіл у високоліквідні або ліквідні активи.

Література:

1. Глуценко О. В. Оцінка сучасного стану каналу очікувань монетарного трансмісійного механізму України // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2015. № 2 (19). С. 195—205.
2. М. L. Shvayko, N. O. Grebeniuk (2020.) CURRENT CREDITING INSTRUMENTS INFLUENCING INVESTMENT CLIMATE IN UKRAINE. Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky — Financial and credit activities: problems of theory and practice, (Індекс Web of Science) Vol 1, No 32 (2020) (http://fkd.org.ua/issue/view/12179%22%20%5Ct%20%22_parent) [in English]. p. 414—423
3. Мельникова І.М. Маркетингова політика комерційного банку на депозитному ринку. К.: КНТЕУ, 2009. 197 с.
4. Бартош О.М. Депозитна політика банку та основні етапи її формування. Вісник Університету банківської справи національного банку України. 2018. № 3. С. 98—101.
5. Грибенкин Б.С. Управління депозитними ресурсами банку. Управління розвитком. 2019. № 4 (144). С. 80—83.
6. Еш С.М. Депозитна політика комерційного банку та напрями її вдосконалення в умовах економічної кризи банків. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9499/1/DEPOZITIC%20POLICY%20OF.pdf>. (дата звернення 17.11.2023).
7. Банківські операції: підручник / А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна та ін.; За ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Мороза. 2-ге вид., випр. і доп. К.: КНЕУ, 2002. 476 с.
8. Герасименко Р.А., Хорошева Е.И., Герасименко В.В. Депозитная политика банков и факторы, влияющие на ее формирование. Финансы, учет, банки. 2019. № 1 (17). С. 141—150.
9. Синяк А.А. Возможные напрями удосконалення депозитної політики комерційних банків України на сучасному етапі. URL: <http://www.masters.donntu.edu.ua/2018/iem/sinyak/library/article2.htm> (дата звернення 07.11.2023).
10. Про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами: Постанова Правління Національного банку України від 03.12.2003 р. № 516. Дата оновлення 01.08.2022. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1256-03> (дата звернення 07.11.2023).
11. Руда О.А., Маркуш К.Г. Депозитна політика банку та механізм її реалізації. Економіка та держава. 2018. № 11. С. 81—84.
12. Тертична Н.В. Удосконалення механізму формування депозитної політики комерційних банків України. Науковий вісник ЛНАУ. 2019. № 6. С. 141—147.
13. Сениш П.М. Механізм формування депозитної політики банку. Вісник Хмельницького

національного університету. Економічні науки. 2019. № 5 (2). С. 242—247.

14. Основні показники діяльності банків. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/> (дата звернення: 17.11.2023).

15. Мулик Т. О. Аналіз депозитних операцій банків: стан, проблеми та вдосконалення. *Modern Economics*. 2021. № 28. С. 75—84.

16. Матлага Л.О., Васирина П.В. Проблеми та тенденції розвитку депозитної політики банківських установ України. Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр ТНЕУ "Економічна думка", 2021. Том 15. № 1. С. 274—283.

17. Колесник Я.В., Землякова І.С. Сучасний стан та перспективи розвитку пасивних операцій банківського сектору економіки України. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 34. С. 150—153.

18. Макаренко Ю. П., Хацько В. В. Оцінка управління депозитним портфелем комерційного банку на прикладі АТ "ОТП банк". Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 1. С. 39—45.

19. Ларіонова К. А., Донченко Т. В. Аналіз та тенденції розвитку депозитного ринку України. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2019. № 2. С. 159—167.

References:

1. Hluschenko, O. V. (2015), "Assessment of the current state of the expectations channel of monetary transmission mechanism of Ukraine", *Finansovo-kredytna diial'nist': problemy teorii ta praktyky*, vol. 2 (19), pp. 195—205.

2. Shvayko, M. L. and Grebeniuk, N. O. (2020), "Current crediting instruments influencing investment climate in Ukraine", *Finansovo-kredytna diial'nist': problemy teorii ta praktyky*, Vol 1, No. 32, pp. 414—423, available at: http://fkd.org.ua/issue/view/12179%22%20%5Ct%20%22_parentp (Accessed 05 Dec 2023).

3. Melnikova, I.M. (2009), *Marketynhova polityka komertsijnoho banku na depozytnomu rynku* [Marketing policy of a commercial bank in the deposit market], KNEU, Kyiv, Ukraine.

4. Bartosh, O.M. (2018), "The bank's deposit policy and the main stages of its formation", *Bulletin of the University of Banking of the National Bank of Ukraine*, vol. 3, pp. 98—101.

5. Hrybenkin, B.S. (2019), "Management of deposit resources of the bank", *Development management*, vol. 4 (144), pp. 80—83.

6. Ash, S.M. (2010), "Deposit policy of a commercial bank and directions for its improvement in the conditions of the economic crisis of banks", available at: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9499/1/DEPOSITIC%20-POLICY%20OF.pdf> (Accessed 17.11.2023).

7. Moroz, A.M. Savluk, M.I. and Pukhovkina M.F. (2002), *Bankivs'ki operatsii* [Banking operations], KNEU, Kyiv, Ukraine.

8. Gerasymenko, R.A., Khorosheva, E.I. and Gerasymenko, V.V. (2019), "Deposit policy of banks and factors affecting its formation", *Finance, accounting, banks*, vol. 1 (17), pp. 141—150.

9. Sinyak, A.A. (2018), "Possible ways of improving the deposit policy of commercial banks of Ukraine at the current stage", available at: <http://www.masters.donntu.edu.ua/2018/iem/sinyak/library/article2.htm> (Accessed 07.11.2023).

10. Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine (2022), "On the procedure for deposit (deposit) transactions with legal entities and individuals by banks of Ukraine", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1256-03> (Accessed 07.11.2023).

11. Ruda, O.L. and Markush, K.G. (2018), "The bank's deposit policy and its implementation mechanism", *Economy and the state*, vol. 11, pp. 81—84.

12. Tertychna, N.V. (2023), "Improvement of the deposit policy formation mechanism of commercial banks of Ukraine", available at: <http://archive.nbuv.gov.ua/> (Accessed 11/13/2023).

13. Senishch, P.M. (2019), "The mechanism of formation of the bank's deposit policy", *Bulletin of the Khmelnytskyi National University. Economic sciences*, vol. 5 (2), pp. 242—247.

14. minfin (2023), "Main indicators of banks' activity", available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/> (access date: 11/17/2023).

15. Mulyk, T.O. (2021), "Analysis of bank deposit operations: state, problems and improvements", *Modern Economics*, vol. 28, pp. 75—84.

16. Matlaga, L.O. and Vasylyna, P.V. (2021), "Problems and trends in the development of the deposit policy of banking institutions of Ukraine", *Economic analysis: coll. of science papers Ternopil National University of Economics*. Vol. 15, No. 1, pp. 274—283.

17. Kolesnik, Y.V. and Zemlyakova, I.S. (2018), "The current state and prospects for the development of passive operations of the banking sector of the Ukrainian economy", *Black Sea Economic Studies*, vol. 34, pp. 150—153.

18. Makarenko, Y. P. and Khatsko, V. V. (2021), "Evaluation of deposit portfolio management of a commercial bank on the example of JSC "OTP Bank", *Investments: practice and experience*, vol. 1, pp. 39—45.

19. Larionova, K. L. and Donchenko, T. V. (2019), *Analysis and development trends of the deposit market of Ukraine*. Bulletin of the Khmelnytskyi National University. Economic sciences, vol. 2, pp. 159—167.

Стаття надійшла до редакції 11.12.2023 р.

УДК 633.162: 658.5:658.8

О. В. Бухало,

к. е. н., доцент кафедри економіки та бізнесу,

Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7776-6517>

В. Ю. Кузіна,

здобувач наукового ступеня доктора філософії з економіки,

Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6944-9194>

DOI: 10.32702/2306-6792.2023.24.49

АГРОКЛІМАТИЧНА ЗАЛЕЖНІСТЬ КОН'ЮНКТУРИ РИНКУ ПИВОВАРНОГО ЯЧМЕНЮ

O. Bukhalo,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economics
and Business, State University of Biotechnology, Kharkiv, Ukraine

V. Kuzina,

Candidate of the scientific degree of Doctor of Philosophy in Economics,
State University of Biotechnology, Kharkiv, Ukraine

AGROCLIMATIC DEPENDENCE OF THE MALTING BARLEY MARKET CONDITIONS

Проаналізовано структуру зовнішньої торгівлі ячменем, Акцент статті спрямований на дослідження причин зростання імпорту ячменю державою, яка утримує стійку лідируючу позицію серед експортерів на світовому ринку зерна. З'ясовано, що левову долю імпортованого ячменю становить зернопродукція пивоварного призначення. Проведено оцінку ринку пивоварного ячменю в Україні з позицій формування пропозиції і попиту, визначено обсяги та потенціал його виробництва. Охарактеризовані: механізм виробничо-комерційних відносин між ринкоформуючими суб'єктами, порядок ціноутворення та особливості інтегрованих до європейських нормативів вимог з якості. У статті наголошується, що транснаціональні особливості у виробничо-комерційній діяльності солодових компаній, що працюють в Україні, можуть мати ознаки монопольного тиску та суттєво впливати на ефективність партнерських відносин для сільськогосподарського товаровиробника. Визначено якість як визначальний критерій виробничо-комерційних відносин на ринку пивоварного ячменю та узагальнюючим показником ефективності виробничої діяльності підприємств. Автори роблять висновок, що основними причинами неузгодженості у взаємовідносинах сторін або відмови господарств від подальшої співпраці є незадовільна, проти гранично встановлених вимог, якість та порівняно низький рівень компенсації додаткових витрат закупівельною ціною. Досліджено причинно-наслідковий зв'язок між гідротермічними умовами вегетації та якістю врожаю зерна пивоварного ячменю. Зроблено висновки, що агрокліматичний вплив на стабільність кон'юнктури вітчизняного ринку ячменю пивоварного призначення досить відчутний і протистояти його негативному впливу аграрій в змозі лише шляхом вдосконалення технології, дотримання рекомендованого регламенту в частині строків посіву, норм висіву, чіткого дотримання застосування добрив та інтегрованого захисту. Нівелювати проблеми ринку пивоварного ячменю агрокліматичного характеру впливу змогло б формування дієвої державної системи страхування від ризиків природного характеру та більш лояльні принципи ціноформування від солодових корпорацій.

The structure of foreign trade in barley is analyzed. The article focuses on studying the reasons for the growth of barley imports by the state, which holds a stable leading position among exporters in the world grain market. It has been found that the lion's share of imported barley is grain products for brewing purposes. The assessment of the malting barley market in Ukraine from the standpoint of supply and demand formation is carried out, the volumes and potential of its production are determined. The mechanism of production and commercial relations between market participants, pricing and peculiarities of quality requirements integrated into European standards are described. The article emphasizes

that transnational features in the production and commercial activities of malt companies operating in Ukraine may have signs of monopoly pressure and significantly affect the effectiveness of partnership relations for an agricultural producer. The article defines quality as a defining criterion of production and commercial relations in the market of malting barley and a generalised indicator of efficiency of production activity of enterprises. The authors conclude that the main reasons for the inconsistency in the relations of the parties or the refusal of farms to cooperate further are the unsatisfactory quality, contrary to the maximally established requirements, and the relatively low level of compensation of additional costs with the purchase price. The cause-and-effect relationship between hydrothermal vegetation conditions and grain quality of malting barley grain is investigated. It is concluded that the agro-climatic impact on the stability of the domestic market of malting barley is quite significant and can counteract its negative impact only by improving technology, compliance with recommended regulations in terms of sowing dates, seeding rates, strict compliance with fertilizers and integrated protection. The formation of an effective state system of insurance against natural risks and more loyal pricing principles from malt corporations could eliminate the problems of the agro-climatic barley market.

Ключові слова: ринок, сільгоспвиробник, пивоварний ячмінь, імпорт, якість, ціна, агрокліматичні умови, солодові підприємства.

Key words: market, agricultural producer, malting barley, import, quality, price, agroclimatic conditions, malting enterprises.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Структурований ринок пивоварного ячменю в Україні був сформований сумісними зусиллями корпорацій з виробництва солоду та сільськогосподарськими підприємствами, які на договірних засадах стали партнерами з виробництва зерна пивоварного напрямку використання. Напрямок виробничої діяльності пройшов десятилітнє випробування за результатами прибутковості. Проте, в роки з несприятливими погодними умовами, що спричиняли погіршення якості ячменю проти осучаснених до європейського рівня норм, господарства мали проблеми зі збутом урожаю і реалізуючи його в якості фуражного терпіли збитки. В останні роки з цих причин чуттєво помітним став відток господарств зі сформованої сітки партнерів-виробників. Поряд з цим, за даними Державної служби статистики в період 2018 — 21 рр. розпочався виток нарощування імпорту ячменю. Вітчизняний виробник пивоварного ячменю зажадав пояснення цієї ситуації.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню проблем виробництва пивоварного ячменю в Україні присвячена низка наукових праць відомих вітчизняних вчених О.С. Гораша, О.Ф. Дудки, В.В. Камінської, В.В. Кириченко, В.М. Костромітіна, В.В. Лиховора, М.М. Мірошніченко, Б.В. Мушика, С.І. Попова, О.І. Потопляка, І.М. Сви́динюка, В.І. Сташейко, О.В. Телепенько, О.Б. Шмаглія, О.В. Шморгуна та інших. Ці роботи унікальні за своїм змістом і безперечно мають наукову

цінність, проте, у своїй більшості спектр досліджень, викладений в них, має спрямованість за тематиками: сортовивчення [6], дослідження впливу природних факторів та агротехнологій вирощування [7, 8, 9], частково охоплює теорію ефективності засобів управління якістю зерна пивоварного ячменю [10] і, на жаль, значно менше — проблемні питання організації ринку ячменю пивоварного використання [12, 13], оптимізацію ринкових взаємовідносин, які б сприяли ефективній діяльності сільськогосподарських підприємств в секторі виробництва пивоварного ячменю. Цей пробіл ми взяли за мету серії своїх досліджень.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є комплексна оцінка сучасного стану розвитку ринку пивоварного ячменю в Україні, виявлення причинно-наслідкового зв'язку між гідротермічними умовами вегетації та якістю врожаю зерна пивоварного ячменю, його впливу на стабільність кон'юнктури вітчизняного ринку ячменю пивоварного призначення і визначення заходів, що мають протистояти негативному впливу агрокліматичного фактора та запобігати деструктуризації ринку.

У процесі досягнення мети дослідження застосовувалися такі методи: експертного оцінювання (статистично не облікованого ринку пивоварного ячменю), системного аналізу (для визначення динаміки ринку, цінової кон'юнктури, співставлення метеоданих та показників лабораторного аналізу якості врожаю зерна), абстрактно-логічний, (для обґрунтування висновків і пропозицій).

Таблиця 1. Імпорт ячменю Україною у 2018–2021 рр.

	2018		2019		2020		2021*	
	Тонн	Тис. дол. США	Тонн	Тис. дол. США	Тонн	Тис. дол. США	Тонн	Тис. дол. США
Всього	7 384	2 460	9 533	2 898	9 264	2 605	39 493	9 866
в т.ч. насіннєвий	1 007	1 033	806	773	455	801	478	367
інший	6 377	1 427	8 728	2 125	8 809	1 803	39 015	9 499

* - з врожаю 2020 р в першій половині року.

Джерело: складено автором за [1].

Таблиця 2. Ціна ячменю імпортованого Україною у 2018 – 21 рр, \$/т

	Ціна імпортованого ячменю	Ціна внутрішнього ринку на ячмінь пивоварного призначення	Імпорт, в % до ціни вітчизняного ячменю
2018	224	199	112%
2019	243	261	93%
2020	204	191	108%
2021*	226	257	92%

*— перше півріччя 2021 року.

Джерело: складено автором за [1].

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Україна, незважаючи на значне скорочення посівних площ ячменю за останні два десятиліття, динамічно нарощуючи урожайність продовжує утримувати стійку позицію одного зі світових лідерів його експорту після Європейського Союзу та Австралії.

За даними Державної служб статистики України зовнішня торгівля ячменем в період 2018–21 рр. зросла з 3,6 млн тонн у 2018 році до 5,1 млн тонн у 2020 році, за січень — серпень поточного року експортовано 3,2 млн тонн [1].

Поряд з цим за три роки, з незрозумілих для пересічного агроваровиробника причин, зріс майже в шість разів імпорт ячменю, з 6,4 тис. тонн до 39, 0 тис тонн і склав сумарно 9,5 млн доларів США (табл. 1) [1].

Левову долю цих закупівель складає ячмінь пивоварного призначення. Кон'юнктура ринку пивоварного ячменю, порівняно з фуражним, більш мінлива і залежна від інтегрованої до європейських вимог якості цієї категорії зерно продукції. Тому, солодові компанії, що працюють в Україні, використовують транснаціональні особливості виробничо-фінансової діяльності і, захищаючи власні бізнес інтереси, ведуть відбір ячменю за показниками кращої якості та вигідної ціни на ринках інших країн. Цінові переваги імпорту існують не завжди, в окремі роки вартість такого ячменю вища на 8—12% від вартості ячменю вітчизняного виробництва (табл. 2).

Виникає логічне питання, які причини в останні роки змушують імпортувати ячмінь одного із світових лідерів з його експорту, країну, яка має найкращі за родючістю землі та трудолюбивого аграрія. Тим паче, що сформований сумісним зусиллям світових солодових корпорацій, як інвесторів, та вітчизняного сільгоспвиробника структурований ринок пивоварного ячменю в Україні, за рекордно короткий п'ятирічний термін (2003—2008 рр.) вирішив до цього існуючу проблему сировинної імпортозалежності вітчизняної пивоварної галузі.

Відповідь на ці питання, що стало метою цієї роботи, має дати дослідження першопричин зростання імпорту:

— падіння пропозиції чи невідповідність пропозиції вимогам ринку за якістю зерно продукції пивоварного призначення;

— неузгодженість виробничо-комерційних відносин між суб'єктами ринку;

— порушення диспаритету між витратами сільгоспвиробника та закупівельною ціною солодових підприємств.

Пивоварний ячмінь, через його обмежене використання і високі вимоги до якості, є унікальною товарною нішею на світовому ринку зерна, в Україні ця ніша займає лише близько 5—6% загального обсягу виробництва і 10—12% експорту зерна.

Сучасний ринок пивоварного ячменю в Україні сформований сумісними зусиллями світових корпорацій з виробництва солоду Soufflet і Malteurop, вітчизняних "Оболонь" і Бердичівська солодова компанія та сітки сільгоспвиробників, що вирощують ячмінь пивоварного призначення для цих солодовень. Загальна потужність вітчизняного солодового виробництва — 535 тис. тонн [2], з потенційною можливістю переробки ячменю на солод в обсязі 650 — 700 тис. тонн щорічно.

Особливостями цього вже структурованого ринку, порівняно з раніше існуючими епізодичними комерційними взаємовідносинами суб'єктів ринку, є:

— чітко визначені ринкоформуючі субстанції, партнерство яких закріплене договірними зобов'язаннями з частковою інвестиційною підтримкою, консультативним супроводженням та лабораторним аналізом якості вирощеного врожаю;

— формування вітчизняного насінневого фонду ячменю сортів, декларованих пивоваром до використання для виробництва солоду, що мають стійкі ознаки пивоварної якості та ап-

робовані на адаптованість до місцевих кліматичних умов.

Критеріями, що визначають стабільність функціонування ринку пивоварного ячменю є: пропозиція, попит, якість та ціна, які врегулює договірний механізм виробничо-комерційних взаємовідносин між ринкоформуючими субстанціями.

Пропозиція зерна обумовлена в першу чергу обсягами виробництва, які залежать від умов господарювання, структурної побудови сільського господарства, його взаємовідносин з іншими сферами економіки, посівної площі та урожайності.

Сьогодні в Україні за даними "Реєстр сертифікатів на посівні та товарні якості насіння" [3] щорічно вирощується в середньому близько 20 тис. тонн сертифікованого насіння ячменю першої та другої репродукції сортів зарубіжної селекції, які придатні для використання на пивоварні цілі за визначенням виробника солоду у сенсі осучаснених до європейського рівня вимог з якості сировини. За умови дотримання порядку сортооновлення в господарствах використання цього насіннєвого фонду дає змогу щорічно мати збиральну площу під цими сортами не менше 200 тис. га. Зважаючи, що середньостатистична врожайність в підприємствах Зони вирощування пивоварного ячменю становить 4,5 т/га (2019 р.) і 4,7 т/га (2020 р.) [1], виробництво пивоварного ячменю сортів декларованих до використання підприємствами пивоварною галузі складає більше 900 тис тонн. Пропозиція, як бачимо з лихвою покриває виробничі потреби вітчизняного солодового виробництва — 400—450 тис. тонн.

Попит пивоварного ячменю залежить від економічної ситуації в державі, стану розвитку зернопереробної — солодової галузі, налагодженості виробничо-комерційних взаємовідносин між ринкоформуючими субстанціями — підприємствами солодової і агропромислової галузей. У зв'язку з падінням виробництва пива, що розпочалося з 2013 року, а відповідно і попиту на солод, виробничі потужності солодових підприємств в останні роки задіяні лише на 50—60%, забезпечуючи потреби вітчизняного пивоваріння та напрацьовані контрактні поставки на зовнішньому ринку. У 2019—20 рр., наприклад, виробництво солоду склало лише 339 та 276 тис. тонн відповідно [2], що потребувало до переробки відповідно 420 та 340 тис. тонн ячменю пивоварного призначення.

Таким чином розрахунки свідчать, що аграрії України в повній мірі в змозі задовольняти потреби вітчизняного пивоваріння та напра-

цьовані міжнародні торгові зобов'язання в секторі поставки солоду.

Виробничо-комерційні взаємовідносини між суб'єктами ринку пивоварного ячменю вибудовані на принципах взаємної вигоди і рівноправного партнерства. Вони містять:

— чітко визначені договірні зобов'язання сторін в частині обсягів, якості, умов постачання, порядку ціноформування і розрахунків;

— умови та порядок поетапного інвестування, рекомендації з впровадження інноваційних технологій та методик науково-консультаційного супроводу;

На протязі майже двадцятирічної співпраці ці взаємовідносини тільки вдосконалювалися, враховуючи інтереси бізнес партнерів. Все ж за минуле десятиріччя кількість господарств-партнерів у сітці виробників пивоварного ячменю для солодових корпорацій скоротилася більше ніж на 30 відсотків. Основними причинами неузгодженості у взаємовідносинах сторін або відмови господарств від подальшої співпраці, як свідчить дослідження, є отримання, в несприятливі за погодними умовами роки, врожаю зерна незадовільної якості, проти гранично встановлених вимог та кон'юнктура ринку фуражного ячменю, яка безпосередньо впливає на формування закупівельної ціни.

Ціна зерна на вітчизняному ринку, в першу чергу формується як баланс попиту і пропозиції, в залежності від цінової кон'юнктури ринку фуражного ячменю та, на жаль, другою — від ресурсних витрат підприємства.

Ціна пивоварного ячменю на протязі останніх п'ятнадцяти років формується за домовленістю сторін, аграрія і виробника солоду, з 20% надбавкою до середньої ринкової ціни на фуражний ячмінь по регіону. Діє ця ціна лише при дотриманні вимог специфікації договору по якості [4]. Надбавка є компенсатором додаткових витрат, технологічно обов'язкових для отримання декларованої договірної якості за умовами договору. На практиці розрив в закупівельних цінах на пивоварний і фуражний ячмінь в останні роки становив від 15 до 23%: 15% — у 2018/19 МР та у поточному 2021/22 МР, 23% — у 2020/21 МР. По суті сільськогосподарські підприємства — виробники пивоварного ячменю втрачали в окремі роки до 5 % в ціні з причин опосередкованого впливу зовнішнього ринку та зниженої якості зерна в результаті впливу несприятливих погодних умов.

Основними показниками якості, за якими солодові підприємства ведуть закупівлю пивоварного ячменю є: вміст білку 9,0% — 11,5%, життєздатність $\geq 97\%$, крупність $> 2,5$ мм — не

Таблиця 3. Якість зерна пивоварного ячменю урожаю 2019–21 рр.

Рік	Крупність зерна, % від аналізованого обсягу			Вміст білку, % від аналізованого обсягу		
	< 85%	85 - 90%	> 90%	< 9%	9- 11,5%	> 11,5%
2019	31%	33%	35%	0,2%	43%	57%
2020	77%	18%	5%	3%	71%	26%
2021	55%	33%	12%	1%	55%	44%
В середньому за три роки	54%	28%	17%	1,5%	56%	42%

* — Середній обсяг лабораторно аналізованого зерна — 144,3 тис. тонн.

Джерело: складено автором за результатами аналізу зерна лабораторіями солодових заводів.

менше 85,0%, генетична сортова чистота $\geq 94\%$, вологість $\leq 14,0\%$]. Запах, колір, зовнішні ознаки, зараженість зерна шкідниками, фузаріозні зерна, шкідлива домішка та інші показники якості Товару повинні відповідати ДСТУ 3769-98 для пивоварного ячменю.

Формується пивоварна якість за рахунок генетично обумовлених ознак сорту, ґрунтово-кліматичних умов, досконалості технології та організаційно-управлінського хисту аграрія.

Вітчизняними сільгосппідприємствами, за співдії солодових корпорацій в питаннях поставки елітного насіння найбільш рейтингових сортів пивоварного призначення від ведучих світових селекційних центрів, сформовано власний насіннєвий фонд, що повністю відпо-

відає осучасненим вимогам солодового виробництва. Сорти іноземного походження, що впроваджені у виробництво, занесені до Державного реєстру, попередньо пройшовши перевірку на адаптованість до місцевих умов на базі науково-дослідних установ України. Постійний моніторинг пивоварної якості цих сортів спеціалізованими лабораторіями свідчить про їх значно вищу конкурентоздатність за технологічними показниками солодового виробництва і безперечно ринкову перевагу порівняно з вітчизняними [5].

Аналіз якості вітчизняного ячменю пивоварного призначення за роки, коли розпочався інтенсивний імпорт з інших країн свідчить, що лише 56% за вмістом білка і 46% за показником крупності від загального обсягу лабораторно дослідженого врожаю за ці роки відповідає вимогам солодового виробництва (табл. 3).

Цілком зрозуміло, що використання ячменю з пониженими показниками якості інтегрованим до європейського ринку вітчизняним виробником солоду виключено, адже солод з такого ячменю є технологічно затратним, має низьку споживчу якість і високу реалізаційну ціну.

Таблиця 4. Гідротермічні умови вегетації та якість пивоварного ячменю у 2010–20 рр.

Рік	Гідротермічні умови вегетації *							Якість пивоварного ячменю**			
	Середня температура, в % до кліматичної норми			Максимальна температура, град. С	Опаді всього, в % до кліматичної норми			Крупність, %		Вміст білку, %	
	V	VI	VII	VI	V	VI	VII	Середня, %	Обсяг з крупністю в межах специфікації $\geq 85\%$, % від загального обсягу	Середній вміст білку, %	Обсяг з вмістом білка в межах специфікації $\geq 9,0\%$ - $\leq 11,5\%$, % від загального обсягу
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2010	116	118	124	33	112	60	105	84,2	46,5	10,9	42,7
2011	112	115	112	30,9	53	135	163	85,9	58,9	12,3	19,8
2012	121	109	118	31,3	93	109	61	86,3	62,2	11,2	58,4
2013	126	116	103	30,9	98	101	68	84,5	52,0	12,2	24,6
2014	116	97	111	29,9	164	93	76	93,6	96,7	10,6	67,2
2015	103	107	105	31,1	130	103	70	93,0	94,3	10,4	77,9
2016	101	108	111	31,2	187	75	52	87,4	75,6	10,8	72,8
2017	96	104	102	31	65	48	68	92,2	87,9	10,7	69,2
2018	121	108	107	30,4	56	92	125	94,4	97,4	11,7	42,3
2019	111	125	99	32,3	112	42	59	86,1	67,0	11,5	53,4
2020	85	118	108	31,9	209	113	77	78,6	27,8	10,9	62,5
2021	97	112	121	33,8	137	81	67	81,2	45,4	11,4	54,8
Середнє значення	109	111	110	31,5	118	88	83	87,3	67,6	11,2	53,8

* — В таблиці наведені дані за період вегетації, коли ті чи інші гідрометеорологічні показники найбільш відчутно впливають на якість урожаю.

** — Середнє значення лабораторно проаналізованого на якість ячменю — 206,4 тис. тонн.

Джерело: складено автором за результатами аналізу зерна лабораторіями солодових заводів.

Оскільки сортовий склад посівів та агротехнологія вирощування, в межах договірних повноважень, контрольовані солодовими підприємствами, припускаємо, що першопричиною низької якості пивоварного ячменю є саме агрокліматичні умови.

Поставивши за мету визначити залежність ринку пивоварного ячменю від агрокліматичних умов, що формують його якість, нами було проаналізовані результати тестування врожаю пивоварного ячменю отримані в спеціалізованих лабораторіях солодових підприємств за останні десять років в різних регіонах сприятливої зони його вирощування співставно зі статистичними гідротермічними даними за період вегетації в ці роки (табл. 4).

У наведеній таблиці 4 чітко прослідковується причино-наслідковий зв'язок між гідротермічними умовами вегетації та якістю врожаю зерна пивоварного ячменю. Посушливий травень з надмірно високими температурами повітря (2011, 2013, 2018) спричиняє проблеми з кущенням рослин ячменю та збільшення вмісту білка в зерні (12,3%; 12,2%; 11,7%) проти норми 11,5%. Навпаки ж, в роки добре волого забезпеченого травня та близьких до кліматичної норми температур, що сприяє ідеальному утворенню продуктивних стебел але за надмірно високо температурного червня та липня (2010, 2013, 2020, 2021), відбувається дострокове закінчення вегетації і формується дрібне зерно з показником крупності нижче гранично допустимої солодовими підприємствами норми — 85%. За десятиріччя (табл. 4) чотири роки були несприятливими для формування якості зерна пивоварного ячменю і проблемними на ринку його збуту.

Зональні переваги, щодо якості пивоварного ячменю в регіонах його традиційного вирощування проти північно-східних областей, як свідчать результати наших досліджень, незначні.

За несприятливих для пивоварного ячменю погодних умов середні показники крупності варіюють від 79,3% в господарствах Харківської області до 82% в господарствах Чернігівської області за гранично встановленої договірної норми — 85%. Значна частина пивоварного ячменю в західних областях мали проблему надмірно високої білковості зерна, що в середньому склало 11,8%, при нормі 11,5%.

ВИСНОВКИ

На підставі результатів дослідження можна зробити висновки, що агрокліматичний вплив на стабільність кон'юнктури

Таблиця 5. Якість зерна пивоварного ячменю урожаю за регіонами вирощування (в середньому за два 2020–21 роки)

Регіон	Обсяг лабораторно тестованого ячменю, тонн	Крупність, %	Вміст білку, %	Життєздатність, %
Захід	16 421	81,9%	11,8%	98,2%
Суми	26 755	78,3%	10,9%	98,2%
Харків	15 101	79,3%	10,9%	98,3%
Центр	32 446	79,0%	11,3%	98,2%
Чернігів	40 883	82,0%	11,2%	98,3%
Всього	131 604	80,2%	11,2%	98,2%

Джерело: складено автором за результатами аналізу зерна лабораторіями солодових заводів.

вітчизняного ринку ячменю пивоварного призначення досить відчутний і протистояти його негативному впливу аграрій в змозі лише шляхом вдосконалення технології, дотримання рекомендованого регламенту в частині строків посіву, норм висіву, чіткого дотримання застосування добрив та інтегрованого захисту.

Якість є визначальним критерієм виробничо-комерційних відносин на ринку пивоварного ячменю та узагальнюючим показником ефективності виробничої діяльності підприємств.

Відтік сільгосппідприємств з сітки виробників пивоварного ячменю посилюють не бажання аграрія брати на себе всі ризики виробництва в плані якості та, виникаючі на підґрунті цього ознаки дисбалансу в паритеті між закупівельною ціною солодових підприємств та витратами господарств на виробництво, зберігання і транспортування. Допомогти вирішити ці проблеми, на нашу думку, змогло б корегування солодовими корпораціями долі премії за пивоварну якість в договірній ціні з 20 до 25%, що нівелювало б втрати сільгоспвиробника від періодично виникаючого негативного впливу агрокліматичних умов та сприяло зміцненню духу партнерства.

Література:

- Офіційний сайт Державного комітету статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Офіційний сайт Приватного акціонерного товариства "Українська галузева компанія по виробництву пива, безалкогольних напоїв та мінеральних вод "УКРПИВО". URL: <http://www.ukrpivo.com/>
- Реєстр сертифікатів на посівні та товарні якості насіння 2019 рік. URL: <https://minagro.gov.ua/ua/file-storage/reestr-sertifikativ-nasinnya-taabo-sadivnij-material>

4. Mariia V. Dykha, Viktoriia Kuzina, Kostyantyn Serdyukov (2021). Grain pricing in Ukraine: A case study of malted barley. *Innovative Marketing*. 17 (4), pp. 26—36. doi:10.21511/im.17(4).2021.03

5. В.Ю. Кузіна. Сорт — найрезультативніший засіб підвищення ефективності виробництва пивоварного ячменю. *Агросвіт*. 2020. № 15. С. 60—66.

6. Гораш О.С., Загородний В.М., Проблеми селекції сортів пивоварного ячменю, 2008. ISSN 0582-5075. Селекція і насінництво. 2008. Випуск 96. С. 129—136.

7. Камінська В.В., Дудка О.Ф., Мушик Б.В. Продуктивність ячменю ярого за різних технологій вирощування. *Збірник наукових праць ННЦ "Інститут землеробства НААН"*. 2016. Вип. 3—4. С. 114—122.

8. Технологія вирощування ячменю ярого в умовах східної частини Лісостепу України: навч. посіб. / Кириченко В.В., Костромітін В.М., Попов С. І. та ін. ; за ред. В. В. Кириченка. Харків: НААН; Інститут рослинництва ім. В. Я. Юр'єва, 2011. 170 с.

9. Лихочвор В. В., Гораш О. С., Потопляк О. І. Урожайність ячменю залежно від елементів інтенсифікації технології вирощування. *Агроном*. 2018. № 1. С. 112—114.

10. Мірошніченко М.М. Ефективність засобів управління якістю зерна пивоварного ячменю на чорноземних ґрунтах Лівобережного Лісостепу. *Вісник ХНАУ. Ґрунтознавство, агрохімія, землеробство, ліс. господарство*. Харків, 2009. № 2. С. 83 —87.

11. Свидинюк І. М., Телепенько О. В., Шморґун О. В. Продуктивність та пивоварна якість ячменю ярого залежно від удобрення. *Збірник наукових праць ННЦ "Інститут землеробства НААН"*. 2006. Вип. 3—4. С. 50—55.

12. Сташейко В. І. Розвиток сировинної бази пивоваріння в Україні / В. І. Сташейко, О. Б. Шмаглій // *Економіка АПК*. 2013. № 9. С. 25-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2013_9_6

13. Шмаглій О. Б. Пивоварний ячмінь — солов'яз — пиво — тенденції розвитку в Україні та світі / О. Б. Шмаглій // *Продовольчі ресурси*. Серія: Економічні науки. 2014. № 3. С. 84—99.

References:

1. State Statistics Service of Ukraine (2023), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 30 Nov 2023).

2. Private joint-stock company "Ukrainian industry company for the production of beer, soft drinks and mineral waters "UKRPYVO" (2023), available at: <http://www.ukrpivo.com/> (Accessed 30 Nov 2023).

3. Ministry of agrarian policy and food of Ukraine (2019), "Register of certificates for seeds and/or planting material", available at: <https://minagro.gov.ua/ua/file-storage/rejestr-sertifikativ-na-nasinnya-taabo-sadivnij-material> (Accessed 30 Nov 2023).

4. Dykha, M. V. Kuzina V. and Serdyukov, K. (2021), "Grain pricing in Ukraine: A case study of malted barley", *Innovative Marketing*, vol. 17 (4), pp. 26—36. doi:10.21511/im.17(4).2021.03

5. Kuzina, V.Yu. (2020), "Sort — the most effective means of increasing the efficiency of malting barley production", *Ahrosvit*, vol. 15, pp. 60—66.

6. Horash, O.S. and Zagorodny, V.M., (2008), "Problems of selection of varieties of brewing barley", *Selektsiia i nasinnystvo*, vol. 96, pp. 129—136.

7. Kaminska, V.V., Dudka, O.F. and Mushyk, B.V. (2016), "Productivity of spring barley under different growing technologies", *Zbirnyk naukovykh prats' NNTs "Instytut zemlerobstva NAAN"*, vol. 3—4, pp.114—122.

8. Kyrychenko, V. V., Kostromitin, V. M. and Popov, S. I. (2011), *Tekhnolohiia vyroschuvania iachmeniu iaroho v umovakh skhidnoi chastyny Lisostepu Ukrainy* [Technology of growing spring barley in the conditions of the eastern part of the forest-steppe of Ukraine], NAAN Instytut roslыnnystva im. V. Ya. Yur'ieva, Kharkiv, Ukraine.

9. Lykhochvor, V.V., Horash, O.S. and Potoplyak, O.I. (2018), "Barley yield depending on elements of intensification of cultivation technology", *Ahronom*, vol. 1, pp. 112—114.

10. Miroshnychenko, M.M. (2009), "Effectiveness of malting barley grain quality management tools on chernozem soils of the Left Bank Forest Steppe", *Visnyk KhNAU. Gruntoznavstvo, ahrokhimiia, zemlerobstvo, lis. hospodarstvo*, vol. 2, pp. 83—87.

11. Svydnyuk, I.M., Telepenko, O.V. and Shmorgun, O.V. (2006), "Productivity and brewing quality of spring barley depending on fertilization". *Zbirnyk naukovykh prats' NNTs "Instytut zemlerobstva NAAN"*, vol. 3—4, pp. 50—55.

12. Stasheyko, V. I. and Shmaglii, O. B. (2013), "Development of the raw material base of brewing in Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 9, pp. 25—31, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2013_9_6 (Accessed 30 Nov 2023).

13. Shmaglii, O. B. (2014), "Brewing barley — malt — beer — development trends in Ukraine and the world", *Prodovol'chi resursy. Seriia: Ekonomichni nauky*, vol. 3, pp. 84—99.

Стаття надійшла до редакції 07.12.2023 р.

УДК 330.117:338.43

С. І. Олешкевич,

здобувач освіти другого (магістерського) рівня, Національний технічний університет України
"Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-9750-076X>

І. І. Нагорна,

к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту підприємств, Національний технічний
університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3644-8440>

DOI: 10.32702/2306-6792.2023.24.56

СПЕЦИФІКА ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ АПК В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЗДІЙСНЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

S. Oleshkevych,

Candidate of educational degree "Master",

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

I. Nahorna,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Management,

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

SPECIFICS OF DIGITAL TRANSFORMATION OF AGRO-INDUSTRIAL ENTERPRISES IN THE CURRENT CONDITIONS OF ENTREPRENEURSHIP

У статті досліджено діяльності підприємств АПК у сфері цифрової трансформації та аналіз можливостей організаційного розвитку компаній в наслідок впровадження сучасних технологічних рішень в умовах нових викликів.

В дослідженні було встановлено, що діджиталізація на підприємстві — це стратегічний процес, в рамках якого підприємство впроваджує та застосовує цифрові технології, інноваційні підходи до управління компанією та при цьому також вносить зміни в організаційну культуру, з метою досягнення стратегічних цілей, покращення ефективності бізнес-процесів, забезпечення конкурентоспроможності та адаптації до змін в економічному середовищі і, як наслідок, вдосконалення бізнес моделі організації. В роботі розглянуто детальний перелік та опис основних видів технологій що використовуються у різних бізнес-процесах українська компанія агропромислового комплексу України — Кернел.

The article examines the activities of agro-industrial complex enterprises in the field of digital transformation and analyzes the possibilities of organizational development of companies as a result of the implementation of modern technological solutions in the face of new challenges.

In the study, it was established that digitization at the enterprise is a strategic process in which the enterprise implements and applies digital technologies, innovative approaches to company management and, at the same time, also makes changes to the organizational culture in order to achieve strategic goals and improve the efficiency of business processes, ensuring competitiveness and adaptation to changes in the economic environment and, as a result, improving the organization's business model. The paper considers a detailed list and description of the main types of technologies used in various business processes by the Ukrainian company of the agro-industrial complex of Ukraine — Kernel.

In the context of digitalization of enterprises, the article considered such concepts as "digital strategy" and "digitalization strategy", and highlighted the key differences between them.

In the work, the contemporary trends of agro-industrial complex enterprises in the context of digitalization were investigated.

It was established that the growth in the level of digitalization of production processes in the agro-industrial complex is directly proportional to the efficiency of production, and inversely proportional to the cost of resources and the burden on the surrounding natural environment. The use of modern technologies by agricultural enterprises provides a significant number of advantages, including improvement of product quality, zero-waste production, optimization of business processes, reduction of costs and cost of production, and others.

It was determined that an important condition for the successful implementation of modern technologies is the creation of a single IT infrastructure in the company, that is, all these technologies must be interconnected and used comprehensively. This should be done as part of the implementation of the digital strategy. The combination of these technologies can lead to a complete transformation and improvement of the production process, forecasting and harvesting, soil analysis, accounting and other administrative and management processes.

Ключові слова: діджиталізація, цифрові технології, цифрова трансформація, стратегія, управління, конкурентоспроможність, оптимізація виробництва.

Key words: digitalization, digital technologies, digital transformation, strategy, management, competitiveness, optimization of production.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сьогодні як ніколи актуальним є питання ролі діджиталізації та цифрових стратегій у підвищенні конкурентоспроможності підприємств. Цифрова трансформація відкриває нові можливості для оптимізації бізнес-процесів, покращення взаємодії з клієнтами та забезпечення стійкості організації. Розуміння таких понять та термінів, як "діджиталізація", "цифрова стратегія", "цифрова трансформація", "стратегія цифровізації" є важливим для визначення методичного підходу щодо забезпечення підвищення ефективності бізнесу.

Діджиталізація охоплює та змінює все більше різних сфер економіки. Зокрема, однією з таких сфер є аграрна галузь. Функціонування агропромислового комплексу (АПК) будь якої країни залежить від величезної кількості різних факторів, що можуть прямо чи опосередковано впливати на діяльність аграрних підприємств та сільських господарств. Відповідно, такі фактори впливу можуть бути повністю чи частково прогнозовані та контрольовані, за умови, що підприємство має високий рівень технологічного розвитку та налічує працівників з відповідними необхідними навичками та кваліфікацією.

Сучасний та прибутковий агробізнес будується перш за все на технологічному розвитку та інноваційних підходах управління. Забезпечення діяльності агропідприємств України, та їх конкурентоспроможності на світовому ринку є важливим завданням підприємців та держави. Саме тому, тематика діджиталізації підприємств АПК є особливо актуальною в наш час.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У наукових працях як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців часто піднімається проблематика діджиталізації підприємств, у тому числі і підприємств агропромислового комп-

лексу. Так, серед вітчизняних фахівців, що досліджують дану тематику слід відзначити Новака І.М., Чмерук Г.Г., Стороженко О.О., Нікітіна Ю.О., Дергачову В.В., Колешню Я.О., Голюк В.Я., Черницьку Т.В., Іоніцой-Доценко Є.Ю., Петрикей О.Ю., Тарасюк А.М. і Гамалій В.Ф.

Окрім цього, тематика цифрової трансформації широко досліджується представниками відомих міжнародних консалтингових агенцій, таких як McKinsey, BCG (Boston Consulting Group), Bain, Gartner, та інші.

В роботах цих науковців та практиків розглядаються різні дослідження щодо цифрових стратегій, включаючи використання цифрових технологій, наводяться дослідження щодо штучного інтелекту (ШІ). Проте залишаються нерозкритими питання пов'язані зі специфікою цифрової трансформації підприємств АПК в умовах війни та кризового стану економіки.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою даної статті є дослідження діяльності підприємств АПК у сфері цифрової трансформації та аналіз можливостей організаційного розвитку компаній в наслідок впровадження сучасних технологічних рішень в умовах нових викликів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Діджиталізація промислових підприємств — це довгий за часом і комплексний процес, що потребує глибоких знань сфери діяльності бізнесу, детального планування та залучення як внутрішніх так і зовнішніх спеціалістів. Важливо розуміти, що просте використання бізнесом тої чи іншої технології не обов'язково означає, що підприємство повністю впровадило таку технологію, чи здійснило діджиталізацію. Даний процес є набагато глибокий. Для більш повного розуміння поняття "діджиталізація", розглянемо як його трактують сучасні зарубіжні та вітчизняні науковці (див. табл. 1).

Таким чином, підсумовуючи всі визначення вище, можемо дійти до висновку, що діджиталізація на підприємстві — це стратегічний процес, в рамках якого підприємство впроваджує та застосовує цифрові технології, інноваційні підходи до управління компанією та при цьому також вносить зміни в організаційну культуру, з метою досягнення стратегічних цілей, покращення ефективності бізнес-процесів, забезпечення конкурентоспроможності та адаптації до змін в економічному середовищі і, як наслідок, вдосконалення бізнес моделі організації.

Даний термін тісно пов'язаний також з поняттям "діджиталізація". Ці поняття не є тотожними, адже вони певним чином відрізняються за своєю суттю.

Діджиталізація, або ж цифровізація — це просте переведення інформації в цифрову форму. Цей процес не передбачає глибоких та докорінних змін на підприємстві, проте він по суті передуює цифровій трансформації, яка в свою чергу є більш докорінним процесом.

Як можемо бачити, поняття "діджиталізація" та "цифрова трансформація" є досить пов'язаними. Також, в контексті здійснення діджиталізації підприємств, варто розглянути такі поняття як "цифрова стратегія" та "стратегія цифровізації", та виокремити ключові різниці між ними.

Цифрова стратегія — це напрям розвитку підприємства у цифровому вимірі або ж напрям цифровізації. Вона передбачає використання певних технологій у процесі трансформації бізнес-процесів та бізнес-моделі [6].

Стратегія цифровізації — це стратегія, що передбачає довгострокове планування впровадження цифрових технологій в окремі складові бізнес-моделі для отримання додаткових вигід, зменшення витрат, покращення шляхів контактування зі споживачами [6].

Цифрова стратегія орієнтована на визначення шляхів використання цифрових технологій і ініціатив для досягнення стратегічних цілей підприємства. Вона фокусується на тому, як цифрові ресурси та можливості можуть забезпечити конкурентну перевагу, покращити результативність та інноваційність бізнесу. Цифрова стратегія охоплює весь спектр діяльності підприємства і визначає, як цифрові ресурси будуть використовуватись для розвитку бізнесу, покращення взаємодії з клієнтами, оптимізації процесів та забезпечення успішної цифрової трансформації.

В свою чергу, стратегія цифровізації фокусується на процесі впровадження цифрових технологій та ініціатив в організації. Вона передбачає перетворення традиційних процесів та методів роботи з використанням цифрових

Таблиця 1. Визначення поняття "цифрова трансформація"

Автор(и)	Визначення
Новак І. М.	Цифрова трансформація – зміна культури та мислення організації при переході від традиційних процесів до цифрових технологій у внутрішній, орієнтований на персонал (employee-facing), і зовнішній, орієнтований на клієнта (customer-facing), функціях компанії, та дозволяє адаптувати організацію до швидкого розвитку технологій
Чмерук Г. Г.	Цифрова трансформація – це перехід компанії до цифрового бізнесу за допомогою зміни організаційної культури, впровадження сучасних інформаційних технологій, які розширюють межі організації [21, с.165]
Hikitiin Ю. О., Кульчицький О. І.	Цифрова трансформація – це процес переходу до нових способів діяльності підприємства шляхом впровадження цифрових технологій та цифрових сервісів, що базується на стратегічному партнерстві всіх зацікавлених сторін та одночасної розробки програмного забезпечення, цифрової трансформації та оцінки рівня цифрової трансформації підприємства.
Jacques Bughin, Jonathan Deakin, Barbara O’Beirne	Цифрова трансформація - зусилля, спрямовані на підтримку існуючих бізнес-моделей шляхом інтеграції передових технологій
Jim Hemerling, Julie Kilmann, Martin Danoesastro, Liza Stutts, Cailin Ahern	Цифрова трансформація є фундаментальною стратегічною зміною парадигми. Як і будь-яка велика трансформація, цифрова трансформація вимагає впровадження культури, яка підтримує зміни, водночас забезпечуючи реалізацію загальної стратегії компанії.

Джерело: сформовано автором на основі [1, 2, 3, 4, 5].

ресурсів. Стратегія цифровізації орієнтована на практичне використання цифрових рішень для автоматизації, оптимізації та покращення роботи в різних сферах діяльності підприємства. Вона ставить за мету ефективне впровадження конкретних цифрових інструментів, систем та процесів.

Після того, як надані чіткі визначення основним термінам, які власне є об'єктами даного дослідження, можемо дослідити тенденції сучасних підприємств АПК в контексті діджиталізації.

Український сільськогосподарський сектор виступає як ключовий постачальник у агропромислової продукції в світі. Україна є глобальний постачальник їжі та продовольства для понад 600 млн людей по всьому світі. В той же час, важливо зауважити, що наразі в Україні та світі відсутній комплексний та системний підхід до розвитку підприємств у цій галузі, який був би заснований на впровадженні інформаційних технологій.

Міністерство аграрної політики та продовольства України, при розробці стратегії розвитку агропромислового комплексу виділяє ряд глобальних трендів характерних для аграрної сфери:

— Зростання попиту на продукти харчування — ріст населення планети (10 млрд. людей до 2050 року) та споживання у бік більш дорогих продуктів;

— Продовольча безпека — 350 млн — людей у світі стикається з дефіцитом продовольства через кліматичні та політичні кризи, порушення ланцюгів постачання;

— Автоматизація та цифровізація процесів — зростання технологічності та підвищення про-

дуктивності праці в агро, скорочення кількості робочих місць;

— Зміна клімату — збільшення кількості надзвичайних природних явищ та скорочення придатних для сільського господарства земель [7].

Український АПК має великий потенціал до розвитку, та був би наразі досить інвестиційно привабливим, якщо б не військові події на території країни що розпочалися 24 лютого 2022 року. Сприяння росту інвестиційної привабливості АПК України слугує міцний і стабільно зростаючий світовий ринок, близькість до високо маржинального ринку ЄС, суттєво вища додана вартість порівняно з сировиною, тощо. Відповідно, у післявоєнний період, Україна матиме серйозні перспективи у розвитку тваринництва, рослинництва, фармацевтики, тощо. Такий розвиток можливий виключно за успішної реалізації великої кількості інноваційно-інвестиційних проектів, та здійснення цифровізації та цифрової трансформації агропідприємств та аграрного сектору в цілому [7].

Зростання рівня діджиталізації виробничих процесів у агропромисловому комплексі прямо пропорційно корелює з ефективністю виробництва, та обернено пропорційно із затратами ресурсів й навантаженням на навколишнє природне середовище [8].

Іншими словами, використання сучасних технологій агропідприємствами надає значну кількість переваг, серед яких покращення якості продукції, безвідходність виробництва, оптимізація бізнес процесів, зниження витрат та собівартості продукції, та інше.

В таблиці 2 наведено детальний перелік та опис основних видів технологій що використовуються у різних бізнес-процесах українська компанія агропромислового комплексу України Кернел. Компанія знаходиться на досить високому технологічному рівні, оскільки вона використовує передові технології, включаючи технології індустрії 4.0.

Різним підприємствам АПК можуть більшою чи меншою мірою підходити ті чи інші технології. Все залежить від їх специфіки діяльності, дивлячись на якого споживача компанія орієнтується (B2B, чи B2C, чи B2G), чи це компанія виробник кінцевої продукції, чи компанія виробник проміжної сировини та добрив, або ж компанія-трейдер, тощо.

Як можемо бачити, багато із перелічених вище сучасних засобів праці відносяться до технологій індустрії 4.0. Такі технології є досить складними за своєю суттю та досить високовартісними. Проте, правильне та професійне використання таких технологій дозволяє підприє-

мству докорінно змінити деякі ручні бізнес-процеси, які є не ефективними та можуть стримувати розвиток компаній.

Важливою умовою для успішного впровадження технологій перелічених вище є створення в компанії одної єдиної ІТ інфраструктури. Тобто, всі дані технології мають бути пов'язані між собою та використовуватись комплексно. Це має здійснюватися в рамках реалізації цифрової стратегії. Комбінація даних технологій може призвести до повної трансформації та вдосконалення процесу виробництва, прогнозування та збору урожаїв, аналізу ґрунтів, здійснення обліку та інших адміністративних і управлінських процесів.

Яскравим прикладом може слугувати комбінювання технологій ІІІ, Інтернету речей, Big Data, ERP системи та дронів у вигляді реалізації бізнес-процесу нагляду за станом полів та прогнозуванню врожайності. Компанія може використовувати дрони для здійснення відео нагляду за власними полями та фотофіксації стану рослин. Отримані відео та фото можуть оброблятися ІІІ, який здатен автоматично підрахувати кількість рослин, щільність насаджень, середню кількість дозрілих і недозрілих насінин на одній рослині. Така інформація може оброблятися та аналізуватися за допомогою технології BigData, та з допомогою спеціалістів може здійснюватися прогнозування часу та обсягів урожаїв на полях. А прогнози вже можуть використовуватись різними відділами та вноситись до ERP систем, які в свою чергу на основі вхідних даних здатні спрогнозувати майбутні доходи та витрати, потреби у різних видах ресурсів на майбутнє. Таким чином компанія здатна максимально точно та ефективно здійснювати ключові операційні бізнес-процеси. Схожих прикладів може бути набагато більше.

В сучасних умовах, великі та середні підприємства активно впроваджують та інтегрують цифрові технології, які можуть впливати на велику частину структури компанії і навіть виходити за межі її функціоналу, трансформуючи її продуктову лінійку, бізнес-процеси, канали збуту та ланцюги постачання. Впровадження цифрових інновацій призначене для збільшення обсягів продажів, підвищення продуктивності та створення нових можливостей для взаємодії з контрагентами.

Цифрові технології можуть перетворити традиційний підхід до бізнесу, роблячи його більш гнучким і реактивним на зміни в ринкових умовах. Вони сприяють не лише автоматизації рутинних операцій, але й впровадженню новаторських рішень у всі сфери діяльності. Це створює потен-

ціал для ефективнішого взаємодії з клієнтами, оптимізації внутрішніх процесів і розширення можливостей для розвитку бізнесу.

Доречно також зацентувати увагу на тому, що цифрова трансформація підприємств дає змогу компаніям у своєму розвитку орієнтуватися та реалізовувати цілі сталого ООН. Сучасні технології сприяють реалізації відразу декількох з цих цілей, зокрема цілей що пов'язані з людським капіталом, з екологічністю виробництва та зміною клімату, тощо. Окрім того що цифрова трансформація забезпечить реалізацію цих цілей, вона також надасть змогу аналізувати та відслідковувати фінансові та нефінансові показники пов'язані з ними, такі як обсяги викидів шкідливих газів, кількість годин навчання працівників, кількість виробничих смертей та травм, тощо.

Сучасні виклики, що постають перед АПК України несуть значний негативний вплив на діяльність сектору та підприємств. Найбільша кількість проблем, обмежень та загроз виникає через війну. Перш за все, це втрата та руйнування активів підприємств через окупацію або знищення. Окрім того, що підприємства втрачають основні засоби, вони також втрачають найцінніші ресурси — це землю та покупців, мобілізованих працівників.

Також, значним ударом по аграрному сектору стало блокування портів та терміналів у Одесі. Чорне море було основним логістичним шляхом для експорту зерна та іншої агропродукції. Так у 2022 році обсяги експорту зернових, у порівнянні до попереднього року, знизились на 37%, а олійних — на 24%.

Таблиця 2. Сучасні технології що використовує Кернел

Технологія	Бізнес процес	Опис
1	2	3
Хмарні технології	- зберігання даних - марні обчислення	Використання хмарних технологій дозволяє організації спростити підтримку IT-інфраструктури, значним чином скорочує витрати на обслуговування серверів та мінімізує ризики, пов'язані з безпекою даних, кібербезпекою, тощо. Зокрема, є можливість аварійного відновлення інформації та постійний доступ до даних з будь-якого місця, за рахунок постійно здійснення резервного копіювання інформації, що знаходиться у хмарі.
ERP система	- ведення управлінського обліку - обробка та аналіз внутрішніх і зовнішніх даних - планування і прогнозування - обмін даними між бізнес процесами	Сучасні ERP системи дозволяють не лише ввести бухгалтерський облік, а відслідковувати велику кількість різних показників що стосуються операційної діяльності підприємства, включаючи логістику, взаємодію з клієнтом, забезпечення екологічності та продуктивності праці. Така інформація перш за все має управлінську цінність, і може використовуватись для аналізу та оптимізації окремих бізнес-процесів.
Штучний інтелект	- здійснення складних обчислень - аналіз і планування урожайності	Зазвичай ця технологія використовується у поєднанні з іншими перерахованими технологічними рішеннями. Кернел навчив штучний інтелект оцінювати густоту та якість посіву за знімками з дрона. Наразі ці алгоритми вже протестовані й цього року широко використовуватимуться та впроваджуються в агроприводництво компанії. Таким чином, на основі аналізу штучного інтелекту, підприємство може прогнозувати обсяги урожаю, розраховувати майбутні грошові потоки.
Машинне навчання	- роботизація	Перш за все, дана технологія дозволяє зменшити обсяги однорідної ручної роботи до мінімуму. Роботи фактично здатні повністю перебрати на себе велику кількість бізнес-процесів, що виконуються людиною вручну. Саме використання такої технології не лише дозволяє збільшити продуктивність, а і забезпечує якість продукції, оскільки машина здатна виконувати одноманітну роботу більш точно ніж людина протягом довгого періоду часу, або ж іншими словами — автоматизувати людський чинник.
Дрони	- догляд за станом земель - внесення добрив	Кернел використовує дрони для роботи на полях. Дрони здатні як знімати та фотографувати поле, так і вносити та розпилювати добрива. Наразі підприємство обробляє більше 50 тис га. Полів за допомогою цієї технології.
BigData та DataScience	- аналіз та зберігання інформації з різних джерел - здійснення складних обчислень	Компанія використовує технології BigData у поєднанні з іншими технологіями, у т.ч. Штучним інтелектом, інтернетом речей, щоб ефективно та швидко аналізувати різні дані що надходять з різних джерел, та використовуючи їх приймати data driven рішення. На самому підприємстві така концепція має назву Data Driven Agriculture.
Електронний документообіг	- обмін інформацією та документами всередині і ззовні організації - оцифровка документів, зменшення витрат паперу	Оптимізація договірних процесів, процесів обміну документами та їх цифровізації та зберігання в електронному вигляді — все це наразі реалізується шляхом впровадження електронного документообігу в компанії. Окрім того що електронний формат документів простіше зберігати, він також є більш простим для опрацювання та аналізу.
Інтернет речей	- автоматизація робочих ліній виробництва - збір інформації	Вологість ґрунту, достатність добрив, сила вітру, прогнозування опадів — усе це збирають системи, аналізують і дають нам дані для швидкого ухвалення рішень. Або ж, скажімо, іде трактор, обробляє сходи чи вносить добрива. Датчики на ньому показують, що сила вітру вища за норму, а отже, всі добрива чи засоби захисту рослин летять геть не туди, куди треба. Вчасно отримана інформація дозволяє скорегувати роботу — зупинити обприскування на цей час.
Супутникові технології	- догляд за станом земель - аналіз і планування урожайності	Для моніторингом за станом полів Кернел також використовує і знімки супутників. На основі цих знімків також може прогнозуватися урожайність та плануватися обсяги виробництва.

Джерело: складено автором на основі [10].

Розвиток альтернативних маршрутів, які можливі були лише через територію країн Європейського Союзу, спричинив зміни в стратегії постачання. Українські аграрії стали шукати покупців для своєї продукції в країнах Європи, оскільки доставка в інші регіони виявилася економічно не вигідною та призводила до збільшених фінансових втрат. В умовах воєнного конфлікту поставки в країни Африки та Азії стали можливими завдяки дії "зернового коридору" в рамках співпраці з ООН та Туреччиною, який функціонував в період з серпня 2022 по липень 2023 року [10].

Реалізація цифрових стратегій та цифрових трансформацій є одним з способів забезпечення продовження функціонування компанії агросектору у мінливому зовнішньому середовищі. Як вже зазначалося раніше, сучасні технології здатні значним чином вплинути на оптимізацію витрат агропідприємств. Здебільшого, скорочення витрат спричиняється спрощенням бізнес-процесів, їх автоматизацією, та максимальною точністю до найменших деталей.

Внаслідок діджиталізації бізнес-процесів підприємств спостерігається їхнє спрощення, оптимізація та скорочення, а також економія ресурсів, включаючи матеріально-технічні. Діджиталізація також сприяє систематизації та групуванню даних, що призводить до зменшення витрат, зокрема на накопичення та використання інформації. Це сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємства в довгостроковій перспективі.

Фактична трансформація в сучасні цифрові технології має значущий вплив на робочу силу, вимоги до її навичок і можливості, які вона має. Особи, відповідальні за прийняття рішень, повинні віддавати перевагу фактам і підходити до цього з позиції необхідності постійного навчання. Це необхідно для повного розуміння та оптимального використання потенціалу цифрової трансформації для розвитку свого бізнесу.

Ще однією з ключових переваг цифрової трансформації підприємств може бути розвиток співпраці між різними підприємствами АПК, з ціллю обміну наявними технологіями, досвідом та ресурсами (фінансовими, трудовими, матеріальним, тощо). Відповідно, великі підприємства АПК можуть взаємодіяти з малими та середніми фермерськими господарствами, надавати їм в оренду власне обладнання, ділитися своїми технологіями, проводити спільні дослідження полів, тощо. Така співпраця є вигідна для всіх сторін. Велике підприємство може реалізовувати надлишкове чи застаріле обладнання, надавати послуги своєрідного агрономічного консалтингу, фінансувати діяльність малих підприємств, отримуючи в обмін за це фінансову винагороду, або частину майбутнього врожаю, або інші вигоди та блага.

До таких об'єднань підприємств в перспективі можуть долучатися не лише підприємства АПК, а і компанії з інших сфер, і навіть держава. Наприклад банки могли б в рамках співпраці фінансувати малий та середній агробізнес, знаючи, що той в свою чергу отримає технологічну допомогу від великого підприємства, і що з високою вірогідністю зможе повернути позики. Також, до даного об'єднання можуть долу-

чатися страхові компанії, які могли б покривати ризики малих підприємств пов'язані з втраченою врожаєм, знищенням майна, втратою вигод від зупинки діяльності, тощо. Таким чином малі та середні підприємства отримають певну подушку, яка зможе гарантувати що бізнес продовжуватиме свою діяльність.

Відповідно, можна прослідкувати, як цифрова трансформація здатна сприяти співпраці та об'єднанню підприємств у великі фінансово-промислові групи, чи кластери. До таких об'єднань може і має залучатися держава, яка зі свого боку зможе адаптувати законодавство, та посприяти видачі позик банками, шляхом перебирання на себе частки ризику та зобов'язань.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, для успішної цифровізації сільського господарства необхідно чітко визначити концепцію розвитку галузі та підприємств в цій сфері. Тобто, при здійсненні інноваційного розвитку агропідприємства, у нього має бути власна стратегія цифровізації та стратегія цифрової трансформації. Підприємство має вибудувати чіткий порядок та алгоритм, які технології мають впроваджуватись в першу чергу, та які засоби для цього необхідні, а також як ці технології вплинуть на діяльність підприємства та його операційну складову. Тому цифрова стратегія стає необхідною складовою корпоративної стратегії, взаємодіючи з різними аспектами бізнесу та використовуючи цифрові ресурси для досягнення загальних стратегічних цілей. Важливим є те, щоб цифрова стратегія відповідала корпоративній стратегії, була орієнтованою на підтримку бізнес-цілей і стратегічних пріоритетів підприємства. Це вказує на необхідність того, щоб цифрові ініціативи та проекти були спрямовані на досягнення стратегічних цілей, сприяли підвищенню конкурентоспроможності та поліпшенню результативності організації.

Література:

1. Новак І. М. Трансформація менеджменту персоналу в цифровій екосистемі організації. Соціально-трудова сфера в координатах нової економіки та глобальної соціо-економічної реальності: виклики, шляхи розвитку: зб. тез доп. учасників Міжнар. наук.-практ. конф.; 11—12 листопада 2020 р. Київ : КНЕУ, 2021. С. 218—220.

2. Чмерук Г. Г., Стороженко О. О. Цифрова трансформація як нова форма трансформації фінансових відносин суб'єктів господарюван-

ня. Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. 2019. Т. 24.

3. Нікітін Ю. О., Кульчицький О. І. Цифрова парадигма як основа визначень: цифровий бізнес, цифрове підприємство, цифрова трансформація. Маркетинг і цифрові технології. 2019. № 4. Том 3.

4. Jacques Bughin, Jonathan Deakin, Barbara O'Beirne, "Digital transformation: Improving the odds of success". McKinsey. 2019 URL: <https://www.mckinsey.com/capabilities/mckinsey-digital/our-insights/digital-transformation-improving-the-odds-of-success> (дата звернення 30.11.2023).

5. Jim Hemerling, Julie Kilmann, Martin Danoesastro, Liza Stutts, and Cailin Ahern. "It's Not A Digital Transformation Without A Digital Culture". Boston Consulting Group. 2018 URL: <https://www.bcg.com/publications/2018/not-digital-transformation-without-digital-culture> (дата звернення 24.11.2023).

6. Дергачова В. В., Колешня Я. О., Голюк В. Я., Цифрова термінологія у стратегіях. сутність, місце та роль діджитал менеджменту. Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут", 2022, № 22. С. 114—117.

7. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики України, URL: <https://minagro.gov.ua/> (дата звернення 30.11.2023).

8. Черницька Т. В., Іоніцой-Доценко, Є. Ю., Петрикєй О. Ю. Економічні ефекти діджиталізації агропромислового комплексу на прикладі цукрової галузі. Стратегія економічного розвитку України, 2021 49, 91—110. URL: <https://doi.org/10.33111/sedu.2021.49.091.110> (дата звернення 30.11.2023).

9. Тарасюк А., Гамалій В. Тренди цифровізації сільськогосподарських підприємств України. SCIENTIA·FRUCTUOSA (ВІСНИК Київського національного торговельно-економічного університету), 139 (5), 72—85. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1396064> (дата звернення 28.11.2023).

10. Офіційний сайт компанії Кернел, URL: <https://www.kernel.ua/ua/> (дата звернення 30.11.2023).

References:

1. Novak, I. M. (2021), "Transformation of personnel management in the organization's digital ecosystem", *Sotsial'no-trudova sfera v koordynatakh novoi ekonomiky ta hlobal'noi sotsio-ekonomichnoi real'nosti: vyklyky, shliakhy rozvytku: zb. tez dop. uchasnykiv Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* [The social and labor sphere in the

coordinates of the new economy and the global socio-economic reality: challenges, ways of development: coll. theses add. participants of the International science and practice conf.], KNEU, Kyiv, Ukraine, 11—12 nov, pp. 218—220.

2. Chmeruk, H. H. and Storozhenko, O. O. (2019), "Digital transformation as a new form for transformation of financial relations of subjects of business", *Visnyk Odes'koho natsional'noho universytetu. Serii: Ekonomika*, vol. 24.

3. Nikitin, Yu. O. and Kul'chyts'kyj, O. I. (2019), "Digital paradigm as the basis for definitions: digital business, digital enterprise, digital transformation", *Marketynh i tsyfrovi tekhnolohii*, vol. 4, no. 3.

4. Bughin, J. Deakin, J. and O'Beirne, B. (2019), "Digital transformation: Improving the odds of success", McKinsey, available at: <https://www.mckinsey.com/capabilities/mckinsey-digital/our-insights/digital-transformation-improving-the-odds-of-success> (Accessed 30.11.2023).

5. Hemerling, J. Kilmann, J. Danoesastro, M. Stutts, L. and Ahern, C. (2018), "It's Not A Digital Transformation Without A Digital Culture", Boston Consulting Group, available at: <https://www.bcg.com/publications/2018/not-digital-transformation-without-digital-culture> (Accessed 24.11.2023).

6. Derhachova, V. V., Koleshnia, Ya. O. and Holiuk, V. Ya., (2022), "Digital terminology in strategies. The essence, place and role of digital management", *Ekonomichnyj visnyk Natsional'noho tekhnichnoho universytetu Ukrainy "Kyivs'kyj politekhnichnyj instytut"*, vol. 22, pp. 114—117.

7. Ministry of agrarian policy and food of Ukraine (2023), available at: <https://minagro.gov.ua/> (Accessed 30.11.2023).

8. Chernyts'ka, T. V., Ionitsoj-Dotsenko, Ye. Yu. and Petrykej, O. Yu. (2021), "Economic effects of the digitalization of the agro-industrial complex on the example of the sugar industry", *Stratehiia ekonomichnoho rozvytku Ukrainy*, vol. 49, pp. 91—110. <https://doi.org/10.33111/sedu.2021.-49.091.110>.

9. Tarasiuk, A. and Hamalij, V. (2021), "Digitalization trends of agricultural enterprises in Ukraine", *SCIENTIA·FRUCTUOSA (VISNYK Kyivs'koho natsional'noho torhovel'no-ekonomichnoho universytetu)*, vol. 139(5), pp. 72-85, available at: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1396064> (Accessed 28.11.2023).

10. Kernel (2023), available at: <https://www.kernel.ua/ua/> (Accessed 30.11.2023).

Стаття надійшла до редакції 09.12.2023 р.